

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

НАУКОВІ ПОШУКИ

Збірник наукових праць молодих учених

Збірник засновано у 2009 році
Випуск 16

Суми
Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка
2019

УДК 37(082)

НЗ4

Друкується згідно з рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(протокол № 5 від 21 грудня 2018 р.)

Редакційна колегія:

Сбруєва А. А., д. пед.н., проф.; (голов. ред.); **Огієнко О. І.**, д. пед.н., проф;
Осьмук Н. Г., к. пед.н., доц.; **Кривонос О. Б.**, к. пед.н., доц.;
Коваленко Н. В., к. пед.н., доц.; **Чернякова Ж. Ю.**, к. пед.н., доц.;
Проценко І. І., к. пед.н., доц.; **Бикова М. М.**, к. пед.н., доц.;
Бойченко М. А., к. пед.н., доц.; **Будянський Д. В.**, к. пед.н., доц.;
Чистякова І. А., к. пед.н., доц. (відп. секр.); **Шоломій Л. О.**, технічний секретар.

НЗ4 Наукові пошуки : зб. наук. пр. молодих учених. Вип. 16 / за ред. проф. А. А. Сбруєвої. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. – 148 с.

Збірник містить наукові праці молодих учених, у яких подано теоретичні та практичні результати наукових розвідок студентів, магістрантів, аспірантів та викладачів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

УДК 37(082)

©Колектив авторів, 2019

© Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
РОДІЛ І. ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	7
Галаш М. І. Педагогіка добра у спадщині В. О. Сухомлинського	7
Гапон Б. А. В. О. Сухомлинський про потребу розвитку амбідекстричних можливостей в учнів	10
Гопка О. Р. «Сто порад вчителю» В. О. Сухомлинського як посібник для вчителів	14
Гриценко І. М. Роль казок В. О. Сухомлинського у розвитку дітей з порушеннями інтелекту	18
Забелло М. О. В. О. Сухомлинський про значення читання у вихованні «важких» учнів	22
Зайцева М. А. Формування ціннісного ставлення до здоров'я як необхідна складова виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти	26
Кондратенко А. А. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського: естетичне виховання	32
Латишева О. О. Екологічне виховання учнів підліткового віку в умовах дитячого оздоровчого табору	35
Лоза В. В. Виховний потенціал казок Василя Олександровича Сухомлинського	42
Моргун А. С. Патріотичне виховання як символ мужності та відважності у виховній системі В. О. Сухомлинського	46
Обзор А. С. Громадянське виховання особистості у творчій спадщині В. О. Сухомлинського	49
Погуляка Б. С. Педагогіка милосердя і добра – найвища святиня в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського	55
Самотуга І. С. Ідеї гуманістичного виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського	58
Самотуга Ю. С. Ідеї сімейного виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського	64
Семешин Е. В. Репресії та боротьба із ідеологічними збоченнями в Сумському державному педагогічному інституті (1944-1953 рр.)	70
Спичак Т. П. Погляди на моральне виховання дитини в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського	76

Тішкова В. В. Основи морального виховання особистості у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського	80
Хоменко Т. О. Читання – найважливіший інструмент навчання	84
Храмойкіна Д. С. Гуманізм педагогіки у творчій спадщині В. Сухомлинського	88
Шульга О. В. Виховний потенціал недільних шкіл щодо розвитку обдарованості учнівської молоді	91
Яцишена М. В. Компонентна структура формування естетичного смаку дошкільників	95

РОЗДІЛ II. СТУДЕНТСЬКІ ЕСЕ

Анненко І. Оцінка – це результат взаємної праці учня з учителем (за порадою В. О. Сухомлинського «Оцінки мають бути вагомими»)	102
Бойченко А.В. Що таке краса? (За казкою В.О. Сухомлинського «Красиве і потворне»)	104
Борисова В. Поради В. О. Сухомлинського як джерело натхнення для сучасних вчителів (за В. О. Сухомлинським «Сто порад вчителю»: за третьою порадою «Як запобігти виснаженню нервових сил в процесі повсякденної діяльності»)	106
Діденко М.М. Де брати час? (за книгою «Сто порад учителям»)	108
Жарко О. Покликання – вчитель. (Мудрі думки В. О. Сухомлинського про вчителя)	110
Клевнова А. О. Проблема морального виховання підростаючого покоління у поглядах В. Сухомлинського	112
Кравченко К. О. Есе за твором Василя Сухомлинського «Сто порад учителям» «Як боротися з лінощами»	114
Лозовська А. О. Книга – джерело розвитку людини (За порадою В. Сухомлинського «Читання - важливий засіб розумового виховання «важких» учнів»)	116
Мажар А. В. Особливості використання наочності на уроках (За твором В.О. Сухомлинського «Сто порад учителям» порада «Наочність - стежка пізнання, і світло, що осяває цю стежку»)	118
Марджан В. Правильна педагогічна діяльність – запорука здорових нервів	122
Матюшенко І.В. Як навчити учня правильно розпоряджатися своїм часом (За Сухомлинським В. «Сто порад учителям». Учть дитину користуватися вільним часом)	123

Мелешко К. В. Доброзичливість учителя – запорука успішного навчання учнів (за Сухомлинським В. О. «Сто порад вчителю», глава 4 «Будьте доброзичливі!»)	126
Набока Г.Д. Роль казок В.О. Сухомлинського в навчанні та вихованні дітей....	129
Почепцова Г. А. Педагог як творча особистість у праці В. О. Сухомлинського «Сто порад вчителю»	131
Приліпа С.А. Якими якостями треба володіти педагогові як вихователю	133
Прокопенко Є. Робота з важкими учнями невід’ємна частина роботи учителя (Есе за порадою Василя Олександровича Сухомлинського «Про «важких» дітей»).....	135
Ровінець Ю. В. Інтерес як запорука успіху вчителя (за В. Сухомлинським «У чому таємниця інтересу»)	137
Скоробагатько Б. Інтерес – основа педагога (есе за порадою Василя Олександровича Сухомлинського «У чому таємниця інтересу»)	139
Слободюк Т. О. Чи варто бути вчителем? (за В. Сухомлинським «Що таке покликання до праці вчителя? Як воно формується?»)	141
Ткаченко Я. Складові здоров’я вчителя (за В. О. Сухомлинським «Сто порад вчителю». Про здоров’я і повноту духовного життя педагога)	143
Шило Ю.Р. Есе за твором Василя Сухомлинського «Сто порад учителям». Будьте доброзичливі!.....	145

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ Й ТВОРЧІ РОБОТИ ПРОЕКТУ

«ЩО ОЗНАЧАЄ БУТИ ВЧИТЕЛЕМ?»

(до 100-річного ювілею В. О. Сухомлинського)

ПЕРЕДМОВА

Педагогічні компетентності вчителів, на формування яких орієнтована професійна підготовка, одним із провідних завдань передбачають підтримку й розвиток учнів для життя в сучасному світі. На цьому наголошував, визначаючи призначення вчительської професії, й В. О. Сухомлинський.

Саме тема «Що означає бути вчителем?» стала для студентів Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка провідним напрямком дослідження спадщини Василя Олександровича Сухомлинського – видатного українського педагога-гуманіста, вченого, автора багатьох праць із виховання, навчання, керівництва школою, що стала для своїх учнів «школою радості».

Під час святкування ювілею В. О. Сухомлинського в університеті було оголошено про реалізацію декількох видів студентської навчально-дослідної, наукової та творчої роботи. Серед них проекти «Радимося з майстром», «П'ятнадцять хвилин з В. О. Сухомлинським: діалог із сучасністю», «Виховання казкою», конкурси на кращу наукову статтю, тези, есе та буктрейлер до казки чи твору В. О. Сухомлинського.

Провідною метою проведення вказаних форм студентської активності стало ознайомлення зі спадщиною В. О. Сухомлинського в площині набуття спеціальних (для студентів спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Філологія», «Корекційна освіта», «Соціальна педагогіка», «Образотворче мистецтво») і загально педагогічних знань (для студентів природничого, фізико-математичного факультетів та інститутів фізичного виховання і спорту, інституту філософії та історії) та розширення професійного кругозору в аспекті реалізації гуманістичного підходу в процесі виховання особистості.

Керівник проекту, к.п.н., доцент кафедри педагогіки Н.Г. Осьмук

РОЗДІЛ І. ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Галаш М. І.

Навчально-науковий інститут

педагогіки і психології

ПЕДАГОГІКА ДОБРА У СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Стаття присвячена розгляду сутності педагогіки добра видатного українського педагога, гуманіста – В. О. Сухомлинського. Виокремлено складові гуманістичного виховання, проаналізовано вплив кожної на процес виховання людяності в дитині.

Ключові слова: гуманізм В. О. Сухомлинського, добро, виховання, учні молодших класів.

Актуальність. У світі відбувається досить багато зла і за цим всім спостерігають діти. Їм потрібно розповідати: що є добро, а що є зло. Тому на сьогоднішній день є актуальною проблема виховання добрих почуттів у дітей, яку зробив провідною у своїй діяльності В. О. Сухомлинський.

Ступінь дослідженості. Проблема виховання гуманної особистості висвітлена в працях таких видатних вчених як: Ш. А. Амонашвілі, С. В. Гончаренко, І. Д. Беха, А. Зязюна тощо.

Мета статті полягає у дослідженні складових педагогіки добра В. О. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Лінія добра червоною ниткою проходить крізь всі твори Василя Сухомлинського, ненав'язливо, у формі роздумів, порад, заповідей в уявному діалозі з учнями, батьками та педагогами. Що ж розумів педагог під словами «доброта, добро, доброзичливість»? Добро, за В.О. Сухомлинським, це насамперед мірка, з якої людина може пояснювати та оцінювати людські стосунки, взагалі навколишнє середовище.

Основна ознака добра – безкорисливість. Дитяче щастя егоїстичне за своєю природою: блага, створені для дитини старшими, вона сприймає як щось

само собою зрозуміле. Їй здається, що мати і батько для того й існують, щоб давати їй радощі, задоволення. Тут криється велика небезпека – виростити егоїстичну людину, яка вважає, що всі повинні працювати на неї, що головне – її особисті потреби, а все інше – другорядне. Щоб запобігти такій небезпеці, важливо пробуджувати і розвивати в дитини почуття вдячності.

Як досягти цього? В. О. Сухомлинський писав: «Доброти, як грамоти, людину треба вчити» [1]. Нерідко ми буваємо свідками парадоксального, на перший погляд, факту: в хорошій трудовій сім'ї, де батьки віддають дітям усі сили свого серця, діти іноді виростають байдужими, безсердечними. Але ніякого парадоксу тут немає: так буває тому, що дитина знає лише радощі споживання. А вони не можуть самі собою розвинути моральне почуття. Воно виникає тільки тоді, коли ми долучаємо дітей до вищої людської радості – радості творення добра для інших людей. Тільки це, воістину безкорисливе і тому справді людське переживання, є силою, що облагороджує юне серце. Найголовніше, на мою думку, вчити дитину бачити і почувати, розуміти й переживати всім серцем, що вона живе серед людей і що найглибша людська «радість жити для людей» [1].

На практиці, під час роботи з вихованцями, педагог широко використовував різноманітні шляхи і засоби навчання та виховання, серед яких народні традиції, казки, природа, власний досвід вихованців тощо.

Зокрема педагогічні казки Василя Олександровича спрямовані на виховання у дітей молодшого шкільного віку найкращих людських рис, любові до прекрасного. «Казка, – стверджував педагог, – це свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена у яскравих образах. Казка – благородне і нічим не змінне джерело виховання любові до Вітчизни.

Отже, ідею добра педагог пов'язував із патріотичним вихованням. Далекоглядними і досить актуальними є настанови В. О. Сухомлинського щодо взаємозв'язку виховання добра як моральної якості й ставлення майбутніх громадян до долі своєї Батьківщини. Педагог говорив, що «патріотичне виховання школярів доречно здійснювати на загальнолюдських та національних цінностях, серед яких провідними є: любов до рідної землі, народу й Батьківщини, любов до рідних людей, членів сім'ї та родини, любов до рідної

мови, шанобливе й бережливе ставлення до історії та культури українського народу [1]. Сутність морально-патріотичного виховання полягає в тому, що людина утверджує в собі природну схильність до добра та готовність відстоювати його в собі і в навколишньому житті. Це виховання зорієнтоване на засвоєння людиною вічних норм співжиття, які носять універсальний, вселюдський характер і є необхідним елементом людяності.

Універсальним засобом виховання людських чеснот В. О. Сухомлинський вважав природу. Він писав: «Людина стала людиною, коли почула шепіт листків, дзюркотання струмочка і дзвін срібних дзвіночків жайворонка в літньому небі, шелест сніжинок і заметілі за вікном, ласкавий плескіт хвилі, святкову тишу ночі і, затамувавши подих, слухає сотні тисячі років чудову музику життя» [2]. На мою думку, краса природи відіграє велику роль у вихованні духовного благородства. Вона виховує в душі дитини здатність відчувати, сприймати тонкощі, відтінки речей, явищ, порухи серця.

Активне спілкування з природою народжує і зміцнює у дитини безцінну якість – доброту. Але як же дати відчутти малому радість перших відкриттів, коли він входить у дивний світ, що навколо нього? І чи зможе дошкільник засвоїти причинні зв'язки між явищами, зрозуміти залежність між природними об'єктами? Виявляється, може, і найпростіший шлях до цього – спостереження. Особливо подобається дітям спостерігати за тваринами. Тут дуже тонко зазначав В. О. Сухомлинський: треба розвивати в дитини дбайливе й турботливе ставлення до безпомічних істот, яких так легко образити, але, захистивши яких, відчуєш себе добрим і сильним.

Видатний педагог великого значення надавав вихованню в дитини ніжного, чутливого, чуйного серця. Сім'я – це той різновіковий колектив, членом якого стає дитина з перших років свого існування і вплив якого відчуває упродовж довгих років. Саме в сім'ї, на його думку, дитина повинна навчитися пізнавати навколишній світ не тільки розумом, а й серцем: «Щоб дитина близько брала до серця і те, що хтось зламав гілку на дереві, і те, що маленьке пташеня випало з гнізда й безпорадно борсається в траві, і те, що в саду з'явилося невідомо ким викинуте нічیه кошеня» [1]. Благополучна сім'я створює душевний комфорт, врятовує від нервових перевантажень не тільки дорослих, а й дітей. Дитина відчуває себе рівноправним членом сімейного колективу: її люблять, але

не балують, залучають до сімейної праці, але враховують і її особисті інтереси та потреби. В. О. Сухомлинський підкреслював, що у хорошій сім'ї, де батько і мати живуть у злагоді, де панують тонкі стосунки добра, злагоди, взаємної поваги батьків, перед дитиною розкривається все те, на чому стверджується її віра в людську красу, її душевний спокій, рівновага.

Висновки. Отже, провідними складовими педагогіки добра за В. О. Сухомлинським є уважність, безкорисливість, повага тощо. Дорослі (вихователі, педагоги, батьки) повинні бути прикладом для дітей, робити добро і спрямовувати дітей на такі його прояви, як чемність, милосердя, співчуття, милосердя, поступливість, добродіяння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 304 с.
2. Сухомлинский В. О. Добро и зло [Електронний ресурс] / В. О. Сухомлинский // Наука и религия. – 1971. – № 1. – С. 17–21. – Режим доступу : <http://www.dnpb.gov.ua>.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Гапон Б. А.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПОТРЕБУ РОЗВИТКУ АМБІДЕКТРИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ В УЧНІВ

У статті говориться про те, як В. О. Сухомлинський рекомендував вчителям учити дітей працювати і лівою і правою руками. Дитина, на його думку, коли виросте, досягне не тільки інтелектуальних висот, а й буде творчою особистістю, залюбленою у свою працю, винахідливою, активною. Сучасні педагоги підхопили і втілюють в життя ідеї В. О. Сухомлинського. Особливо це актуально в наш час, коли проводяться реформи в освіті, коли створюється нова українська школа (НУШ).

Ключові слова: дитина, особистість, амбідекстрія.

Цьогоріч Україна відзначає столітній ювілей від дня народження видатного українського педагога, письменника, публіциста В. О. Сухомлинського. Все життя Василя Олександровича було присвячено і віддано школі. На долю письменника і педагога випало багато випробувань. Буремні роки, в які жив В.О. Сухомлинський, не зробили його жорстоким, він був дуже доброю людиною. Пропрацював 23 роки директором Павлиської середньої школи. І звичайну школу перетворив на педагогічну лабораторію, де опробовував свою методику викладання і ставлення до учнів. З легкої руки В.О. Сухомлинського в педагогіці з'явилося поняття «уроки мислення». Нестандартні уроки під Голубим небом, які вчили дітей широко дивитися на світ і розкривати його найскладніші сторони. Бо школа, на думку В.О. Сухомлинського, це не комора знань, а світоч розуму, святиня і надія, духовна колиска народу, норовливе дитя суспільства. Це вічне вогнище краси, освіти, освіченості. У школі дитина проводить один з найважливіших періодів свого життя, а не лише засвоює знання, вміння і навички.

Педагог рано відійшов у вічність, але його творчі надбання продовжують служити школі, вітчизняній педагогічній науці. Василь Олександрович писав «...що людина народжується на світ не для того, щоб зникнути безвісною пилінкою. Людина народжується, щоб лишити по собі слід вічний» [2]. Тому все найцінніше, що він створив, назавжди увійшло в історію української педагогіки.

Сам Сухомлинський був освіченою людиною, володів кількома іноземними мовами. Його праці перекладено на 53 іноземні мови і видавалися в Англії, Китаї, Японії, Німеччині, Франції, Іспанії, Польщі. У багатьох напрямках педагогічної науки він випередив свій час. І тому його можна назвати «Нострадамусом 20-го століття» у сфері педагогіки.

Кожне покоління по-новому сприймає В.О. Сухомлинського, знаходить цінні дороговкази для навчання і виховання. Я ж хочу особливу увагу звернути на одну із ста порад Вчителя, яка звучить так: «Учіть дітей працювати і правою і лівою рукою» [5, с.36-37].

Як писав сам Василь Олександрович, що процес розвитку людини склався так, що найрозумніші трудові операції виконують правою рукою, а ліва рука відіграє допоміжну роль. Правою рукою ми тримаємо інструмент, у правій руці в нас ручка і олівець, і правої руки людині досить, щоб піднятися на вершину

інтелектуальної культури. Але трудова майстерність, мистецтво праці, розум особистості розвивалися би швидше, якби найтонші трудові рухи освоїла і ліва рука. Між рукою і мозком багато зв'язків, які діють двосторонньо – рука розвиває мозок, творячи її мудрість; мозок розвиває руку, роблячи її розумним інструментом. Протягом семи років Василь Олександрович вчив дітей (з 7 до 14-річного віку) працювати обома руками. Діти навчилися володіти двома різцями, вміли правою і лівою руками монтувати вузли складних моделей, працювали правою і лівою руками на токарному верстаті по дереву. Педагог бачив, як з кожним роком у діяльності цих дітей розвивається творчий елемент їхньої праці. У них народжуються нові задуми, винахідливість. Як писав педагог: «Обробляючи матеріал інструментом мої майстри вирізнялися великою точністю, ніжністю, пластичністю трудового руху. Вони були закохані в свою розумну творчу працю» [4, с. 521-522]. В. О. Сухомлинський мріяв про те, щоб діти росли всебічно обдарованими, гармонійно розвивалися, були творчими, тобто були людьми, яких ще з давніх-давен називали амбідексторами.

Таким чином ми підійшли до поняття «амбідекстрія». Амбідексторами називають людей, у яких функції обох рук виражені однаково. При даному стані обидві півкулі мозку розвинені однаково. Поняття «амбідекстрія» виникло ще в середніх віках. Так називали воїнів, які боролися однаково добре будь-якою рукою. Вони дуже цінувалися і удостоювалися різних почестей. Всі діти народжуються амбідексторами, але до чотирьох років вони втрачають здатність володіти обома руками одночасно. Загальна кількість людей з амбідекстрією, як доводять дослідження, близько 0,4 % від усього населення планети. З них 1% людей володіють вродженою амбідекстрією, у решти амбідекстрія – набуті навички. Такі люди набагато швидше приймають рішення, оцінюють ситуацію і багато в чому перевершують звичайних людей. Хоча, як доводить наука, у амбідекстрії є свої мінуси. Бо однаково розвинені півкулі мозку стають причиною мовних труднощів і синдрому гіперактивності. Такі діти потребують більшої підтримки і додаткових занять. Але ця неприємна особливість проходить до 10-12 років. Можна зробити висновок що за амбідексторами майбутнє [1].

Сучасна педагогіка пропонує багато способів розвитку цієї особливості. Наприклад, для першокласників розроблені прописи з такими завданнями, де діти працюють одночасно двома руками. Це очевидна перевага, яка може бути

корисною не тільки в побуті, але і в спорті, музиці, мистецтві. Рівень розвитку таких людей амбідексторів вище, ніж звичайних. Досить згадати деяких знаменитостей, які стали відомими завдяки своїм талантам: Бенджамін Франклін, Пол Маккартні, Том Круз, Леонардо да Вінчі, упорядник словника Володимир Даль та багато інших.

Сучасна педагогіка пропонує багато вправ і порад для тренування амбідекстрії :

- ту роботу, яку виконує провідна рука, виконувати іншою рукою;
- на прогулянках міняти звичні маршрути і ходити в протилежному напрямку;
- починати писати тією рукою, яка розвинена менше;
- брати лист паперу і два олівці та протягом 15 хвилин малювати різні геометричні фігури одночасно обома руками. І як тільки це стане виходити добре, вправу ускладнюють [6].

Можна сказати, що справу В. О. Сухомлинського гідно продовжують українські педагоги. Наприклад, Олена Кудря розробила зошит для вправ з гармонійного розвитку обох півкуль головного мозку. Зошит має назву «Гімнастика для мозку». Бо дитячий мозок, на думку автора, можна порівняти з барвистим квітником, а яскраві квіти його талантів розквітають тільки тоді, коли садівники, в особі вчителів та батьків, піклуються про них, доглядають, ростять та щедро підживлюють землю [3].

Сучасна система освіти у школах усіх країн приділяє основну увагу розвитку лівої півкулі, що відповідає за логічне мислення, і якщо не приділяти увагу розвитку правої півкулі, то людина втрачає здатність реалізувати свої можливості, закладені в ній самою природою. А звідси виникають ускладнення і труднощі багатьох дітей у шкільному навчанні.

Отже, дуже важливо в дитячі роки розвивати як ліву, так і праву півкулі мозку. Дітям з таким мозком дуже легко вчитися, вони швидко запам'ятовують навчальний матеріал і їм ніколи не доводиться зубрити. Тому навчання в школі перетворюється в цікавий процес, діти із задоволенням йдуть до школи і виходять з неї креативними, творчими особистостями. Це є одним із основних завдань нової української школи (НУШ). Основу для цього в 60-х роках минулого століття розробив талановитий педагог В.О. Сухомлинський.

Ця стаття розповідає про шляхи виховання і розвитку нової особистості, яка буде жити, творити в сучасному світі. Вона буде цікавою, всебічно розвиненою і зробить багато користі для суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амбидекстрія - що це таке? Як розвинути амбидекстрию? Плюси і мінуси амбидекстрії [Електронний ресурс] доступу: <http://poradu.pp.ua/nauka/30422-ambidekstriya-scho-ce-take-yak-rozvinuti-ambidekstriyu-plyusi-mnusi-ambidekstrii.html>
2. 20 висловлювань В.О. Сухомлинського [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dytpsycholog.com/2016/06/17/20-висловлювань-в-о-сухомлинського/>
3. ГІМНАСТИКА ДЛЯ МОЗКУ: Режим доступу: <http://classmy.at.ua>
4. За матеріалами: В.О. Сухомлинський. Вибрані твори в п'яти томах. Том другий. Сто порад учителям. Видавництво «Радянська школа», 1976, стор. 521 - 522.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1988. – 304 с.
6. Як називають людей, які однаково пишуть правою і лівою руками [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://polynet.com.ua/yak-nazivayut-lyudej-yaki-odnakovo-pishut-pravoyu-i-livoyu-rukami.html>

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Гопка О. Р.

Природничо-географічний
факультет

«СТО ПОРАД ВЧИТЕЛЮ» В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

Статтю присвячено розгляду проблеми специфічних властивостей і якостей педагога, необхідних для відданої праці. Звернуто увагу на специфіку педагогічної праці та проблеми становлення педагога-вихователя.

Ключові слова: вчитель, покликання, професія, любов до дітей.

Постановка проблеми. У кожному місті, містечку чи селі є школа, а в ній вчителі. Але, на жаль, не кожен з них може називатися педагогом. Що ж таке педагогічна праця, яким повинен бути справжній педагог – на ці та інші запитання відповів Василь Сухомлинський у своїй праці «Сто порад учителю».

Мета статті. Донести до майбутніх вчителів важливість та значимість думок та переконань Василя Сухомлинського у педагогічній та виховній діяльності.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, вартісною є порада Василя Сухомлинського спробувати себе у ролі вчителя, вихователя. Найкраще це зробити ще у підлітковому віці. Взяти на себе відповідальність за інших у шкільному таборі, піклуватися про них, виховувати. Таким чином можна зрозуміти, чи це справді та справа, яка приносить задоволення, якій ти готовий присвятити життя і яка стане корисною для суспільства. Якщо людина відчуває, що зможе впоратися з цим нелегким завданням – виховати майбутніх громадян держави, батьків чи просто хороших і розумних людей, то тоді можна спокійно обирати професію педагога [2, 5].

Наступне, що повинен зрозуміти той, хто прагне стати педагогом, чи любить він дітей. Адже без цього стати хорошим вчителем просто неможливо. Вихованці мають приносити щастя, їх досягнення – радість, а невдачі – підштовхувати до пошуку нових рішень у вихованні та навчанні. Також при виборі цієї професії не можна забувати, що в душі вчителя має бути «іскринка дитини». Тобто педагог у будь-якій ситуації має поставити себе на місце учня і зрозуміти його вчинок, спробувати знайти справедливе вирішення. Ніколи не можна звинувачувати дитину, треба з'ясувати, чому вихованець вчинив саме так. Для цього педагогу потрібно зрозуміти душевний стан учня. Тоді дитина сама розповість про свої проблеми, а вчитель має лише допомогти вихованцеві знайти вихід з тієї чи іншої ситуації. До цього можна ще додати, що не можна щоб учень знав, що ви розповідаєте ще комусь те, що він довірів вам. У такому разі є загроза втратити довіру і хороше ставлення до себе, що у свою чергу приведе до втрати контролю над виховним процесом [2, 181].

Ставши педагогом треба завжди розвиватися. Тут допоможуть книги, які завжди мають бути поруч з вами. Кожен вчитель має створювати власну бібліотеку. У ній повинні бути книги про психологію особистості, а також ті, що

допоможуть рости у тій галузі науки, яку ви викладаєте. Але не варто спиратися лише на книги: корисним буде і спостереження за роботою вже старших, досвідченіших колег. Проте у вашому розвитку допоможе і самоспостереження, а також власний досвід, який теж важливий. Ось тут корисним для будь-якого педагога буде вести щоденник. У ньому мають бути записи, що стосуються як викладацького, так і виховного аспектів роботи. Щоденник допоможе проаналізувати важкі ситуації і знайти недоліки, що присутні у вашій манері виховання і викладання.

Педагог повинен поєднувати у собі якості викладача певної науки і якості вихователя. Адже будь-який навчальний процес – це ще й виховний процес. Як пише Василь Сухомлинський, вчитель має бути зразком для учнів. Він повинен запалити в їхніх душах вогонь, пробудити жагу до знань. А це неможливо без власного захоплення тією чи іншою наукою, без прагнення дізнатися щось нове самому учителеві. Педагог завжди має розвиватися, щоб бути цікавим для вихованців. Жоден учень не захопиться певною наукою, якщо йому не буде цікаво на уроках, якщо він не відчуватиме любові вчителя до свого предмету. Педагог має знати на 2-3 порядки більше, ніж це передбачено навчальною програмою [1, 311].

Варто згадати ще одну тезу Василя Сухомлинського про те, що вчитель має справу з дитиною – найціннішим, що має суспільство. А дитина постійно змінюється, тому педагог має встигати за нею. Що ж має на увазі Василь Сухомлинський? Те, що потрібно завжди знати про внутрішній стан вихованця, про впливи, які спрямовані на нього і вміти їх нейтралізувати (якщо вони негативні) чи направити у потрібному напрямі. Тут важливу роль у вихованні відіграють батьки, а саме їх взаємодія з педагогом. Тобто вчитель мусить проводити бесіди з батьками учнів і корегувати їх вплив. Важливо пам'ятати, що виховання педагога і батьків має відбуватися в одному напрямі. Лише тоді можна сподіватися, що дитина виросте хорошою та розумною людиною.

Не можна також не згадати думку Василя Сухомлинського про те, що вчитель повинен вірити у свого вихованця. Бо, мабуть, без віри у нього нічого не вийде. Також педагог повинен завжди пам'ятати, що поганих дітей немає. Тому треба докласти всіх зусиль, щоб через певну кількість років ваш вихованець став

гідною людиною і ви відчули, що в цьому є і ваша заслуга. Ось тут ще одна специфічність педагогічної професії – кінцевий результат своєї роботи вчитель помічає через роки. Про це варто не забувати при виборі цієї професії, бо чекати на результат багаторічної праці треба довго. А тому нетерпляча людина бути педагогом не може.

Також хочу перерахувати ті якості, якими, на думку Василя Сухомлинського, має володіти педагог. По-перше, вчитель має бути добрим і чутливим до дитячої душі, щоб розуміти учнів і правильно їх виховувати. По-друге, педагогу має бути властиве почуття гумору. Оскільки часто виникають ситуації, коли дитина робить щось погане, то іноді це треба приймати зі сміхом. Але, звичайно, робити з цього певні висновки і намагатися згодом пояснити вихованцю, що він вчинив неправильно. Стосовно таких ситуацій треба пам'ятати про вміння контролювати себе у будь-якому екстремальному випадку. Це допоможе зберегти нервову і сердечне здоров'я, що часто страждають у педагогів. Та це не означає, що треба бути байдужим. Аж ніяк ні. Просто потрібно відчувати межу, до якої можна показувати свої емоції учням [2, 11].

У своїх вчинках вчитель має бути мудрим і розсудливим, щоб не поранити юну душу вихованця. Ще одна важлива риса педагога – щирість. Про неї не можна забувати, бо діти – дуже чутливі і здатні відчути фальшиві нотки у вашій душі. Не можна також бути злорадним, бо цим вчитель заподіює шкоду учневі. Своєю злорадістю педагог може озлобити дитину, налаштувати проти себе, навіть проти цілого світу, тому тут треба бути обережним.

Висновки. Отже, праця Василя Сухомлинського «Сто порад учителю» попри те, що написана у минулому столітті, не втратила своєї актуальності і може бути корисною для тих, хто хоче стати педагогами сьогодні. А такі якості, як любов до дітей, доброта, витримка, гумор, доброзичливість утворюють провідні професійні орієнтири майбутнього педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левківський М. В. Історія педагогіки : Підручник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
2. Сухомлинський В.О. «Сто порад учителю» / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1988. 310 с.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Гриценко І. М.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

РОЛЬ КАЗОК В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО У РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

У статті розглядається роль казок В. О. Сухомлинського у формуванні особистості дитини з інтелектуальними порушеннями та проаналізовано можливості казки в інтелектуальному розвитку дітей з особливими потребами.

Ключові слова: казка, діти з інтелектуальними порушеннями, педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань педагогів та психологів сучасності є пошук нових ефективних технологій у галузі діагностики, корекції та розвитку особистості. Однією з таких технологій є метод казкотерапії – терапії особливим казковим середовищем, в якому можуть виявлятися потенційні можливості особистості. Жоден з жанрів літератури не користується у дітей такою популярністю, як казка. Вона є невід’ємною частиною процесу виховання та навчання дитини.

Аналіз актуальних досліджень. Вчені В. Андросова, І. Бех, Л. Виготський, Л. Гурович, І. Ельконін, О. Запорожець, Г. Леушина, О. Соловійова, Н. Циванюк у своїх працях висвітлили проблематику особливості сприйняття і розуміння казкового змісту дітьми з інтелектуальними порушеннями.

У олігофренопедагогіці увага приділяється розробці системи методичної роботи з літературним текстом, зокрема з казкою (А. К. Аксьонова, Л. С. Вавіна, В. Я. Василевська, В. В. Воронкова, М. Ф. Гнезділов, Г. М. Гусева, Н. П. Кравець, В.-В. А. Озолайте, В. Г. Петрова, Н. М. Стадненко та ін.).

Метою статті є аналіз казок В. О. Сухомлинського як засобу інтелектуального розвитку дітей з розумовою відсталістю.

Виклад основного матеріалу: Казка, як об’єкт дослідження, протягом тривалого часу привертала увагу різних науковців, зокрема фольклористів,

літературознавців, психологів та педагогів тощо. Казка – це вид художньої прози, що походить від народних переказів, порівняно коротка розповідь про фантастичні події та персонажі.

Дитина з інтелектуальними порушеннями навчається і розвивається в межах своїх можливостей. Якщо немає протипоказань, за призначенням лікаря дитина може пройти спеціальну терапію, яка буде стимулювати її розвиток, але знову ж таки в межах можливостей організму дитини.

У таких дітей порушується нормальний розвиток пізнавальних, психічних процесів, у них погіршується сприйняття, пам'ять, мислення, увага. Для них є характерні труднощі в соціальній адаптації, формуванні інтересів. Соціальна адаптація і розвиток дитини з розумовою відсталістю найчастіше залежить від виховання і навчання.

Внаслідок цілеспрямованого навчання та виховання діти з порушенням розумового розвитку оволодівають практичними вміннями. Вони специфічно сприймають соціальне середовище та виражають емоційне ставлення до нього.

Казка має позитивний вплив на розвиток дітей з розумовою відсталістю. Різнобарвні ілюстрації, гарні лялькові персонажі викликають у них позитивні емоції: радість, сміх. Діти поступово відкривають свій внутрішній світ. Казка підвищує мовну активність дітей. Навіть діти з порушеннями мовлення намагаються звуконаслідувати персонажам казок. Казка впливає на поведінку дитини, заспокоює її, налаштовує на працю. Вона корегує психічні процеси дітей з інтелектуальними порушеннями: корекція мислення (діти засвоюють послідовність епізодів казки, назви основних персонажів, основні звуконаслідування і т. д.), корекція уваги (діти зосереджують увагу, утримують її порівняно довгий час), корекція пам'яті (діти запам'ятовують імена основних героїв, характерні ознаки).

У процесі навчання і виховання казку можна використовувати як засіб математичних уявлень, в сюжетно-рольовій грі, на заняттях з формування культурно-гігієнічних навиків, конструювання, малювання.

Відомий педагог В.О. Сухомлинський є автором понад 1500 казок, оповідань і притч, які й сьогодні знаходять свого слухача. Василь Олександрович у своїх працях зазначав: «Казка для маленьких дітей – не просто розповідь про

фантастичні події, це – цілий світ, в якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю» [1, 307]. На його думку, казка – активне естетичне мистецтво, яке захоплює усі сфери духовного життя дитини: розум, почуття, уяву, волю. Казковий жанр розвиває мислення кожної дитини, сприяє створенню інтелектуальної атмосфери в дитячому колективі. Вона оволодіває почуттями дітей, тому що через казку діти пізнають світ не тільки розумом, але й серцем. Саме казка, яку чує дитина у відповідному природному оточенні, жива, народжена з уст учителя, ставала оптимальною формою збудження паростків дитячого інтелекту. Педагог наголошував: «Найголовніше – це те, щоб у казці була глибока думка» [3, 510].

Він активно використовував казку як засіб навчання, наголошував на її розвивальній, стимулюючій, виховній та адаптаційній функціях. Сухомлинський вважав казку джерелом мислення дитини: «Естетичні, моральні та інтелектуальні почуття, які народжуються в душі дитини під враженням казкових образів, стимулюють потік думки, який пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитками острівці мислення» [4,176].

У своїй практичній діяльності павлиській вчитель не тільки розкрив високу мудрість казки у вихованні дітей, а й показав найраціональніші способи її використання у навчально-виховному процесі. Аналіз педагогічної спадщини Василя Олександровича надає змогу виділити основні форми роботи з казкою у Павлиській школі, які, на думку педагога, найбільш ефективно сприяли вихованню і навчанню дітей. Отже, це: слухання казок; читання казок; бесіди про казки; виготовлення і добір ілюстрацій до казок; інсценізація казок (театралізація); творення казок. Такий підхід є дійовим засобом впливу казки на розумовий розвиток, моральні, естетичні почуття і дітей.

Василь Олександрович був переконаним у тому, що без казок немислимий повноцінний розумовий розвиток дітей. «Дитина бачить навколо себе незвичні казкові взаємозв'язки між предметами і явищами. У дитячій свідомості твориться казка. Вона приходить як спалах блискавки, як сяйво. Казка народжується в дитячій голівці як єдність образів».

В. О. Сухомлинський писав про казку: «Я тисячу разів переконувався, що наповнюючи світ фантастичними, яскравими образами, створюючи ці образи,

діти відкривають не лише красу, але й істину. Без казки, без гри дитина не може жити. Без казки оточуючий світ перетворюється в красиву, але все ж намальовану на полотні картину. Вона змушує цю картину ожити. Казка – це свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови».

Казки видатного письменника сприяють всебічному розвитку особистості. Усі напрями розвитку (анатомо-фізичний, психічний, соціальний) педагог розглядав у єдності, вважаючи, що при упущенні чогось одного не розв'яжеться жодне завдання розвитку. Всебічний гармонійний розвиток особистості як головну мету навчально-виховного процесу розглядав та втілював у життя видатний український педагог Василь Олександрович Сухомлинський. В одній з останніх праць «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», В. Сухомлинський так розкриває сутність поняття «всебічний розвиток»: «Це створення індивідуального людського багатства, яке поєднує в собі високі ідейні переконання, моральні якості, естетичні цінності, культуру матеріальних і духовних потреб [3, 27].

У праці «Методика виховання колективу» В. Сухомлинський, звертаючись до молодого педагога, відмічав: «... Якщо ви хочете, щоб вихованець став розумним, допитливим, кмітливим, якщо у вас є мета утвердити в його душі чутливість до найтонших відтінків думки й почуття інших людей... надихайте його розум красою слова... Його чарівна сила розкривається передовсім у казці. Казка – це колиска думки, зумійте поставити виховання дитини так, щоб вона на все життя зберегла хвилюючі спогади про цю колиску» [5, 520].

Висновки: Отже, казка чинить величезний вплив на розвиток дитини з інтелектуальними порушеннями. Вона допомагає зробити процес емоційно-морального розвитку дитини контрольованим і цілеспрямованим, впливає на загальний психічний розвиток, формування розумової, емоційної і вольової сфери. Це зумовлює широке використання в педагогічній практиці казок. Можливості використання казок в психокорекційній роботі значно розширювалися, що останнім часом дозволяє виділити окремий вид психотерапії – казкотерапія. Вплив казки на всебічний розвиток дитини у педагогічній системі В. О. Сухомлинського дає підстави зробити висновки про

доцільність і дієвість використання найкращих з них для виховання та навчання дітей з інтелектуальними порушеннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. Т.1 – К: «Радянська школа», 1976. – 654 с.
2. Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева. Практикум по сказкотерапии. — СПб.: ООО «Речь», 2000. – 310 с.
3. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1976. – С. 55-209.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 3. – 670 с.
5. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 403–637.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Забелло М. О.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЗНАЧЕННЯ ЧИТАННЯ У ВИХОВАННІ «ВАЖКИХ» УЧНІВ

У статті розглянуто поради В. О. Сухомлинського щодо розумового розвитку «важких» учнів засобами читання. Описано, що необхідно для поліпшення роботи з дітьми та покращення їх розумових здібностей.

Ключові слова: читання, навчання читати, розвиток читацьких умінь, поради учителю, В.О. Сухомлинський.

*«Кожна освічена і вихована людина
всім найкращим у своєму житті зобов'язана книгам»*

В. О. Сухомлинський

Постановка проблеми. Важливою проблемою сучасної школи є зростаючі труднощі у засвоюванні дітьми навчального матеріалу. Швидкий темп

сучасного світу і великі об'єми інформації не дають дитині часу для повноцінного поступового засвоєння і успішного навчання. Все дедалі частіше спостерігаються діти, які не встигають за темпами освіти і залишаються на лаві «важких» школярів.

Для розв'язання проблеми вчителі звертаються до науково-практичного доробку В. О. Сухомлинського, де можна знайти поради і шляхи для успішного їх вирішення. Поради педагога охопили майже всі сфери педагогіки і не оминули питання «важких» дітей, яких він радив навчати і виховувати через прищеплення любові до книги. Регулярне читання розвиває здатність самостійно, активно, цілеспрямовано сприймати текст, оцінювати та творчо опрацьовувати його залежно від пізнавальних можливостей і потреб, вести діалог, самостійно і продуктивно працювати з книжкою.

Українські вчені, такі як: М. Антонець, Н. Бібік, І. Бех, Л. Бондар, Н. Дічек, Л. Заліток, Н. Калініченко, В. Кузь, О. Петренко, Г. Пустовіт, О. Савченко, О. Сухомлинська, Т. Філімонова студіювали ідеї Василя Олександровича щодо різних педагогічних аспектів.

Метою роботи є обґрунтування педагогічних порад В. О. Сухомлинського для розвитку «важких» учнів за допомогою читання.

Виклад основного матеріалу. Василь Олександрович Сухомлинський подарував педагогіці безліч корисних порад, написав багато книжок і все життя присвятив вихованню дітей. Його працю згадують теплим словом і досі, користуючись тим даром, що залишив він своїм нащадкам.

У своїй книзі «Сто порад учителеві» Василь Олександрович виклав актуальні поради, які допомагають сучасним педагогам і до сьогодні. Крім типових порад, які стосуються розумового, фізичного, трудового і морального виховання, етики і моралі, В. О. Сухомлинський також давав рекомендації щодо «важких» дітей.

У педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського є цікаві ідеї та ефективні методичні поради для ефективного розвитку читацьких умінь учнів.

У десятій пораді «Про роботу з «важкими» учнями» він пише про таких дітей: «Навряд чи хто з учителів не погодиться з тим, що один з «найміцніших горішків... кому треба в три-п'ять разів більше часу для осмислювання й

запам'ятовування матеріалу, ніж переважній більшості учнів, хто на другий день забуває вивчене, кому вправи для запобігання забуванню треба виконувати не через три-чотири місяці після вивчення матеріалу, а через два-три тижні» [3, 24].

Для поліпшення роботи з дітьми та покращення їх розумових здібностей педагог рекомендує розширювати коло читання, підбираючи книжки і статті, які якомога краще і просто пояснюють зміст понять, фактів, узагальнень. Не останнє місце займає цікавий виклад матеріалу [1, 105].

Читання правильно підібраних книжок може бути панацеєю майже в усіх життєвих випадках. Книга і навчає, і виховує. Одна змусить добряче подумати, інша – допоможе відпочити.

В. О. Сухомлинський так наставляв педагогів: «Пам'ятайте: чим важча дитина, чим більше, здавалося б, непереборних труднощів, на які натрапляє вона у навчанні, тим більше їй треба читати. Читання вчить її мислити, мислення стає стимулом, що пробуджує сили розуму» [3, 26].

Педагог зауважував, що книжки повинні бути настільки цікавими і захоплюючими, щоб дивувати і вражати дитину, народжувати в її голові нові питання та бажання поглибити знання. Так, через отримані враження інформація відкладається в пам'яті краще і на довший період. В. О. Сухомлинський вважав: «Млявість, інертність, кволість нервових клітин кори півкуль головного мозку можна вилікувати подивом, зачудуванням, як млявість м'язів виліковують фізичними вправами» [3, 25].

Для прикладу Василь Олександрович згадує учня Федора, якого він навчав п'ять років. Хлопчик мав проблеми з арифметикою, не встигав запам'ятовувати умови задачі і постійно забував кроки, які потрібно виконати для її вирішення. Тоді вчитель склав спеціальний задачник, вправи в якій нагадували історії, більшість з яких не потребувала арифметичного розв'язку, а навпаки, мала на меті міркування, роздум. Таким чином з часом Федя зміг сам розв'язувати задачі і згодом став краще навчатись.

Але на цьому Василь Олександрович не зупинився. Іншою порадою, яка також стосується читання і «важких» дітей є двадцять третя порада «Читання – важливий засіб розумового виховання «важких» учнів». Рекомендації, викладені

в цій пораді, нагадують попередню, але мають більше спрямування на вчителя, а не на учня. Він засуджує тих педагогів, хто не радить своїм дітям читати якомога більше, а обмежує їх тільки своїм підручником, який досить часто залишається для «важкого» учня незрозумілим і нудним [3, 45].

Для того, щоб найважливішим вогнищем захоплення стало читання, школа повинна бути царством книжки. В. О. Сухомлинський підкреслював, що навіть якщо село знаходиться у найвіддаленішому куточку країни, у школі має панувати книжка, тоді навчальний заклад може працювати на такому ж рівні педагогічної культури і досягти таких самих результатів, як у великих культурних центрах.

Корисно давати учням читати щось пов'язане з темою предмету, але викладене в доступній, цікавій формі, яка не вимагає від себе зазубрювання, а більш схожа на захоплюючу розповідь: «Перед тим як почати вивчення рівнянь, учні читають десятки сторінок про рівняння – це передусім захоплюючі оповідання про те, як рівняння склалися в народній мудрості як задачі-головоломки».

Висновки. Отже, беручи до уваги поради В. О. Сухомлинського, можна стверджувати, що читання має велику користь і допоможе навіть «найважчим» учням. Читання не тільки шкільних підручників, а й літератури, що опосередковано стосується потрібної для вивчення теми, розвиває інтелект, сприяє запам'ятовуванню, розширює світогляд. Важливого значення В. О. Сухомлинський надавав індивідуальному самостійному читанню учнів, вважаючи його дієвою і необхідною умовою для досягнення значних результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонець М.Я. Дидактичні проблеми загальноосвітньої школи у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського: Монографія. – К : Вища шк., 2008. – 247 с.
2. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах: Посібник для вчителя. – К.: Освіта, 2007. – 334 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 2. – К. : Радянська школа, 1977. – 654 с.

**ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я
ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ
У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

У статті визначено актуальність формування ціннісного ставлення до здоров'я в підлітків у закладах середньої освіти. З'ясовано сутність понять «цінність» та «ціннісне ставлення до здоров'я». Визначено компоненти поняття «ціннісне ставлення до здоров'я»: когнітивний, ціннісно-мотиваційний та діяльнісно-поведінковий. Охарактеризовано критерії компонентів ціннісного ставлення до здоров'я в підлітків.

Ключові слова: здоров'я, ціннісне ставлення до здоров'я, підлітки, заклад середньої освіти.

Постановка проблеми. Проблема здоров'я громадян країни, зокрема дітей, підлітків і молоді, завжди була державним пріоритетом. Сучасні діти – майбутній економічний, інтелектуальний і репродуктивний потенціал нашої країни. Але здоров'я підростаючого покоління залежить не тільки від сприятливої державної політики в країні, але й від особистісного свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших людей. Найбільш сприятливим періодом для формування різних цінностей вважається саме підлітковий вік. Заклади освіти як найбільш структурована й розвинена система освіти й виховання мають допомагати формувати в підлітків ціннісне ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих і створювати позитивну мотивацію до ведення здорового способу життя.

Ще з 90-тих років минулого століття головним напрямом виховної та медично-просвітницької роботи в загальноосвітніх закладах України визначено виховання в дітей і підлітків навичок здорового способу життя. Але основні показники стану здоров'я населення України впродовж останніх десятиліть демонструють негативні тенденції. Для підліткового віку характерним є

погіршення загального стану здоров'я та показників фізичного розвитку, скорочення поширеності здорової поведінки, низька самооцінка, низький рівень задоволеності життям, поширення алкоголізму й наркоманії, раннє статеве життя, яке пов'язане з ризиком зараження інфекціями, що передаються статевим шляхом (ІПСШ), зокрема ВІЛ, а також небажаної вагітності.

Отже, проблема формування ціннісного ставлення до здоров'я в підлітків у системі загальної середньої освіти на сьогодні залишається актуальною. Перед сучасною школою постає завдання виховувати покоління, здатне ціннісно ставитися до себе, власного здоров'я, нести особисту відповідальність за своє життя та здоров'я, дбати про себе, про власну внутрішню гармонію.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукових джерел свідчить про наявність значної кількості напрацювань різних аспектів досліджуваної проблеми. Так, процеси формування ціннісного ставлення до здоров'я, культури здоров'я підлітків, їх теоретико-методологічні засади досліджували Г. Апанасенко, Т. Бережна, В. Бобрицька, В. Горащук, О. Єжова, С. Омельченко, В. Оржеховська та ін. Психологічні та філософські аспекти формування системи цінностей у дітей, підлітків і молоді досліджували І. Бех, В. Василенко, О. Дробницький, О. Кононенко, О. Сухомлинська та ін. Розробкою ціннісного підходу в педагогіці займалися І. Бех, О. Вишневецький, В. Струманський, О. Сухомлинська, Г. Чижакова та ін.

Аналіз психолого-педагогічної та літератури з фізіології (Л. Виготський, В. Давидов, С. Ефімова, О. Леонтьєв, Л. Фрідман, Д. Ельконін та ін.) свідчить про актуальність педагогічної потреби формування в підлітків ціннісного ставлення до здоров'я, у зв'язку з психологічними й фізичними особливостями цього вікового періоду. Саме в цьому віці закладається майбутній потенціал здоров'я, це найважливіший час для формування репродуктивного здоров'я.

За результатами дослідження життєвих цінностей учнів загальноосвітніх навчальних закладів за методикою М. Рокіча, проведеного О. Єжовою [4, 37], як і в низці аналогічних соціологічних досліджень [6], протягом 12–18 річного віку найменшу цінність здоров'я має у 18 років, а найбільшу – у 12 років. Зменшення цінності здоров'я в системі життєвих цінностей після 12 років можна пояснити особливостями підліткового та юнацького віку, для яких характерне становлення

особистості й посилення впливу соціального оточення. Знайдена залежність рангу здоров'я від віку свідчить про необхідність актуалізації в учнів 12–15-річного віку здоров'яформуючих цінностей, а саме формування ціннісного ставлення до здоров'я.

Мета статті – визначення особливостей формування ціннісного ставлення до здоров'я як необхідної складової виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Одним із завдань загальної середньої освіти є виховання в дітей та учнівської молоді свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя, збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців). Відтак, процес формування здоров'яформуючих цінностей виступає важливою умовою сформованості в підлітків активної життєвої позиції та вміння цінувати себе як носія фізичних, духовних і соціальних сил.

Незаперечним є той факт, що в підлітковому періоді, особливо в 11–15 років, існують найбільш сприятливі внутрішні чинники для формування відповідального ставлення до здоров'я. Оскільки саме в цьому віці розвивається рефлексивно-теоретичне мислення, поява прагнення та здатності усвідомлювати власні мотиви, визначаються фундаментальні життєві принципи, виробляється індивідуальний спосіб поведінки, формується здатність до самопізнання й самоаналізу, самоусвідомлення, самокерівництва, саморозвитку.

У контексті даного дослідження звернемося до з'ясування сутності поняття «формування». У педагогічній теорії воно означає цілеспрямований розвиток особистості або будь-яких її сторін, якостей під впливом виховання й навчання [4, с. 18]. Вихованням ми безпосередньо не формуємо, а сприяємо формуванню тих властивостей і якостей, які мають попит у суспільстві, у самого учня в конкретних ситуаціях.

Доцільним також, на нашу думку, є акцентування уваги на сутності поняття «виховання». Погоджуємося з думкою О. Сухомлинської [7], яка разом із більшістю теоретиків і практиків освіти схиляється до визначення сутності виховання як виховання системи цінностей, причому не просто шляхом

інформування й оволодіння певними навичками й уміннями, тобто «нав'язуванням» системи цінностей, а шляхом залучення вихованців до системи цінностей вихователя, до системи життєвих, загальнонаціональних, всесвітніх цінностей людства.

Отже, цінності стають змістом виховання, і тому проблема формування ціннісного ставлення до здоров'я вимагає застосування ціннісного підходу, в основі якого знаходиться теорія цінностей. Особливість теорії цінності полягає в розумінні об'єктивного існування цінностей навколишнього світу. Тому провідними поняттями ціннісного підходу є поняття «цінність» та «ціннісне ставлення».

У психологічній літературі існують різні погляди стосовно сутності поняття «цінність». Так, В. Бобрицька виокремлює сутнісні характеристики цього поняття як складника мотиваційної сфери особистості, «...цінність є те, що задовольняє інтереси й потреби особистості» [2]. І. Бех розглядає цінності як психологічні утворення особистості та вважає, що особистісні цінності «...є внутрішнім стрижнем особистості», який дозволяє розуміти окремі акти поведінки людини та сприяє прогнозуванню її поведінки [1, с. 11].

Треба зазначити, що в педагогічних дослідженнях найчастіше використовують психологічне трактування цінності. Під «цінностями» розуміють елементи морально-духовного виховання, загальної культури людини, які визначають її ставлення до суспільства, довкілля, самої себе, інших людей. О. Вишневський вказує, що між системою цінностей та методами виховання існує взаємна залежність, і саме цінності визначають зміст виховання [4, с. 24].

У програмі «Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» змістом виховання визнана науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей [5]. Погоджуючись із поглядами І. Беха, вважаємо актуальним висновок, що «сутність цінностей розуміється через понятійний ряд «цінності – особистісні цінності – ставлення», «...виховна тактика щодо рівня розвитку особистісних цінностей має полягати в забезпеченні їх вияву ставлення...» [1, с. 14].

Логіка дослідження вимагає розгляду поняття «формування ціннісного ставлення до здоров'я». Зауважимо, що зазначену проблему вивчали фахівці різних галузей: психологи, педагоги, філософи, соціологи тощо.

О. Єжова у своєму дослідженні дає таке визначення поняттю «ціннісне ставлення до здоров'я»: «це системне й динамічне психічне утворення особистості на основі ціннісно-мотиваційної сфери, сукупності знань про здоров'я, яке відображається та реалізується у свідомо обраному способі життя» [4, с. 63].

Отже, складовими ціннісного ставлення до здоров'я, на наш погляд, є такі компоненти: когнітивний, ціннісно-мотиваційний і діяльнісно-поведінковий. Кожному з них відповідає критерій: знання, ціннісні орієнтації, вчинки, що впливають на здоров'я людини.

Формування будь-якого психічного утворення вимагає певних знань, що усвідомлені особистістю. Тільки спираючись на знання, можна здійснювати вплив на ціннісно-мотиваційний, а значить і на поведінково-діяльнісний компоненти ставлення до здоров'я, проводити дієву здоров'яформуючу діяльність у закладах освіти.

Для когнітивного компонента властивим є сукупність знань про складові здоров'я (фізичне, психічне, соціальне й духовне здоров'я особистості), про здоров'я в цілому, про фактори, які впливають на самопочуття та здоров'я людини (як позитивно, так і негативно), про елементи здорового способу життя, вміння застосовувати ці знання у процесі своєї життєдіяльності, сформованість чи відсутність пізнавального інтересу до проблем здоров'я, адекватність самооцінки здоров'я на основі тих уявлень і знань, які має учень [3].

Для ціннісно-мотиваційного компонента властивим є система цінностей особистості та вмотивованість до збереження здоров'я: цінність «здоров'я» займає високе місце в системі життєвих цінностей підлітка, висока мотивація та інтерес до здорового способу життя.

До того ж, формування ціннісного ставлення до здоров'я можливе лише за умови постійної здоров'яспрямованої діяльності особистості. Тому для діяльнісно-поведінкового компоненту характерні такі критерії: систематичне дотримання норм і правил здорового способу життя у школі та вдома, саморегуляція здоров'яформуючих дій і вчинків, відповідальна поведінка в усіх сферах життєдіяльності щодо збереження та зміцнення власного здоров'я та здоров'я інших.

Висновки. Отже, важливим завданням системи освіти є формування в підростаючого покоління відповідального ставлення до здоров'я як до найвищої суспільної та індивідуальної цінності. Формування ціннісного ставлення до здоров'я ґрунтується на психолого-педагогічних положеннях теорій цінностей, ставлення, особистісно орієнтованого виховання та розвитку особистості. Це процес виховання у підлітків осмисленого ставлення до власного здоров'я, мотивів, потреб і переконань зі збереження й покращення здоров'я за умови визнання незаперечної його цінності, результатом якого є цілеспрямована самостійна діяльність зі збереження власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Найголовнішою умовою формування ціннісного ставлення до здоров'я у підлітків є залучення їх до цього процесу, залучення в різні види діяльності та спілкування.

Перспективою подальших наукових розвідок може стати, на наш погляд, вивчення методичного забезпечення формування ціннісного ставлення до здоров'я підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. К.: Либідь, 2008. 848 с.
2. Бобрицька В. І. Валеологія: навальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. Частина 1. Полтава: Поліграфічний центр «Скайтек», 2000. 146 с.
3. Єжова О. О. Критеріальний підхід до оцінки рівня сформованості ціннісного ставлення до здоров'я учнівської молоді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць*. 2010. Випуск 14, книга II. С. 311-322.
4. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія. Суми, 2011. 412 с.
5. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: програма. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 80 с.
6. Показники та соціальний контекст формування здоров'я підлітків: моногр. О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, Д. М. Павлова та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. К.: ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. К., 2014. 156 с.

7. Сухомлинська О. В. Цінності в історії розвитку школи в Україні. *Цінності освіти і виховання: наук.-мет.зб.* [за заг. ред. О. В. Сухомлинської]. К., 1997. С. 3-8.

УДК 373.091.4:[37.015.31:7]

Кондратенко А.А.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО: ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

У статті розглядаються погляди В. О. Сухомлинського на процес виховання естетичної культури особистості та результату естетичного виховання. Зокрема дається характеристика естетично вихованої людини та чинники, які впливають на естетичне виховання дітей.

Ключові слова: естетика, емоції, виховання, краса, формування.

Актуальність даної теми полягає в тому, що протягом тривалого періоду естетичному вихованню особистості надавалось провідне значення, особливого значення питання естетичного виховання набуває сьогодні в інноваційний період, коли школярі сприймають навколишній світ через монітор комп'ютера.

Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського є основою праці О.М. Кормило [2], також можна зауважити, що питання естетичного виховання знайшли своє відображення в працях Н. Дічек, Н. Савченко, С. Мельничук та ін. Зокрема проблемами естетичного виховання займалися: провідний методист сучасності Н. Волошина.

Метою статті є аналіз педагогічних ідей В.О. Сухомлинського щодо естетичного виховання.

Виклад основного матеріалу. У ХХІ столітті визначено основний напрям освіти, спрямований на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування любові до прекрасного, та розвитку художньо-творчих здібностей, оскільки правильне виховання у руках педагога є найкращим знаряддям для формування життєздатної особистості.

Василь Олександрович не визнавав не емоційних людей, вважав, що естетика починається з краси та яскравих емоцій. Основою він вважав культуру почуттів, які є цільним ґрунтом для дітей з високою мораллю. «Там, де немає чуйності, тонкості сприймання навколишнього світу, виростають бездушні, безсердечні люди», – попереджав педагог [5, с.47].

Як зауважував В. Сухомлинський, розглядаючи квітку чи окрему пелюстку, крильце метелика чи пушинку тополі, дитина не повинна забувати глобальну істину: природа - це єдине ціле, якому притаманна гармонія взаємозв'язків і залежностей. Вона - джерело і суть нашого життя, яке не можна відокремити від людини [2, с.66].

Естетично вихована людина надзвичайно чутлива до краси і в свою чергу має гарний смак в музиці та мистецтві. Джерелами естетичного виховання можуть слугувати мистецтво живопису, музика, природа... Сухомлинський вважав, що все, що діти можуть побачити або відчутти, приносить їм емоційну насолоду. Більшість людей під словом естетичність на підсвідомому рівні пов'язують свій образ з чимось прекрасним, так і Василь Олександрович навчав бачити дітей прекрасне.

Зміст естетичного виховання конкретизується у програмах з літератури, музики, образотворчого мистецтва, у різних самодіяльних об'єднаннях учнів, у роботі студій, під час факультативних занять з етики, естетики, різних видів художньої творчості, історії мистецтва тощо [4, с 37].

Естетичне виховання тісно пов'язане з культурою народу. З одного боку, воно відображує надбання культури, а з другого — стимулює подальший розвиток культури конкретного народу, активно впливає на творення нових духовних цінностей, мистецьких витворів. Разом з тим естетичне виховання має бути спрямоване на формування свідомості людей у дусі поваги й приязні, товариськості та дружби [1 с. 125].

Педагог вважав, що передусім він повинен не лише сам розуміти і бачити красу, а й за допомогою образного, виразного слова формувати це уміння у своїх вихованців. В естетичному вихованні, підкреслював педагог, недопустимий дидактизм, штучне замилювання природою, адже не можна побачити природню красу в чомусь штучному. Виховання відчуття прекрасного має сформувати естетичну культуру школярів.

Естетичне виховання передбачає: розвинути у дітей здібності сприймати прекрасне в природі, в мистецтві, дійсності, яка оточує всіх і кожного. Проте педагог зауважував, що на людину впливає не тільки мистецтво, але й естетичні сторони дійсності: праця, суспільні відносини, навколишнє соціальне середовище, поведінка, побут, природа. Через красу дійсності і мистецтва він пізнає і зміцнює у власній свідомості суспільні ідеали, облагороджує себе, свої взаємини з людьми [4.с 40].

Педагог порівнював красу з джерелом моральної чистоти та фізичної краси і вірно помічав, що: «У світі є не тільки потрібне та корисне, а й красиве» [5, с 39-40].

Особливим чинником естетичного виховання Сухомлинський вважав природу, під час процесу навчання в учнів повинно бути розуміння, що природа є рівноправним суб'єктом плідної взаємодії, а не лише об'єктом людського впливу. Великий гуманіст розглядав природу як важливий засіб емоційного, естетичного, морального аспектів виховного процесу. Вона виховує в дитині здатність відчувати, сприймати, бачити. Сухомлинський [5, с.41].

Задля формування в учнів вміння бачити прекрасне педагог забезпечував проведення занять у зелених класах, спілкування учнів з природою. На природі діти могли спостерігати, аналізувати та робити висновки щодо явищ природи та просто милуватись нею крізь призму сонячних променів, адже важко пізнати прекрасне зі слів, набагато краще не слухати розповіді про красу пташиного співу, а пережити ці емоції самим. Свій ідеал естетичного виховання талановитий педагог убачав в тому, щоб кожна дитина, побачивши прекрасне, зупинилася перед ним у подиві, зробивши його частинкою свого життя. Світогляд базується не тільки на сумі знань, але й на морально-естетичному, емоційному світі людини, у тому числі й на відчутті прекрасного [1, с.113].

Серед основних форм реалізації естетичного виховання Василь Олександрович Сухомлинський приділяв велику увагу екскурсіям, походам, спостереженням, аналізу явищ природи та вважав, що усе прекрасне повинно доторкнутися до серця дитини [3, с.63].

Підбиваючи підсумки, можна зауважити, що В.О. Сухомлинський удосконалив систему естетичного розвитку дітей молодшого шкільного віку. Він одним із перших довів, що правильно організований естетичний розвиток дітей

закладає передумови розвитку всебічно розвиненої особистості. На педагогічну спадщину Василя Олександровича спираються багато дослідників сучасної педагогіки, адже педагог-новатор навчав дітей бачити і відчувати естетично, тим самим формував бачення прекрасного в серцях школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузь В.Г. Педагогіка В.О. Сухомлинського - педагогіка ХХІ століття. // Педагогіка і психологія. 2000. – №1. – С.113–120.
2. Кормило О.М. Проблема активізації емоційної сфери молодших школярів у навчальній діяльності в працях В.О. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. 2002. №5. С.66–69.
3. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. 2-е вид., випр. і доп. Харків: "ОВС", 2002. С.56–115.
4. Мелешко В.В. Педагогіка В. Сухомлинського в діяльності вчителя сільської школи // Наукові записки ТДПУ імені В. Гнатюка: Педагогіка. 2002. №5. – С.37-42.
5. Творча реалізація педагогічних ідей В.О. Сухомлинського в системі художньо-естетичного виховання: навчально-методичний посібник. Кіровоград: Вид-во ОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. 103 с.

УДК 37:502

Латишева О. О.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧОГО ТАБОРУ

У статті охарактеризовано особливості екологічного виховання учнів в умовах дитячого оздоровчого табору та основні складові екологічної культури, а також форми й методи, за допомогою яких здійснюється екологічне виховання.

Ключові слова: *екологічне виховання, екологічна культура, форми та методи здійснення екологічного виховання, дитячий оздоровчий табір.*

Постановка проблеми. В умовах динаміки сучасних економічних і соціальних процесів постійно збільшується навантаження на школярів, що спричиняє проблеми зі здоров'ям учнів і вимагає забезпечення повноцінного відпочинку. Проблему оздоровлення та повноцінного відпочинку дітей ефективно вирішують дитячі оздоровчі табори. Проте в літній період важливим є не тільки рішення завдань оздоровлення й відпочинку дітей, а й організація виховного та освітнього процесів, оскільки безперервність виховання й освіти дозволяє підвищити ефективність виховних впливів, а також якість знань.

Організація літнього відпочинку – один із найважливіших аспектів виховної діяльності. Виховна робота в дитячому оздоровчому таборі включає розумне поєднання відпочинку, праці, спорту з пізнавальною, естетичною, оздоровчою, ігровою, словесною діяльністю. Під час перебування дітей у дитячих закладах оздоровлення й відпочинку створюються умови для розвитку їх внутрішнього потенціалу, творчих здібностей, сприяння формуванню ключових компетенцій, розширення кругозору, інтелектуального збагачення розвитку на основі включення в різноманітну, соціально значиму й особистісно привабливу діяльність, змістовного спілкування та міжособистісних стосунків у різновіковому колективі [3]

Одним із найважливіших напрямів роботи у дитячому оздоровчому таборі є екологічне виховання учнів, мета якого розвинути в дітей і підлітків здатність чуйно ставитися до природи, передбачувати наслідки своїх дій, розуміти взаємозв'язок різних явищ у природі [4, с. 26].

Тому безперервна організація виховного процесу, зокрема в умовах дитячого оздоровчого табору, сьогодні стає все більш актуальною.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичні засади екологічної компетентності розглядаються в дослідженнях С. Бондар, С. Головіна, К. Корсак, А. Маркової, Дж. Равена, В. Стрельнікова, А. Хуторського, І. Ящук та ін. Основні підходи до формування екологічної культури, з'ясування її сутності та структури визначено у працях О. Гуренкової, Д. Єрмакова, С. Жданової, О. Колонькової, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Титаренко, С. Шмалей та ін.

Значний внесок у розробку теоретичних засад функціонування педагогічних систем, дидактичних основ освіти, зокрема екологічної, здійснено

у працях А. Алексюка, Ю. Бабанського, Г. Білявського, В. Бровдія, М. Воїнственського, С. Гончаренка, Р. Гуревича, А. Захлебного, І. Зверева, Н. Кузьміної, І. Лернера, Є. Мединського, В. Онищука, В. Паламарчук, О. Плахотнік, Б. Райкова, О. Савченко, М. Скаткіна, А. Степанюк, І. Суравегіної, Е. Теневої, Д. Цихи, В. Червонецького та ін.

Мета статті – охарактеризувати особливості екологічного виховання підлітків в умовах дитячого оздоровчого табору.

Виклад основного матеріалу. Процес екологічного виховання в широкому сенсі – це процес екологізації особистості, формування її як носія певного типу культури взаємодії з навколишнім середовищем (природного і соціального, самим собою) під впливом різних факторів навколишнього середовища (включаючи цілеспрямований педагогічний процес) і внутрішньої природи людини. Розвиток екологічної культури особистості – результат широкого процесу екологізації особистості – становлення її сутнісних сил, якісних характеристик (включаючи світогляд, свідомість, духовний розвиток, морально-екологічну позицію тощо), що забезпечує екологічно обґрунтовану взаємодію з оточуючим середовищем. Виходячи з вищесказаного поняття «екологічне виховання» та «виховання екологічної культури» можна розглядати як тотожні за умови цільової установки екологічного виховання на розвиток екологічної культури. Рівень розвитку екологічної культури виступає в якості критерію екологічної вихованості дитини.

У цілісному процесі екологічного виховання учнів однією з ланок є позашкільна робота, зокрема екологічне виховання в літньому оздоровчому таборі. Педагогічно доцільно організоване дозвілля школярів має значні резерви, які полягають у підвищенні якості екологічного виховання школярів. Через різноманіття форм діяльності, що дозволяють школярам усвідомити себе особистістю, знайти сферу застосування своїх інтересів і здібностей, самоствердитися й самореалізуватися, педагогу значно легше проникнути у внутрішній світ кожного учня, побачити перспективи розвитку особистості й на цій основі здійснювати екологічне виховання.

Наголосимо, що дитячий оздоровчий табір як наймасовіший тип позашкільних установ додаткової освіти в нашій країні може стати безцінним,

вірним помічником у справі формування нової культури ставлення до природи. У канікулярний період з'являється об'єктивна можливість для виявлення й розвитку різнобічних інтересів і здібностей кожного школяра.

До того ж, зауважимо, що педагогічний процес у закладі позашкільної освіти – явище більш виховне, аніж дидактичне, бо основною його характеристикою є не пізнання, а виявлення кращих рис характеру дитини, її здібностей, уміння тримати себе в руках, долати негативні емоції, стан бездіяльності, страху та ін.

Цей процес за своєю природою схожий на розв'язання важливих життєвих ситуацій, які стимулюють свідоме й активне бажання самовдосконалюватись і розвиватися. Якщо таке прагнення стає невід'ємною рисою особистості, то це і є найвагоміший результат позашкільного виховання.

У процесі екологічного виховання в період літніх канікул особлива відповідальність покладена на вихователів і вожатих оздоровчого табору. На наш погляд, екологічне виховання в літньому оздоровчому таборі повинно здійснюватися через такі види діяльності учнів: природоохоронну, просвітницьку, пізнавально-розважальну й науково-дослідну.

Аналіз наукової літератури й вивчення матеріалів педагогічної практики надав можливість виділити певні критерії екологічної компетентності: а) інформаційна компетентність про нормативи екологічних процесів і характеристики на основі набутих знань з окремих предметів; б) оперування й перетворення інформації, відтворення закономірностей на основі функціонування когнітивних процесів; в) особистісне ставлення до фактів, прояви ставлення в емоціях і вчинках; г) обсяг і спрямованість практичних еколого-перетворюючих дій і вмінь [5].

Дитячі оздоровчі табори, враховуючи специфіку побудови їх освітнього процесу (варіативність і різнорівневність, добровільність і багатоукладність, необмежені можливості в часі й географічних межах здійснення, практична спрямованість), мають забезпечити формування цілісної картини світу, створити сприятливі умови для задоволення власних інтересів і потреб у самопізнанні й самореалізації, у формуванні особистісних якостей, а також екологічної вихованості.

А. Захлебний вважає, що метою екологічної освіти й виховання має бути формування системи наукових знань, поглядів і переконань, що забезпечують відповідальне ставлення школярів до навколишнього середовища в усіх видах їхньої діяльності, формування екологічної культури [1]. І. Суравегіна визначає мету екологічного виховання, як «формування відповідального ставлення до навколишнього середовища, що будується на базі нового мислення» [2].

Екологічна культура особистості складається з трьох взаємопов'язаних складових: екологічних знань, екологічних переконань, екологічної діяльності. Це визначає форми й методи діяльності, спрямовані на накопичення екологічних знань, формування екологічних переконань і необхідних умінь в умовах дитячого оздоровчого табору.

Перша складова – накопичення екологічних знань – передбачає: дослідження учнями досвіду природоохоронної роботи (анкети, інтерв'ю, бесіди, випуск екологічних газет); оволодіння знаннями про екологічну обстановку в Україні (бесіди, екскурсії, відео- та телефільми); ознайомлення з традиціями культури, природокористування українського народу; оволодіння знаннями про охорону рослин і тварин рідного міста чи району (екопрогулянки, участь у роботі гуртків, фітодизайн, екопоходи околицями); зустрічі з ученими – екологами, діячами літератури, мистецтва, екологічні вечори.

Друга складова – становлення екологічних переконань. Ця складова може реалізуватися через диспути, обговорення, дискусії, конференції, утвердження власної позиції в колективі. За допомогою конкретних справ, пов'язаних з екологією, формується переконання в тому, що до природи треба ставитися відповідально, берегти все живе; розв'язувати екологічні проблеми можна тільки спільними зусиллями, на основі знань законів природи.

Третя складова – екологічна діяльність – містить: природоохоронну діяльність (ведення щоденників спостереження за природою, догляд за кімнатними рослинами та клумбами, конкретна трудова діяльність під час екодесантів – розчищення парків, скверів мікрорайону); екологічна розвідка околиць, оформлення Червоної книги табору, прокладання та оформлення екологічних стежок, польові ігри на природі; ігрові форми діяльності: конкурси

й турніри на зразок KBK, конкурси-аукціони (на знання певної теми, пов'язаної з природою); науково-фантастичні проекти з охорони навколишнього середовища; турнір знавців природи; конкурс розповідей про рослини, тварини; вікторини, ігри-екскурсії, пізнавальні екскурсії з іграми (наприклад, «Лісова стежинка» – гра на природі із зупинками «Змішаний ліс», «Мурашники», «Пташині голоси», «Як поводитися в лісі», пізнавальна гра «Лісові загадки», рольові ігри; прес-конференція – гра-бесіда знавців природи; свята «Лісовий карнавал»).

Екологічне виховання в літніх таборах – одне з актуальних завдань сьогодення, та шляхи його вирішення слід шукати негайно. Екологічне виховання передбачає, насамперед, формування в дитини емоційного, бережливого ставлення до об'єктів природи, здатності бачити їх красу, а не детальні біологічні знання особливостей кожного виду рослин і тварин. У всіх позашкільних закладах формуються перші уявлення про навколишній світ, про живу й неживу природу, про ставлення до природи, що виявляється в конкретній поведінці на емоційному рівні. Завдання екологічного виховання – сприяти накопиченню екологічних знань, виховувати любов до природи, прагнення берегти, примножувати її, формувати вміння й навички діяльності в природі.

Саме екологічне виховання ставить за мету докорінну зміну психологічних особливостей дитини щодо її стосунків із природою, перетворення їх зі споживацьких на екологічно відповідальні, особисто значимі.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, в екологічному вихованні дітей необхідно відмовитися від багатьох стереотипів, які були сформовані в попередні роки. Насамперед, їм необхідно показати унікальність, красу й універсальність (природа – середовище життя всіх істот, включаючи людину; об'єкт пізнання, задоволення її етичних і естетичних потреб; і лише потім – об'єкт людського споживання). Ми повинні навчити себе й дітей охороняти природу не лише тому, що вона нам щось дає, а й тому, що вона самоцінна.

Сьогодні можна стверджувати: екологічне світорозуміння формується в процесі засвоєння екологічної культури суспільства, яка відображує досвід

взаємодії дитини та природи. Засвоюючи елементи екологічної культури, особистість стає екологічно вихованою.

Настав час, коли основну мету екологічної освіти треба вбачати у сприянні формуванню доцільної культури поведінки в довкіллі та громадської відповідальності за його збереження, а також уміння ухвалювати правильні рішення й вирішувати екологічні проблеми. Для кращого формування такої поведінки можна використовувати та проводити безліч ігор, вікторин, конкурсів, походів, вечорів на тему екології та природоохорони, зокрема в дитячих оздоровчих закладах.

Дане дослідження не претендує на вирішення проблеми екологічного виховання школярів в умовах літніх оздоровчих таборів у всій повноті, але воно дозволяє визначити низку актуальних аспектів, які потребують подальшого вивчення, до яких належать: підготовка педагогічних кадрів для роботи керівниками натуралістичних гуртків, вожатими й вихователями в умовах літніх оздоровчих таборів; розвиток ціннісних орієнтацій до екологічної дійсності в дітей шкільного віку в умовах літніх оздоровчих таборів; формування самооцінки і навичок рефлексії у школярів у процесі екологічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захлебний А. Н. (1987). Про форми організації екологічної освіти і виховання школярів. *Біологія в школі*, 3, 67 – 69.
2. Захлебный А. Н., Суравегина Н. Т. (1984). *Экологическое образование школьников во внеклассной работе*. М.: Просвещение.
3. *Методичні рекомендації щодо організації літнього відпочинку дітей у 2013 році*. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 15.05.2013 № 1/9-321. Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/35970.
4. Пономаренко Л. В. (2009). *Екологічне виховання молодших школярів у процесі навчання*. Х.: Вид. група «Основа».
5. Пустовіт Г. П. (2004). *Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1 - 9 класів у позашкільних навчальних закладах*. К. – Луганськ: Альма-матер.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Лоза В. В.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАЗОК ВАСИЛЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглянуто та проаналізовано виховний потенціал казок видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського. Розглянуто приклади застосування казки в практиці виховання, що орієнтоване на гармонійний розвиток дітей.

Ключові слова: казка, діти, виховання, В.О. Сухомлинський.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що проблема виховного потенціалу казок В. О. Сухомлинського є досить популярною, як для батьків, так і для вчителів, і саме ця допоможе більш детально зрозуміти важливість казки у вихованні дитини.

Ступінь дослідженості проблеми. Багато видатних педагогів, психологів, письменників різних часів підкреслювали виховне і розвивальне значення казки (С. Русова, І. Франко, К. Ушинський, Л. Толстой та ін.). Різні аспекти роботи з казкою висвітлені у працях сучасних дослідників, педагогів-практиків (А. Богуш, Н. Вітковська, Т. Гризоголова, Д. Джола, Н. Лисенко, Ю. Мандрик, О. Савченко, О. Чебикін, А. Щербо та ін.), психологів (О. Запорожець, Н. Карпинська, Т. Рубцова, Н. Молдавська та ін.).

Метою статті є аналіз виховного потенціалу казок В. О. Сухомлинського у формуванні духовних і родинних цінностей, гуманістичних, естетичних почуттів, бережливого ставлення до природи у дітей.

Вклад основного матеріалу. Що таке казка? Це – невичерпне джерело фантазій, неповторний, яскравий, феєричний світ, який малює уява кожної дитини. Важко переоцінити вплив казки на маленького читача. Літературний художній образ, потрапляючи до свідомості дитини, набуває нові неочікувані виміри. Він перетворюється, доуявляється, твориться заново, стає ігровим.

Дитина стає співавтором тієї чи іншої казки, домислюючи, придумуючи, перетворюючи її, розвиває свою думку, відточує словниковий запас. Казка виступає таким матеріалом, який комплексно впливає на розвиток дитини – має психолого-педагогічний та лінгво-дидактичний потенціал.

Коли йде мова про виховання дитини як громадянина своєї країни, треба використовувати передусім казки свого народу. Адже в них відображено національний дух етносу, побут, звичаї, особливості культури, взаємин людей, що є основою формування національного менталітету. Одночасно дитину треба поступово вводити у світ казок інших народів.

Видатні та талановиті українські педагоги всіх часів активно та широко використовували народні казки як ефективний засіб впливу на підростаюче покоління. Нерідко вони й самі ставали авторами казок, невеличких оповідей з урахуванням віку дітей. Значний внесок у розвиток дитячої літератури зробив Василь Олександрович Сухомлинський. На думку педагога, «школа може бути життєдайним джерелом для дитини лише за умови наявності в ній чотирьох культів: культу Вітчизни, культу людини, культу книги і культу рідного слова» [4, с. 204].

Займаючись навчанням школярів, видатний педагог залишив у спадок сотні творів. Серед них багато казок, оповідань для дітей, у яких зібрано народну мудрість, народні звичаї та традиції. Особливо виділяються коротенькі казкові оповідки Василя Олександровича. Високоморальні, сповнені любові до природи, до всіх і до всього живого, вони є тим благодатним засобом, за допомогою якого можна забезпечити комплексну реалізацію завдань фізичного, розумового, мовленнєвого, естетичного, трудового, громадянського виховання дитини.

Одні вважають твори В. Сухомлинського за казки, інші за байки, новели, притчі та ін. Як би ми їх не називали, переконуємось в одному – вони розкривають перед нами красу білого світу, рідного слова, вчать людяності і мудрості. Його твори – це своєрідні питання-відповіді на всі життєві проблеми, вічна мудрість життя, вони спонукають думати, робити висновки.

Читаючи дітям текст, їх навчають слухати й розуміти усне мовлення; фіксувати початок та кінець оповіді; усвідомлювати елементи фактичного змісту (хто, де, коли, як), логічні зв'язки між ними; уявляти те, про що йдеться у творі, який прослуховується; співпереживати дійовим особам.

У дітей формують елементарні аналітико-синтетичні вміння в роботі над текстом, реченням, словом, звуками мовлення. На основі казки можна також розробити сюжетне заняття з фізичного виховання, а ще подати знання про природне, людське і предметне довкілля.

В. О. Сухомлинський був переконаний, що літературний твір можна назвати моральним, якщо він спонукає дитину полюбити гарний вчинок і моральну думку, висловлену в цьому творі. У казках педагога моральні норми не виступають в явному вигляді, ніколи в його казках не говориться що добре, а що погано. Читач має сам зробити висновок, сам відповісти на це запитання. На перший погляд це прості твори-мініатюри, але саме вони розвивають дитячу думку, саме в цьому і полягає їх особливість, значимість, педагогічна спрямованість.

Великий педагог від імені учителів звертався до письменників з такими словами: «пишіть такі твори, щоб рядки в них були гарячі, мов розпечене залізо, щоб слово ваше торкалось найпотаємніших куточків маленького серця. Дайте дітям такі твори, читаючи які дитина поставила б перед собою питання: хто я?, для чого живу на світі?, що я можу зробити і зроблю для Вітчизни?» [2, с. 9].

У казках В. О. Сухомлинського можна прослідкувати кілька основних напрямів: розповіді про природу, про тварин, про людські стосунки і про високе почуття патріотизму. Таким чином читач робить висновок, як важко, але як добре бути справжньою людиною, чуйно ставитися до хворих, до старих людей, любити природу, бути уважним до друзів, творити добро і боротися зі злом. Дітям розповідають у книжках про навколишній світ, про річ, створені людьми, про явища природи і людське життя, про дітей у сім'ї і в дитячому садку. Щоб допомогти малятам пізнати добро і зло, познайомити їх з елементарними нормами поведінки.

Виходячи з того, що книжковий океан безмежний, а можливості людини обмежені, існує безліч книг, які не дають нічого ні розуму, ні серцю. Таким чином, щоб такі книги не потрапляли до рук маленьких читачів, Василь Олександрович написав високоморальні, сповнені любові казки та коротенькі казкові оповідки. Виховний потенціал казок «Вранці на пасіці», «Квітка сонця», «Хризантема й Цибулина», «Краплина роси», «Осінні сни клена» спрямований на виховання у дітей дошкільного віку любові до природи, її краси, бережливе ставлення до неї. Короткі казкові оповідання «Велике й мале», «Пташина комора», «Як їжачиха приголубила своїх дітей», «Покинуте кошеня», прищеплюють дітям любов до тварин. Такі казки як «Як здивувався Мурко», «Флейта і Вітер» та ін. спонукають дітей до міркування, автор ставить питання в кінці казки і залишає його без відповіді, таким чином дає можливість дітям поміркувати, самостійно відповісти на нього та вирішити як саме закінчиться казка.

Висновки. Педагогічні казки В. Сухомлинського ефективно виховують у дітей найкращі почуття щиросердності і любові до всього прекрасного, формують перші навички людяності у взаєминах, виховують духовні цінності, гуманістичні почуття, родинні цінності, естетичні почуття, бережливе ставлення до природи тощо. Аналіз казок В.О. Сухомлинського дозволяє стверджувати, що виховання за допомогою книжки в роботі педагога було цілеспрямованим педагогічним процесом. Виховний потенціал казок для дітей дозволяє повніше і глибше оцінити теоретичне і практичне значення книжки у вихованні дітей у навчально-виховному процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михели С. Педагогические идеи В.А. Сухомлинского // Начальная школа. – 2003. № 9. С. 9 – 11.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – В 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 2. – С. 419 – 654.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – В 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 7 – 279.

УДК 37(09):39

Моргун А.С.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СИМВОЛ МУЖНОСТІ ТА ВІДВАЖНОСТІ У ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглядаються основи процесу формування патріотизму на творах В. О. Сухомлинського; аналізується сутність поняття патріотичного виховання; актуальність патріотичного виховання в сучасному освітньому процесі, а також цілі, принципи і складові елементи, на яких воно ґрунтується.

Ключові слова: патріотичне виховання, В.О. Сухомлинський, громадянське виховання, педагог.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку патріотичне виховання стає однією з основних цілей в школі. Виховання дітей свідомими, активними членами суспільства – одне з найскладніших завдань системи освіти, оскільки громадянськість, почуття патріотизму свідчать про найвищий ступінь розвитку особистості.

Аналіз актуальних досліджень. Значний внесок у висвітлення проблеми розвитку патріотизму, національної свідомості особистості зробили роботи І. Бех, Н. Косарева, І. Підласого, М. Рагозіна, Г. Сороки, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської та інших.

Метою статті є дослідження мети, завдань, принципів і складових патріотичного виховання за В.О. Сухомлинським.

Виклад основного матеріалу. В. О. Сухомлинський звернувся до питання патріотизму як основи духовного становлення особистості як до головної педагогічної проблеми. Через всю педагогічну спадщину педагога червоною лінією проходить головна мета – виховання справжньої людини, громадянина своєї країни, захисника Батьківщини.

В. О. Сухомлинський стверджував, що «...патріотичне виховання школярів доцільно здійснювати на загальнолюдських та національних цінностях, серед яких провідними є: любов до рідної землі, народу й Батьківщини, любов до найбільш рідних людей, членів сім'ї та родини, любов до рідної мови,

шанобливе й бережливе ставлення до історії та культури українського народу, праця на благо свого народу й батьківщини» [4, с. 256].

Система громадянського виховання передбачає цілеспрямоване формування в підростаючого покоління якостей, що відображають особливості психології українців, їхнього характеру, самосвідомості, способу мислення тощо. Отже, стоїть завдання – виховати громадянина – патріота своєї Батьківщини, культурну, освічену людину, яка гідно представлятиме свою державу. Одним із головних вихователів є школа. В. О. Сухомлинський писав: «Школа як вогнище виховання, як сила морального, ідейного впливу..., як центр багатогранного духовного життя...» [2, с. 604]. Якщо не буде досягнуто єдності вимог вчителів-вихователів, не знайдеться ані зміст навчального процесу, ані висока індивідуальна майстерність вчителів. Педагог далі пише: «Школа стає великою виховуючою силою, якщо педагогічний колектив зберігає духовні цінності – в переконаннях, поглядах, традиціях, звичаях учителів, в особистій неповторності кожного педагога, в живих відносинах між учителями і учнями» [2, с. 605].

Найважливішим засобом патріотичного виховання педагог вважав рідне слово і зазначав, що «людину ми виховуємо словом і тільки словом. Все інше – вправи, звички, праця – від слова» [2, с.136].

Педагог стверджував: «У дитинстві починається тривалий процес пізнання – пізнання і розумом, і серцем – тих моральних цінностей, що лежать в основі моралі: безмежної любові до Батьківщини, бажання стати справжнім патріотом, справжнім борцем» [1, с. 250].

Патріотичне виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- ствердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника Вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності –працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Педагог, звертаючись до юних читачів, говорить про найважливіший зв'язок між родиною і Батьківщиною, рідною домівкою і своїм народом: «Слово Батьківщина має той самий корінь, що й слово батько. Справжнє народження твоє як громадянина, мислячої, натхненної благородними ідеалами особистості, трудівника, борця за перемогу правди і щастя, сім'янина відбувається завдяки тому, що ти – син народу... Мати народжує твою плоть, Вітчизна породжує твою людську, громадянську душу» [3, с. 240].

Висновки. В Україні зараз важка ситуація, йде війна, і хлопці свідомо йдуть на смерть, бо їх вчили так батьки, вчителі, педагоги, які стояли до кінця за свою свободу. Захист країни – це найвищий прояв патріотизму, і він свідчить, що нікому не спинити нашу волю, нашу любов до своєї країни. Саме цьому і вчив своїх вихованців В.О. Сухомлинський.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка/ / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1978 – 263 с.
2. Сухомлинський В. О. Народження громадянина // В. О. Сухомлинський. – Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. шк., 1976.

3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський – Вибрані твори: у 5-ти т. – К.: Радянська школа. – 1976 – Т. 3 – С. 7 – 279.

4. Якубенко В. Від народознавства – до свідомого патріотизму / В. Якубенко // Дошкільне виховання // – 2002. – № 2. – С. 14 – 16.

5. Патріотичне виховання в сучасних навчальних закладах / упоряд. Жанна Сташко. – Київ : Шк. світ, 2015. – 117 с.

УДК 37(09):39 Сухомлинський В. О.

Обзор А. С.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ

В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Стаття присвячена темі громадянського виховання особистості на основі ідей, які розвинув у своїх роботах Василь Олександрович Сухомлинський. Проаналізовано суть поняття «громадянське виховання» і роль вчителя у вихованні громадянина держави. Акцентовано увагу на таких складових громадянського виховання, як моральність, роль сімейного виховання та авторитету вчителя.

Ключові слова: *виховання, особистість, громадянин.*

Актуальність. Сьогодні громадянське виховання стає пріоритетним напрямом роботи з дітьми. Плекати громадянина означає не просто ознайомити дитину з історією та культурою рідної країни, а насамперед формувати у неї розуміння своїх прав і обов'язків у суспільстві, моральну відповідальність за свою поведінку. Обов'язки, які покладаються на освіту, спрямовані на розвиток талантів, розумових, фізичних здібностей дитини, виховання поваги до батьків, прав людини, її основних свобод, культурної самобутності, мови, цінностей і повинні забезпечувати підготовку до життя у вільному суспільстві.

Стан дослідження. Сьогодні, коли Україна стала на шлях розбудови громадянського суспільства, цінним є використання досвіду минулого. Йдеться

саме про методологічне значення творчої спадщини В. О. Сухомлинського. Для нас цікавими є твори: «Как воспитать настоящего человека» [3], «Рождение гражданина» [5], «Сердце отдаю детям» [6]. У цих книгах поняття «Батьківщина» є провідним поняттям педагогічної теорії і практики педагога. Тому можемо із впевненістю говорити про те, що видатний учитель багато зусиль вклав саме у громадянське виховання учнів. Адже держава починається не лише з органів влади та адміністрації, а з нас самих, а точніше з дитини. Тому, яких ми дітей виховаємо, таку державу ми отримаємо і в майбутньому. У цьому нам можуть допомогти практичні здобутки педагогічного досвіду Василя Олександровича Сухомлинського.

Мета. Виокремлення основних педагогічних ідей і положень В. О. Сухомлинського щодо громадянського виховання, розгляд можливостей їх застосування в сучасній шкільній практиці.

Виклад основного матеріалу. «Перш ніж дитина осмислить усю глибину тієї істини, що вона – громадянин своєї країни і це покладає на неї великі обов'язки, вона має навчитись платити добром за добро, творити своїми силами щастя і радість іншим людям», – так відомий педагог порушив проблему громадянського виховання особистості. Сьогодні наша держава стоїть на порозі великих змін і тому найголовнішим завданням сучасного педагога є виховати справжнього громадянина своєї держави, який в часи незгод і великих соціальних зрушень зможе відстояти власні права і зробити свою Батьківщину кращою.

В. О. Сухомлинський вважав, що завдання вихователя полягає в тому, щоб відкрити перед кожним вихованцем усі джерела, якими живиться могутнє почуття любові до Батьківщини. Це й природа рідного краю, і мати з батьком, і рідне село, і місто, такими джерелами повинна житися душа кожного вихованця, щоб у ній, як у краплині води, в мініатюрі відобразився портрет народу нашої Вітчизни. Усі ці джерела мають бути відкриті перед дитиною постійно – з перших кроків її свідомого життя.

У чому ж полягає сутність громадянського виховання? Відповідно до визначення, поданого в Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, громадянське виховання – це процес

формування громадянськості як якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, долучати її до суспільного життя, в якому права людини виступають визначальними [1, с. 8-10].

Що таке громадянськість як якість особистості? Це поняття дуже об'ємне та багатопланове, оскільки ми маємо справу зі складним явищем. Воно містить в собі всі сфери людської діяльності, а саме: виробничо-економічну, суспільно-політичну та соціально-побутову, які тісно взаємопов'язані.

Поняття «громадянськість» в найбільш загальному плані трактується в двох значеннях: громадянин як підданий конкретної держави та громадянин як свідомий член суспільства. Тобто громадянин держави це передусім людина, яка бере активну участь у житті своєї держави. Це не лише взяти участь у виборах президента України раз на п'ять років, як вважає основна більшість, а й проявляти ініціативу та не бути осторонь щодо подій, які відбуваються навколо. В. О. Сухомлинський зазначав, що саме через громадянську активність, безпосередню участь у громадських справах і можна виховати справжнього громадянина: «Якщо в дитинстві й отрочстві людина піклувалася про свої інтереси, якщо спільне стало для неї глибоко особистим, вона у зрілі роки стане справжнім патріотом» [1, с. 16].

Відповідно до визначення, поданого в Концепції громадянського виховання, громадянськість – це духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до певної країни. З цим пов'язане лояльне ставлення людини до встановлених в державі порядків, законів, інституцій влади, відчуття власної гідності, знання і повага до прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовність та вміння домагатися дотримання власних прав та обов'язків [1, с. 7].

Чому ми так багато уваги проявляємо саме громадянськості? А тому, що воно є однією з головних частин громадянського виховання. Отже, ми дійшли висновку, що громадянськість – це сукупність певних соціальних, політичних, та морально-психологічних якостей людини, які формуються впродовж всього життя людини, а особливо інтенсивно – у юнацькому та молодіжному віці.

Під громадянським вихованням В. О. Сухомлинський розумів складну, цілеспрямовану діяльність, що забезпечує становлення та розвиток у школяра громадянської свідомості, почуття власної гідності, мужності й патріотизму. Можемо помітити, що дуже схоже до визначення громадянськості. Отже, думка відомого педагога є підтвердженням суттєвої взаємозалежності громадянськості та громадянського виховання.

У своїй діяльності видатний педагог приділяв велику увагу становленню гуманних засад особистості, особливо азбуки моральної культури дитини. Це були не прості повчання, а практичні дії. Зокрема залучення дітей до світу праці через ненав'язливе спонукання до неї, через бажання зробити людям приємне. Формування трудових навичок і умінь ґрунтується на, здавалось би, простих правилах: «Роби все так, щоб людям, які тебе оточують, було приємно», «Плати людям за добро добром», «Всі привілеї і радості життя створюються працею... Навчання – твій перший трудовий досвід...» [3]. І як логічне продовження, дітей залучали до практичних дій, а далі, як наслідок, кожна дитина бачить себе «...в результаті своєї праці, як в дзеркалі, саму себе – свою майстерність, силу волі, думки, наполегливість, – і в серці в неї стверджується почуття: жити без праці неможливо...» [3].

Педагог наголошував на тому, що дитина, опановуючи морально-етичні норми, має відчутти їх на собі, точніше пропустити через себе. Тому розглянемо наступну не менш важливу частину громадянського виховання – моральність. Що ж нам пропонує великий педагог? Він вважає, що найдоступніший і найоригінальніший спосіб передачі почутого і побаченого – це малювання нетрадиційними техніками. Доступність використання нетрадиційних технік окреслюється віковими особливостями учнів. Потреба вчитися малювати за правилами – це потреба в соціально-оцінюваній діяльності. Малювання нетрадиційними техніками – це шлях прищеплення дітям правил, що існують в культурі, щоб у процесі їх засвоєння не руйнувалося власне бачення дитини. Таким чином досягається вирішення основних завдань громадянського виховання (зокрема, морально-етичного) засобами образотворчого мистецтва. Використання на цих заняттях морально-етичних бесід за художніми творами і ілюстрацією дозволяє ненав'язливо націлити увагу дітей на засвоєння

моральних норм. А розв'язання проблемних ситуацій і замальовування об'єкту емоційного впливу допомагає без особливих напружень засвоїти морально-етичні категорії.

В. О. Сухомлинський чітко визначив теоретичні засади виховання громадянських почуттів дітей:

- 1) передусім, створення дитиною радостей для інших людей і переживання особистого щастя й гордості у зв'язку з цим;
- 2) творення й збереження краси в усіх її багатогранних проявах;
- 3) громадянське ідеологічне багатство діяльності дитини в колективі, взаємовідносини між дітьми й іншими, позашкільними колективами;
- 4) розвиток високої інтелектуальної культури – думок, почуттів, переживань, що хвилюють душу людини, коли вона пізнає навколишній світ, минуле й сучасне людства, матеріальні й духовні багатства Вітчизни, душу свого народу, цінності мистецтва, особливо сучасної літератури.

У своїй праці «Народження громадянина» В. О. Сухомлинський обґрунтував і подав структуру формування духовного світу особистості: розум – почуття – погляди – переконання – воля, ось суть методологічних підходів до виховання громадянина, дієвого патріота. Кожний навчальний заклад з успіхом має використовувати в своєму навчально-виховному процесі кімнату казки, кімнату думки, в яких вихованці читатимуть книги про відомих людей своєї держави як минулих часів, так і теперішніх, подорожуватимуть в минуле і сучасне Батьківщини. Адже вислів В. О. Сухомлинського: «Сила й ефективність патріотичного виховання визначається тим, наскільки глибоко ідея Батьківщини оволодіває особистістю, наскільки яскраво бачить людина світ і саму себе очима патріота» не втрачає сенсу і в наші дні [5].

Чому так багато уваги приділяється моральному вихованню дитини у контексті громадянського виховання? Перш за все, ми повинні виховати високоморальну особистість, розвинути в ній гуманне ставлення до навколишнього середовища, дисциплінованість та поважне ставлення до людей та праці. Лише вихована особистість може усвідомити своє призначення як громадянина своєї держави, поважати себе та інших людей. Саме дитинство є тим періодом в житті кожної людини, коли спочатку сім'я, а вже потім вплив

педагога формують моральні якості особистості та впливають на її погляди на цей світ. Тому моральне та громадянське виховання взаємозалежні і не можуть існувати один без одного.

Вказавши на важливість морального виховання, ми не можемо не згадати, а хто ж саме може вливати на формування громадянськості особистості. Ми перейшли до наступної, останньої складової частини громадянського виховання – ролі сім'ї та педагога в розвитку особистості.

Сім'я первинне середовище, що нас оточує. Саме в сім'ї ми починаємо пізнавати світ і дивитися на нього через призму сімейних відносин. На плечах сім'ї лежить відповідальність закладення перших цеглин фундаменту дитини як особистості і в подальшому як свідомого громадянина. Тому є важливим, щоб дитина зростала в сім'ї, в якій налагоджені здорові сімейні стосунки, адже ставлення до дитини в сім'ї впливатиме в майбутньому на її ставлення до такого статусу як громадянин держави.

Василь Сухомлинський був переконаний у тому, що виховання громадянських якостей починається з сім'ї. Він зазначав: «Дитина – дзеркало морального життя батьків... Найцінніша моральна риса хороших батьків, що передається дітям без особливих зусиль, – душевна доброта матері і батька, вміння робити людям добро» [2, с. 28]. У своїй книзі «Серце віддаю дітям» найпершу увагу у виховній роботі педагог звертав на необхідність гарного знання сім'ї дитини. У розділі «Батьки моїх вихованців» він наголошував: «Найцінніша моральна риса хороших батьків, що передається дітям без особливих зусиль, – душевна доброта матері й батька, вміння робити людям добро. У сім'ях, де батько й мати віддають частку своєї душі іншим, беруть близько до серця радощі й прикрощі людей, діти виростають добрими, чуйними, щиросердими» [6, с. 28].

Висновки. Таким чином головними чинниками успішного громадянського виховання на основі творчої спадщини В. О. Сухомлинського є громадянськість, моральність і вплив сім'ї та педагогічного колективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: проект наук. кер. О. Сухомлинська та ін., Шлях освіти, 2000. С. 7-10.

2. Сухомлинський В. О. Біля чистого джерела // Вибрані твори: У 5 т. Т. 5. Київ: Рад. школа, 1977.
3. Сухомлинський В. О. Как воспитать настоящего человека. – Киев: Рад. школа, 1976. 359 с.
4. Сухомлинский В.О. Павлинская общеобразовательная школа // Избранные произведения: У 5 т. Т. 4. Киев: Рад. школа, 1977. С. 31-392.
5. Сухомлинський В. О. Рождение гражданина. – Москва: Молодая гвардия, 1971. 336 с.
6. Сухомлинский В. О. Сердце отдаю детям. – Киев: Рад. школа, 1969. 288 с.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Погуляка Б.С.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

ПЕДАГОГІКА МИЛОСЕРДЯ І ДОБРА – НАЙВИЩА СВЯТИНЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті висвітлено сутність педагогіки добра в творчій спадщині В.О. Сухомлинського, розкрито методичні поради та заповіді видатного педагога. Визначено, що без високої педагогічної культури суспільства, учителя, батьків реалізація завдань духовно-морального становлення й розвитку особистості є неможливою.

Ключові слова: *суспільство, педагогічна культура, розвиток особистості.*

Постановка проблеми. У процесі розвитку змісту освіти виникає необхідність визначення ефективних методів формування моральних цінностей учнів на основі педагогічних ідей В.О. Сухомлинського.

Мета – розкрити зміст морального виховання особистості у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.

Аналіз досліджень. Чимало науковців вивчали творчу спадщину В.О. Сухомлинського. Проблемі морального виховання присвятили свої праці такі дослідники, як Л. Дворнікова, М. Любичина, Г. Цурікова та І. Кузьмичов.

Виклад основного матеріалу. У народній педагогіці поняття «добро» здавна пов'язувалося з такими категоріями, як людина, рід, діло, розум, доля, душа, серце. У стародавніх колядках, побажаннях, примовках люди зичили одне одному саме добра: «Доброго вам здоров'я», «На все добре». Люди вигадали безліч прислів'їв, пов'язаних з поняттям «добро», наприклад, «Добро – не лихо, ходить у світі тихо», «Доброму всюди добре». Добру, шляхетну людину в Україні називали не інакше, як добродій, що стало сьогодні формою шанобливого звертання. Вічне протистояння добра і зла завжди було в центрі уваги митців та мислителів. Український педагог, публіцист, письменник, поет В.О. Сухомлинський належить до їх числа. Він не лише зрозумів важливість та значущість цієї проблеми, а й зробив її основною для себе як для педагога. Він створив таку систему виховання, яка ґрунтується на любові та доброті. Поняття «доброта» учений пов'язував насамперед з радістю. За його словами, «доброта й ще раз доброта – це найтонші й наймогутніші корінці, що живлять дерево дитячої радості» [1, с. 4].

Варто зазначити, що В.О. Сухомлинський сформував таку систему виховання, яка ґрунтується на гуманістичних ідеях добра. Педагог вважав, що немає й не може бути виховання у душі гуманізму без любові й поваги до вихованців. Любов має бути одухотворена глибоким знанням людського, розумінням усіх слабких і сильних сторін особистості; така любов повинна застерігати від нерозсудливих вчинків і надихати на вчинки чесні та благородні.

«Людина народжується не для того, щоб безслідно зникнути нікому не відомою порошинкою. Людина народжується для того, щоб залишити після себе слід вічний», – так писав В. О. Сухомлинський. Для того, щоб виховати гідну особистість, педагог пропонував: навчання в «зелених класах», подорожі у природу, складання книжок-картинок про природу, проведення уроків мислення, створення казок, написання оповідань, проведення свят. Учений був впевнений, що все це сприятиме активному формуванню моральних цінностей у дітей.

Треба зауважити, що універсальним засобом виховання людських чеснот Василь Олександрович вважав природу. Він писав: «Людина стала людиною, коли почула шепіт листків, дзюркотання струмочка і дзвін срібних дзвіночків жайворонка в літньому небі, шелест сніжинок і заметілі за вікном, ласкавий

плескіт хвилі, святкову тишу ночі і, затамувавши подих, слухає сотні тисячі років чудову музику життя» [5, с. 63].

Важливим джерелом розвитку творчої дитини В.О. Сухомлинський вважав складання казок. Його педагогічні казки ефективно виховують у дітей такі почуття, як милосердя та любов до всього прекрасного, формують перші навички людяності. У школі В.О. Сухомлинський створив «Кімнату казок», у якій намагався відтворити казковий світ із його таємничістю і чарівними героями. «Казка, – завжди повторював педагог, образно кажучи, свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. Казка виховує любов до рідної землі вже в тому, що вона – творіння народу» [2, с. 154].

Ідею добра вчений пов'язував також з патріотичним вихованням. Він говорив, що «патріотичне виховання школярів доцільно здійснювати на загальнолюдських та національних цінностях, серед яких провідними є: любов до рідної землі, народу й Батьківщини, любов до найбільш рідних людей, членів сім'ї та родини, любов до рідної мови, шанобливе й бережливе ставлення до історії та культури українського народу, праця на благо свого народу й батьківщини» [3, с. 256].

В.О. Сухомлинський чи не найбільшого значення надавав вихованню в дитини ніжного, чуйного та доброго серця. Сім'я – це той різновіковий колектив, у якому, на його думку, дитина повинна навчитися пізнавати навколишній світ не лише розумом, а й серцем: «Щоб дитина близько брала до серця і те, що хтось зламав гілку на дереві, і те, що маленьке пташеня випало з гнізда й безпорадно борсається в траві, і те, що в саду з'явилося невідомо ким викинуте нічне кошеня» [4, с. 156].

Видатний педагог підкреслював, що в сім'ї, де батько і мати живуть у злагоді, де панують тонкі, теплі стосунки, які підкріплюються взаємною повагою, дитина вірить в людську красу, знаходить в собі душевний спокій та рівновагу.

Висновки. Отже, творча спадщина великого педагога, мудрого вчителя В.О. Сухомлинського переконує нас у розмаїтті методів, способів та прийомів щодо морального формування особистості. Великого значення педагог надавав формуванню гідної особистості, якій відводив найвищу роль у виховній системі. Важливим засобом виховання вважав природу, тому практикував навчання в «зелених класах» та проведення уроків-подорожей в природу. Для того, щоб сформувати в учнів найкращі людські почуття, складав казки.

Моральне виховання Василь Олександрович пов'язував з патріотичним. Важливим чинником у формуванні високоморальної особистості педагог також вважав міцну сім'ю, у якій панує взаємоповага та любов.

У період пошуків ефективних методів практична діяльність В.О. Сухомлинського є надійним помічником учителю у вирішенні важливих питань. Кожен педагог має можливість знайти для себе поради та вказівки, які допоможуть у процесі виховання підростаючого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. Патріотичне виховання починається з доброти. Педагогіка добра у спадщині Василя Сухомлинського / А. Богуш // Дошкільне виховання. – 2014. – №11. – С. 4–7.
2. Сухомлинский В.О. Добро и зло / В.О. Сухомлинский // Наука и религия. – 1971. – № 1. – С. 17–21.
3. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 402–460.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 304 с.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.

УДК:37(09):39 Сухомлинський

Самотуга І. С.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

ІДЕЇ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті висвітлюються погляди В. О. Сухомлинського на формування моральних якостей дитини; визначено шляхи реалізації гуманістичного виховання у виховному процесі.

Ключові слова: гуманізм, гуманістичне виховання, дитина, особистість, В. О. Сухомлинський.

Постановка проблеми. Проблема виховання підростаючого покоління на ідеях гуманізму є дуже важливою у сучасному світі. Адже гуманістичне виховання формує у дитини повагу до себе та інших, виховує доброзичливість, людяність, взаємопорозуміння, дозволяє стати дійсно «Людиною». І саме тому видатний педагог В. О. Сухомлинський приділяв важливу роль гуманістичній педагогіці. Він вважав, що розвиток в дитини гуманізму й людяності повинен стати одним із основних завдань роботи школи і вчителя.

Аналіз актуальних досліджень. Ідеї гуманізму пронизують увесь доробок В. О. Сухомлинського, який і сьогодні є актуальним та продовжує ретельно досліджуватися сучасними науковцями. Ідеї гуманістичного виховання в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського вивчали такі вчені: А.Л. Богуш [1], Г. О. Васьківська [3], В. А. Киричук [4], Н. І. Скрипник [7]. Т. П. Тоцька [8] .

Мета статті – розкрити сутність ідей виховання людяності у школярів у педагогічній теорії і практиці В. О. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу В. О. Сухомлинський увійшов в історію педагогіки як вчитель-гуманіст, творець педагогічної системи, в центрі якої перебуває дитина, як унікальна особистість. Дуже важливим є вклад відомого вчителя в розробку теорії і практики гуманістичного виховання [6, с. 132].

Ідея гуманізму, людяності та доброзичливості посідає вагоме місце у педагогічному доробку педагога. Він обґрунтовано засвідчував, що становлення гуманізму та людяності відбувається шляхом здійснення добра людям. Для того, щоб дитина виросла гармонійною особистістю, втілила свої здібності й таланти, вона повинна бачити яскравий приклад, високу мету поривань. Весь процес виховання в значенні педагога – це прагнення досконалого морально-естетичного ідеалу. Як підсумок дослідницького й життєвого матеріалу він наприкінці життя написав книгу «Як виховати справжню людину», в якій і розкрив свої практичні настанови педагогам [5, с. 235 – 236].

Про гуманістичну спрямованість педагогічної науки свідчать вже самі назви його робіт: «Серце віддаю дітям», «Шлях до серця дитини», «Духовний світ школяра», «Людина – найвища цінність», «Моральні цінності сім'ї», «Людина неповторна», «На нашій совісті людина», «Як виховати справжню людину», «Моральні заповіді дитинства і юності» тощо [7, с. 270].

В. О. Сухомлинський вважав, що дуже важливо, щоб молодь мала духовне життя, моральні цінності. «Дитину треба вчити і вчити, що вона живе не в пустелі, а серед людей, отже, кожен твій крок врешті-решт відбивається на твоєму ближньому, тому що ідеш ти кудись з якоюсь метою; кожне твоє слово відгукнеться в душі іншої людини, але як відгукнеться – залежить від тебе. Уже те, що ти дивишся на навколишній світ і бачиш його, – приховує в собі і добро, і зло: все залежить від того, що ти бачиш і як бачиш, – так повчаємо ми своїх вихованців» [5, с. 235].

У розумінні педагога «сфера духовного життя особистості – це культура почуттів, це потреба в іншій людині»; «це громадська свідомість»; «радість творіння добра для інших людей»; «гуманне, людяне ставлення до інших»; це «симпатії до своїх близьких, товариськість, дружба, ненависть до ворогів Вітчизни, співчуття до тих, кого спіткало горе», «це любов до батьків, повага до людей похилого віку»; це «свідома праця на користь людей і насамперед для майбутнього»; «духовне життя осяюється світлом благородної мрії про подвиг». Ці визначення можна було б продовжити... В. О. Сухомлинський розглядав духовне життя людини як двостороннє явище. Учений писав: «Багатство духовного життя особистості залежить значною мірою від того, як глибоко людина не лише розуміє, а й відчуває благородство ідей, гуманності, людяності» [1, с. 12].

«Ти народжений людиною, але Людиною потрібно стати. Справжня людина – це дух людський, який виражається у переконаннях і почуттях, волі та прагненні, у ставленні до людей і до самого себе, у здатності любити і ненавидіти, вбачати в мрії ідеал і боротися за нього». Бути Людиною означає прагнути до добра. Здійснення добрих вчинків для людей повинно стати безперечною нормою поведінки тому, що усі гуманні якості передбачають людське, співчутливе, дбайливе ставлення один до одного [9, с. 37].

Найважливішою сферою процесу формування духовного світу дитини, на думку педагога, є виховання такої цінної якості як совість, яка міцно пов'язана з внутрішнім світом особистості, її мотивами поведінки, почуттями. В. О. Сухомлинський дав їй таке значення: «Совість – це знання, багато разів помножене на переживання, почування, а похідними цієї дії є сором,

відповідальність, обов'язок, повинність». Як вважав викладач, основним предметом у школі є «людинознавство». У Павлиській школі він запровадив для школярів молодшого віку уроки «людяності, доброти», на яких розкривався зміст головних моральних якостей, ставлення людини до суспільства, людей, природи, до світу [4, с. 166-168].

Уся творчість В.О. Сухомлинського пройнята ідеями гуманізму. Він постійно наголошував, що виховання гуманізму не може бути без людської любові й поваги до учнів. Здійснення добра для дітей повинно стати звичною нормою поведінки, тому що усі принципи гуманності передбачають людське, співчутливе, дбайливе ставлення до оточуючих людей. Доводячи це твердження, спираючись на свої багаторічні спостереження, В. О. Сухомлинський говорив: «... не можна бути добрим і чуйним взагалі; доброта і чуйність становлять моральне багатство, якщо ці якості ідейно загострені – виражають непримиренність до зла, пороків, несправедливості в усіх і всіляких їх проявах».

Вагоме завдання в питаннях духовного оздоровлення суспільства належить вихованню в молодого покоління моральних цінностей: правдивості, чуйності, доброти, доброзичливості, чесності, вірності, щедрості, гідності, людяності, милосердя та інших моральних якостей. «Моральною особою, – наголошував В. О. Сухомлинський, – ти станеш лише тоді, коли у твоїй душі назавжди оселяться совість, соромливість, відповідальність і обов'язок» [2, с.170-172].

Проблема визначення сенсу життя є для людини однією з головних цінностей. Сенс життя у В. О. Сухомлинського пронизаний утвердженням справжніх людських чеснот, які виділяють людину серед інших біологічних видів. Учитель сприяв поширенню добра, формуванню особистості із власною гідністю: «У людському світі безліч чеснот, але одна чеснота є вершиною людяності – це почуття власної гідності» [3, с. 121].

Впродовж усієї історії людство прагнуло добра і ненавиділо зло. У всі часи це було властивою ознакою особистості. Саме тому бути Людиною означає прагнути добра. Моральне добро – це гармонійне поєднання інтересів суспільства й особистості, єдність бажань усіх людей і кожної окремої людини

приносити громадськості справжню користь. В історії людства такої гармонії не існувало. Та люди, осмислюючи вагомість ідеалу добра, прагнули реалізувати його в життя. Педагог зазначав, що потрібно не лише вміти відрізнати добро від зла, стримуватися, щоб не робити зла, а й активно боротися проти нього. Добро має стати переконанням дитини. І тому необхідна переоцінка учнями моральних якостей. Впевнено захищати свої погляди в боротьбі з байдужістю, пасивністю – саме це і є вираженням дієвого добра [2, с. 171].

«Рідною сестрою» почуттів відповідальності, обов'язку, громадської гідності В. О. Сухомлинський вважав вдячність. Він застерігав вчителів та батьків від величезної загрози – дитячого егоїзму, коли учень думає, що люди, які його оточують, повинні задовольняти лише його власні бажання. Вихователь наголошував, що у ранньому віці дитина повинна відчувати не тільки радощі споживання, а й отримувати насолоду від здійснення добра іншим. За добро потрібно відплачувати добром! Це засвоєне в дитинстві правило – фундамент моральної вихованості особистості на все її майбутнє життя [8, с. 289].

Гуманістичні думки та переконання В.О. Сухомлинський втілював у життя: у школі, яку він заснував, все було направлено на гуманізацію навчання та виховання, людяність, доброту та взаєморозуміння у колективній роботі. Він давав мудрі, щирі настанови: «Ти живеш серед людей. Не забувай, що кожний твій вчинок, кожне твоє бажання позначається на людях, що тебе оточують. Знай, що є межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна. Перевіряй свої вчинки... Роби все так, щоб людям, які тебе оточують, було добре». [7, с. 272].

Багато людей в наш час живуть за правилом «Моя хата з краю – нічого не знаю», поряд з нами безліч байдужих і заздрісних. Зазвичай це не вина людей, а їх проблема. Адже у них ще з дитинства не виховали простих вмінь спілкування, не розвинули позитивних рис характеру, таких як чуйність співчуття, доброта. В. О. Сухомлинський вважав, що головним завданням школи є виховування духовних цінностей школяра. На його думку, духовний розвиток дитини розпочинається з формування в неї різних почуттів. Вони роблять особистість більш цікавою і оригінальною, укріплюють її волю, розум, формують ставлення до себе, до природи, до праці, до інших людей. І тому потрібно навчати дітей любити, поважати, співчувати і вміти виражати ці почуття [8, с. 291].

Формування в учнів загальнолюдських цінностей у педагогіці В.О. Сухомлинського є важливою сходинкою створеної ним концепції виховання гуманізму. Під цією концепцією він розумів цілеспрямовану діяльність, яка забезпечує становлення й розвиток свідомості, почуттів, волі, а також умінь, навичок і звичок моральної поведінки людини. Досвід Павлиської середньої школи вагомий тим, що педагог науково обґрунтував багато порад і рекомендацій з покращення змісту, форм і методів виховання у школярів загальнолюдських духовних якостей. Як зазначає Бондар Л. С., гуманна педагогіка, про яку багато написано в працях В.О. Сухомлинського, повинна стати не лише експериментальною практикою, практикою вчителів-новаторів і творчих учителів, а й масовою, повсюдною і повсякденною [2, с. 169].

Висновки. В.О. Сухомлинський багато уваги приділяв вихованню у підростаючого покоління ідей гуманізму, закликав бути добрим і чуйним до людей, допомагати слабким і беззахисним, поважати та шанувати батьків, бути чесним громадянином, людиною з добрим серцем. Він наголошував, що здійснення добра повинно стати для дітей звичною справою і їх привчати потрібно з ранніх років. Адже вміння робити добро не виникає в людині само по собі. Потрібно змалку вчити доброчинності й милосерддю, виховувати в собі потребу допомагати та приносити радість іншим, і тому закладені з дитячих років добро, людяність, милосердя, чесність, відповідальність залишаються з людиною на все її життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. Л. Духовний розвиток і виховання особистості в аспекті педагогічного виміру В. О. Сухомлинського / А. Л. Богуш // Педагогічні науки. – №53. – Херсон, 2009. – С. 10 – 13.
2. Бондар Л. С. Педагогіка добра і духовності у виховній системі В. О. Сухомлинського / Л. С. Бондар // Педагогічні науки. – №53. – Херсон, 2009. – С.168 – 172.
3. Васьківська Г. О. Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського й актуальність проблеми формування духовних цінностей в учнів старшої школи / Г. О. Васьківська. – С.120 – 124.

4. Киричок В. А. Виховання гуманістичних цінностей молодших школярів : актуалізація педагогічних ідей В. О. Сухомлинського / В. А. Киричок // Педагогічні науки. – №53. – Херсон, 2009. – С. 164 -165.
5. Лужкова О. О. Формування морально-естетичного ідеалу молоді в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / О. О. Лужкова // Педагогічні науки. – №53. – Херсон, 2009. – С. 234 – 235.
6. Михайлишин Р. І. Духовно-гуманістичне виховання в теорії і практиці В. О. Сухомлинського / Р. І. Михайлишин // Педагогічні науки. – №53. – Херсон, 2009. – С. 131 – 137.
7. Скрипник Н. І. Педагогіка гуманізму В. О. Сухомлинського / Н. І. Скрипник // Педагогічні науки. – №53. – Херсон, 2009. – С. 270 – 273.
8. Тоцька Т.П. Духовно-моральні основи розвитку особистості: діалог з В. О. Сухомлинським (за результатами роботи експериментального дошкільного навчального закладу «Ялинка») / Т. П. Тоцька // Педагогічні науки. – №53. – Херсон, 2009. – С. 288 – 292.
9. Чепіль М. Ідея добра і любові у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського / М. Чепіль. – К.: Молодь і ранок, 2012. – №1. – С. 37–41.

УДК 37(09): 39 Сухомлинський

Самотуга Ю. С.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

ІДЕЇ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті проаналізовано погляди щодо сімейної педагогіки у педагогічній теорії В.О. Сухомлинського; розкрито проблеми родинного виховання у педагогічному досвіді педагога та роль сім'ї у вихованні дитини; акцентовано увагу на висвітленні шляхів взаємодії батьків і дітей.

Ключові слова: *сім'я, виховання, сімейне виховання, родина, дитина, особистість, моральні цінності, В.О. Сухомлинський.*

Постановка проблеми. Сім'я відіграє важливе значення у вихованні дитини. Адже без засвоєння підростаючим поколінням родинних цінностей, традицій неможливий розвиток країни. Саме в родині формується і розвивається вихованість та моральні якості особистості. Розуміючи це, великої уваги сімейному вихованню у своїй педагогічній практиці приділяв В.О. Сухомлинський. Він вважав, що саме сім'я має великий вплив на процес формування і розвиток дитини.

Аналіз актуальних досліджень. Наукові публікації останнього періоду засвідчують, що проблема сімейного виховання неодноразово порушувалася в розвідках сучасних дослідників, які вивчають різноманітні аспекти діяльності та творчості класика педагогіки В. О. Сухомлинського. Сімейне виховання в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського досліджували М. Я. Антонець [1], І. В. Єсьман [2, 3], Л. М. Заліток [4], С. А. Литвиненко [5], А. В. Семез [6], В.Ю. Щербина [8, 9].

Метою статті є аналіз поглядів В. О. Сухомлинського на виховання дітей у сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Жодна спільнота не може обійтися без сім'ї. Розвитку, збереженню та зміцненню сім'ї велика увага приділяється в українському суспільстві. Для цього у родині повинні використовуватися культурно-історичні цінності українського народу. Особливо актуальними у процесі впровадження моральних цінностей у виховну практику сім'ї є педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського. Педагог визначав сім'ю як первинний осередок, у якому вдосконалюються найтонкіші сторони людини-громадянина, людини-трудівника, культурної особистості. Саме з родини бере початок суспільне виховання, «закладається коріння, з якого виростають гілки, і квіти, плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться підводна річка нашої держави» [2, с. 206].

Адже сім'я посідає провідне місце у формуванні і розвитку дитини як особистості. Вона створює основи для розвитку нахилів, здібностей, формує моральні якості, здоров'я дитини. Саме через родину дитина засвоює правила взаємин між людьми [3, с. 167].

Учитель визначав мету родинного виховання у дусі тих вимог, які виникають перед системою виховання дитини взагалі. Тому що сім'я і школа, інші виховні заклади повинні працювати в одному напрямі. Не вимагає аргументів і той факт, що педагог високо підніс важливість призначення родини у вихованні молоді. У значній педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського є багато праць, де він возвеличує сім'ю, приділяє увагу її проблемам. Родина, в тлумаченні вихователя, – «це казкова піна морська, з якої народжується краса, і якщо немає таємничих сил, які породжують цю людську красу, функція школи завжди буде зводитися до перевиховання» [7, с. 243].

Провідне місце у творчому пошуку видатного українського вченого займала сімейна педагогіка. Викладач поповнив педагогіку новими методами і засобами організації сімейного виховання учнів. У практиці діяльності Пависької школи активно застосовувались теоретичні положення вченого відносно родинного виховання. В. О. Сухомлинський зазначав, що педагогіка є наукою і для викладачів, і для батьків [4, с. 64].

Значну роль він відводив сімейному середовищу, в якому зростала дитина. Педагог запевняв, що дитина не буде щасливою в сім'ї, якщо немає довіри, поваги, любові між батьками [5, с. 141].

Як писав В. О. Сухомлинський, «Сім'я в суспільстві, – це первинний осередок багатогранних людських відносин – господарських, моральних, духовно-психологічних, естетичних, виховних. Однак могутньою виховною та облагороджуючою силою для дітей вона стає тільки тоді, коли батько і мати бачать високу мету свого життя, живуть в ім'я високих цілей, що звеличують їх в очах дитини» [7, с. 242].

Педагог вважав, що однією з важливих соціальних проблем, від вирішення якої залежатиме доля нашої країни, духовне обличчя підростаючого покоління, є укріплення родини, покращення сімейного виховання. В. О. Сухомлинський приділяв важливе значення місцю дитини в сім'ї [8, с.93].

Як зазначав вихователь, діти в родині – це рівноправні учасники всіх занять у сім'ї, а не тільки слухняні виконавці волі батьків. Діти не зобов'язані почувати нерівності, неповноцінності, приниженої гідності [3, с. 169].

Якщо батьки по-справжньому кохатимуть один одного, тоді і в особистості дитини проявлятиметься віра в добро, справедливість, красу людських взаємин. Бо дитина є дзеркалом, що відбиває моральне життя родини. Вчитель запевняв, що взаємини між батьками є головним чинником виховання дітей. «Людину ми створюємо любов'ю – любов'ю батька до матері і матері до батька, глибокою вірою в гідність та красу людини. Прекрасні діти виростають в тих сім'ях, в яких мати і батько по-справжньому люблять один одного і разом з тим люблять та поважають людей. Я відразу бачу дитину, в якій батьки глибоко, сердечно, красиво, віддано люблять один одного. У такої дитини мир і спокій в душі, стійке моральне здоров'я, щиросердна віра в добро, віра в красу людську», – так мудро звучать слова В.О. Сухомлинського сьогодні [5, с. 141 – 142].

Педагог наголошував, що виховання дітей потребує від батька і матері значних зусиль, веде до гармонійного виховання дітей. Учитель говорив, що існує багато професій, хтось будує залізницю, інший зводить житло, третій вирощує хліб, четвертий лікує людей, п'ятий шиє одяг. Та найважчою і найблагороднішою роботою у кожній сім'ї є творення людини [8, с. 243].

Одним із вагомих чинників виховання моральних якостей у рамках сім'ї є позитивні відносини між її членами. Від родинного середовища суттєво залежить, як саме дитина пройде школу самовиховання. В. О. Сухомлинський писав, що родина з її відносинами між батьками і дітьми є першою сходинкою розумового, духовного, естетичного і фізичного виховання. Рушійною силою виховного впливу на дитину є товариські відносини між батьками і дітьми, доброзичливі умови, гармонія, взаємоповага, любов членів родини у ставленні один до одного [2, с. 207].

Вихователь надавав матері важливу роль. У його школі шанували матір. Для нього вона була основою людського життя і краси, найсвятішим і найпрекраснішим у житті людини. Від авторитету матері залежить і авторитет інших членів сім'ї. Потрібно у дітей формувати шляхетне ставлення до матері. У Павлівській школі існували традиції, коли діти готували подарунки своїм матерям та бабусям. Це Свято матері. «Найкращий подарунок – квіти, вирощені в теплиці або в куточку живої природи. І чим більше сил віддають діти для того,

щоб серед зими зацвіли проліски, тим більше радості отримують від своєї праці, тим дорожче, рідніше стає мати» [7, с. 244].

Велику роль педагог приділяв і батьку. Справжній батько повинен бути сильною особистістю, мужньою і мудрою людиною. В. О. Сухомлинський вважав, що чоловік повинен вміти захищати і оберігати жінку і дітей. У батька діти навчаються поважати, шанувати матір, бабусю, жінку [8 с. 94].

У родині, у якій батько вважає своїми обов'язками лише забезпечення матеріальних потреб дітей, а мати не стала центром їх духовного життя, дітей оточує атмосфера духовної порожнечі. Їм незнайомі такі почуття як ласка, співчуття, милосердя [6, 314] .

У ході родинного виховання у дитини складаються головні принципи, які вона має цінити – любов до батька і матері, рідних, взаємоповага, прагнення допомогти іншим у будь-яку хвилину. Діти вчаться цінувати бажання і прагнення батьків. Любов дітей до матерів і батьків – це радість затрати духовних сил в ім'я того, щоб принести щастя улюбленій людині. Як писав В. Сухомлинський: «Любов – це велика сила, це ніжне, тендітне, вередливе дитя мужності. Продовжувати себе у своїх дітях – означає бути мужнім у любові» [7, 245].

Педагог зазначав, що формування поваги до батьків є цінним у родинному вихованні, бо навчає учнів бути гідними дітьми своїх батьків. В. О. Сухомлинський вважав, що це значить нести в родину мир і спокій, радість і щастя, не приносити тривоги, горя. Не припускати, щоб старість батьків була отруєна безчесною поведінкою дитини. Піклування про мир і спокій в родині, про радість і щастя батьків повинне стати основним завданням дітей [6, с. 316].

Говорячи про ставлення до батьків, дідусів і бабусь, В.О. Сухомлинський висловлює дітям такі настанови: «Будьте добрими дітьми своїх батьків і матерів. Три нещастя є в людини: смерть, старість і погані діти – говорить українська народна мудрість. Старість – невідворотна, смерть – невблаганна...»; «Хороші діти – спокійна старість, погані діти – старість стає пеклом, – говорить українська народна мудрість. Пам'ятайте: як ви, діти, шануєте своїх батьків, так і ваші діти шануватимуть вас, коли ви станете батьками і матерями» [1, с. 67].

Учений дав багато важливих настанов батькам щодо створення у родині атмосфери для повноцінного духовно-емоційного розвитку. Він був впевнений,

що будувати відносини в родині потрібно так, щоб навіть маленьких його учасників пов'язували з дорослими почуття спільного обов'язку, поваги і турботи. Потрібно виробити умови для того, щоб дитина, в міру своїх можливостей, стала творцем добрих справ для інших. Небезпечними для духовності вчитель вважав такі сім'ї, де батьки, віддаючи дітям усе, не вимагають від них нічого взамін, бо формуються особистості з кам'яним серцем, егоїсти, ледарі. Головним «ліками» таких недуг є праця. [9, с. 101].

Висновки. Проаналізувавши погляди педагога В. О. Сухомлинського, можна зробити висновок, що сім'я відіграє провідну роль у становленні дитини як особистості. Бо саме з родини починається суспільне виховання, у дитини формуються основні цінності, моральні якості. Саме через родину дитина засвоює правила взаємин між людьми. Головним фактором виховання є взаємоповага та любов між батьками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонець М.Я. Книга В.О. Сухомлинського «Як виховати справжню людину в контексті духовно-моральних цінностей» / М.Я. Антонець // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – Вип. LIII. – Херсон, 2009. – С. 64 – 70.
2. Єсьман І.В. Моральні цінності сім'ї у науковому доробку В.О. Сухомлинського / І.В. Єсьман // Педагогічні науки. – №53. – Херсон, 2009 – С.204 – 208.
3. Єсьман В.І. Питання гуманістичного виховання дітей в сім'ї в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського / В.І. Єсьман // Педагогічні науки. – №53. – Херсон, 2009. – 165 – 170.
4. Заліток Л.М. В. О. Сухомлинський про роль сім'ї у залученні дитини до читання / Л. М. Заліток // Анот. результати наук.-дослід. роботи Ін-ту педагогіки за 2008 р. – К. : Пед. думка, 2009. – С.64 – 68.
5. Литвиненко С.А. Сім'я як цінність у виховній спадщині В. Сухомлинського / С. А. Литвиненко // Педагогічні 32 науки : зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-ту. – Херсон : ХДУ, 2009. – Вип. 53. – С. 139–144.
6. Семез А.В. В.О. Сухомлинський про взаємодію школи та сім'ї у вихованні моральних цінностей школярів / А.В. Семез // Педагогічні науки. – №123. – Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 312 – 315.

7. Щербина В. Ю. Сухомлинський про виховання цінностей в сім'ї / В.Ю. Щербина // Педагогічні науки. – №123. Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 242 – 245.

8. Щербина В.Ю. Роль батьків у вихованні потреб дитини у педагогічній спадщині В. Сухомлинського [Текст] / В.Ю. Щербина // Матеріали VIII Міжнародної наук.-практ. конф. XXII Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості» // Педагогічний альманах: зб. наук. праць. – Херсон, 2015. – Вип. 26. – С. 93-101.

УДК 94:323.281:378.4(477.52)“1944/1953”

Семешин Е.В.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

**РЕПРЕСІЇ ТА БОРОТЬБА ІЗ ІДЕОЛОГІЧНИМИ ЗБОЧЕННЯМИ В СУМСЬКОМУ
ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ
(1944-1953 РР.)**

У статті досліджуються матеріали по репресіям в післявоєнний період, розглянуті стенограми засідань Вченої Ради Сумського Державного педінституту, показано участь викладачів Сумського Державного педінституту в політичних кампаніях. розкривається механізм реалізації політики радянської влади, направленої на боротьбу із інакодумством.

Ключові слова: *буржуазний націоналізм, космополіти, ідеологія, вища школа, Сумський державний педінститут.*

Актуальність. Не дивлячись на існування значної кількості робіт, присвячених репресіям і переслідуванням викладачів і студентів вищих педагогічних закладів, більшість із них стосується періоду 20-х – першої половини 30-х рр. ХХ ст. Післявоєнний період часто знаходиться поза полем зору дослідників.

Дослідженням історії Сумського державного педагогічного інституту (далі СДПІ) займалися Л.В. Корж, В.В. Снагощенко, В.С. Бугрій [1] В.Ю. Голубченко, Б.Л. Корогод та ін.

СДПІ не працював під час війни, однак після звільнення м. Суми від німецько-нацистських загарбників його робота була відновлена. За ініціативою наркома освіти УРСР П. Тичини на початку 1944 р. в Україні було відновлено заочне навчання та зобов'язано вчителів, які не мали необхідного рівня педагогічної освіти, вступити до відповідних заочних відділень інститутів. Війна стала справжнім випробуванням для багатьох молодих людей, в тому числі майбутніх студентів СДПІ. Ось так описувала роки війни студентка фізико-математичного факультету Любов Сергієнко: «У 1941 р. в жовтні батька мобілізували в армію, зараз за станом здоров'я його перевели в трудову армію. У зв'язку з голодом на Донбасі під час окупації я разом з мамою і меншою сестрою переїхала жити до маминих рідних в с. Бахмач [Чернігівська обл.]. Під час окупації працювала в колгоспі рядовою. Після визволення України мене мама забрала до себе в місто Дмитрівка Курської обл. Там я пішла вчитися на 3 курс педагогічної школи, а в 1944 році закінчила. Після закінчення працювала в с. Трояново вчителькою в 5-7 класах, викладачем математики і фізики» [8, арк. 2].

Після звільнення окупованих німцями територій окремі студенти СДПІ зазнали переслідувань за співпрацю із окупантами. Під час війни привілейоване становище німецьких меншин спонукало деяких українців видавати себе за «фольксдойче» (етнічних німців), що в подальшому стало приводом до репресії проти них з боку радянської влади. У лютому 1944 р. були заарештовані студентка Наталія Сергієнко (Денисова) разом із своєю матір'ю: «...будучи на тимчасово-окупованій території м. Суми німецькими загарбниками зрадили Батьківщині, тим, що співчутливо ставилися до німецьких окупантів, добровільно, особисто порушили клопотання перед окупаційною владою про зміну громадянства СРСР і прирахуванні їх до категорії «фольксдойче» (чужорідним німцям), для чого надали дані про своє німецьке походження і про наявність родичів німецької національності» [10, арк. 48]). Інший документ розкриває підстави для арешту студентки Наталії Феденко, яка разом із сім'єю («Феденко Е.С., Феденко С.А. и Феденко Н.Е., проживаючи на

тимчасово-окупованій території м. Суми, стали на шлях зради Радянській Батьківщині, співчутливо ставилися до фашистського ладу. Особисто порушили клопотання перед німецькою владою про зміну громадянства СРСР і прирахуванню до категорії «фольксдойче» [9, арк. 85]) весною того ж року засуджена до 5 років таборів.

Після закінчення війни гострою була проблема висококваліфікованих кадрів у ВНЗ. Так, наприклад, історичний факультет СДПІ відновив свою діяльність за наявності лише одного викладача [1, С. 4]. Частково проблема була вирішена за рахунок залучення вчителів шкіл, що негативно впливало на якість навчального процесу. Проблема кадрів загострювалася переслідуваннями та ідеологічним тиском на освітньому фронті. У березні 1947 р. першим секретарем ЦК КП(б)У був призначений Л. Каганович, котрий розгорнув активну діяльність зі звинувачення багатьох діячів української культури в «буржуазному націоналізмі». Після прийняття постанови ЦК КП(б)У від 15.09.1947 р. з особливим завзяттям активізувався ідеологічний наступ на науково-педагогічну інтелігенцію країни. Викладачі суспільно-гуманітарних дисциплін повинні були вести нищівну боротьбу за чистоту марксистко-ленінської теорії проти ворожої буржуазно-націоналістичної пропаганди. Нового розмаху набула критика поглядів М. Грушевського. Відповідно до наказу начальника управління у справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР від 19.09.1947 р. «Про покращення навчання і політико-виховної роботи у вищих навчальних закладах УРСР», викладачі повинні були розкривати «наукову неспроможність і політичну шкідливість історичних концепцій Грушевського».

У звіті про роботу СДПІ за 1946/47 н. р. вказувалося: «Викладання історії України / викладач тов. Мусатенко / велося поверхнево і схематично. Не висвітлюється глибока і явно історична єдність і дружба великого російського і українського народу, їх спільна боротьба проти поміщицько-капіталістичного гніту і іноземних загарбників, а також роль і вплив російського народу на історичний розвиток українського народу, його економіку, науку і культуру...» [3, арк. 9зв., 10]. Лекції В.С. Мусатенко неодноразово ставали предметом критики. На засіданні Вченої ради (далі ВР) СДПІ 10.10.1947 р. відмічалось: «Викладач історії України тов. Мусатенко не зміг зробити

правильних висновків із вказівок ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У... Він не дає в своїх лекціях критики буржуазно-націоналістичних концепцій Грушевського... ЦК КП(б)У прийняв спеціальну постанову про політичні помилки Інституту історії України, який за 30 років свого існування не створив підручника з історії України, витриманого в марксистсько-ленінському дусі. У зв'язку з цією постановою і Сумський обком КП(б)У прийняв рішення про виправлення серйозних недоліків у викладанні історії України в Сумському педінституті. Завідуюча кафедрою історії СРСР тов. Мартинова В.В. повинна звернути серйозну увагу на викладання історії України тов. Мусатенко, всіляко допомогти йому у виправленні помилок». Для поліпшення вивчення історії України прийняте рішення «організувати ряд лекцій для студентів і викладачів з основних питань історії України, в яких розкритикувати націоналістичні збочення в історії України» [4, арк. 7, 7зв., 8, 9].

У березні 1948 р. були підбиті перші підсумки боротьби із ідеологічними помилками. Кафедра Історії СРСР провела «велику роботу по викриттю концепції Грушевського, по викриттю сучасного імперіалізму. Розпочав роботу тематичний гурток, присвячений викриттю сучасного імперіалізму...» [там же, арк. 35]. Було вирішено також «організувати на факультетах і по лінії інститутського лекторію читання циклу лекцій про передову роль російської науки, культури і мистецтва у розвитку світової культури і особливо в перевазі радянської, соціалістичної науки і культури над сучасною буржуазною наукою і культурою...» [там же, арк. 32 зв.]. Практикувалися взаємні відвідування лекцій викладачів. Про них можна судити по засіданнях кафедри марксизму-ленінізму. Так, старший викладач політекономії В.М. Мільштейн наступним чином критикувала: «в лекції тов. Давиденко... не було пояснено студентам, чому переміг сталінський план розгрому Денікіна. Говорячи про Колчака, нічого не було сказано про партизанський рух, який зіграв величезну роль в розгромі Колчака. Характеристику зрадницького плану Троцького т. Давиденко обмежив тим, що назвав його «неспроможним». Троцький не викривався як ворог...» [6, арк. 29]. Про результати взаємної критики і самокритики можна судити із засідання ВР від 1.12.1948 р.: «підвищений ідейно-теоретичний рівень лекцій і семінарських занять, в лекціях дається критика буржуазно-націоналістичних теорій, збочень в історії України... значне місце відводиться досягненням російських і радянських

вчених, показу провідної ролі радянської науки в світовій науці, вихованню радянського патріотизму і радянської національної гордості, критиці загниваючої буржуазної науки і культури капіталістичних країн...» [5, арк. 17 зв.].

З кінця 1948 р. було відкрито ще один шкідливий ухил – «космополітизм», який був одним з проявів «низькопоклонництва перед Заходом». На шпальтах газет ця кампанія зображувалась як піклування партії й особисто Й.Сталіна про розвиток культури, недопущення поширення в країні псевдонаукових досліджень, низькопоклонницьких настроїв серед частини інтелігенції тощо. На засіданні ВР СДПІ 3.03.1949 р. відбулося обговорення заходів боротьби із космополітизмом. Завідуючий кафедри фізики В.І. Зайцев заявив: «Космополітизм явище не нове, але особливої гостроти боротьба з космополітизмом набуває в даний час так як він переріс в буржуазну диверсію... Космополітизм в галузі фізики проявляється у спотворенні історичної правди про пріоритет російських фізиків. ...ще й зараз на сторінках наших журналів друкуються антимарксистські статті. Так, наш журнал «Успіхи фізики» помістив на своїх сторінках статтю академіка Кравця «Еволюційні вчення про енергію», яка є антимарксистською...» За словами декана історичного факультету А.Б. Зубченко «...навчальна література, якою користуються студенти у ВНЗ і учні в школі, писалася космополітами і тому багато історичних подій і явищ трактуються неправильно... Студенти не звикли ще критично підходити до окремих питань: на педпрактиці встановлено, що хоч учитель в школі і попереджав учнів про те, що в підручниках неправильно висвітлено низку питань – учні все вчать за підручником і при відповідях повторюють помилки підручника. Студенти... під час педпрактики не завжди можуть вчасно розібратися в неправильних відповідях учнів». [5, арк. 43]. У результаті ВР СДПІ постановила: «...боротьба з буржуазним космополітизмом і його проявами в нашій країні є в даний час головним завданням викладацького складу інституту. Прикриваючись фразами, а на ділі виступаючи разом із буржуазними націоналістами, космополіти стали слугами міжнародної реакції, англо-американських підпалювачів нової війни. Космополіти... прагнули підірвати національне коріння радянського народу, виступали проти ... радянської національної гордості, намагалися повалити розвиток нашої науки і мистецтва з правильного марксистсько-ленінського

шляху... 1. Обговорити питання про боротьбу з космополітизмом і завдання викладачів спеціальних предметів на всіх кафедрах інституту. 2. Всім деканам і завідуючим кафедрам інституту під керівництвом кафедри марксизму-ленінізму організувати вивчення студентами матеріалів центральних газет, що викривають космополітів... 8. Перевірити літературу в бібліотеці інституту та вилучити роботи космополітів... 11. Надати допомогу міським і обласним організаціям в проведенні лекцій по викриттю космополітизму...» [там же, арк. 44, 44 зв.].

У січні 1950 р. на засіданні кафедри відбулося обговорення статті «Посилити ідейно-політичне виховання студентів», опублікованій в обласній газеті «Більшовицька зброя», котра критикувала лекції деяких викладачів СДПІ, зокрема завідуючого кафедри педагогіки А.М. Варченка [7, арк. 40]. Невдовзі останній був звільнений із СДПІ за незадовільне викладання історії педагогіки: «допускав у лекціях помилки... ігнорував класовий підхід при розгляданні буржуазних педагогічних систем і недооцінював радянський етап в розвитку педагогіки» [2, арк. 180]. Через місяць, виступаючи на республіканській нараді, секретар ЦК КП(б)У Назаренко заявив, що «ще не вижиті прояви буржуазної ідеології у викладанні, які проявляються у формі ідеалів космополітизму та буржуазного українського націоналізму» [7, арк. 51, 51 зв.].

Радянський уряд ще до закінчення війни жорстоко переслідував за найменші факти співпраці із ворогом як справжні, так і міфологічні. В умовах холодної війни держава ставала ще більш замкнутою, а будь-які прояви інакодумства переслідувалися. Це в першу чергу стосувалося вищих педагогічних закладів, адже держава прагнула створити ідеологічно оброблену інтелігенцію. Із врахуванням масової нестачі кадрів влада частково відмовилася від репресій, надаючи можливість викладачам виправляти свої «ідеологічні збочення».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугрій В.С. Кількісні і якісні показники викладацького складу вищих педагогічних навчальних закладів Сумської області (друга половина 40-х – перша половина 50-х рр. XX ст.) / Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: № 3(57), 2016. Суми, СумПДУ ім. А.С. Макаренка. С. 3-9.
2. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО). Ф. р-2817, Оп. 3, Спр. 9.
3. ДАСО. Ф. р-2817. Оп. 3, Спр. 17.

4. ДАСО. Ф. р-2817. Оп. 3, Спр. 25.
5. ДАСО. Ф. р-2817. Оп. 3, Спр. 38.
6. ДАСО. Ф. р-2817. Оп. 3, Спр. 39.
7. ДАСО. Ф. р-2817. Оп. 3, Спр. 51.
8. ДАСО. Ф. р-2817. Оп. 4, Спр. 269.
9. ДАСО. Ф. р-7641. Оп. 5, Спр. 641.
10. ДАСО. Ф. р-7641. Оп. 5, Спр. 845.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Спичак Т. П.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

ПОГЛЯДИ НА МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті висвітлено сутність принципів морального виховання учнів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського, розкрито методичні поради видатного педагога. Встановлено, що моральне виховання закладає в учнях загальнолюдські принципи гуманізму, виховує повагу до батьків, дорослих, звичаїв, традицій, розвиває в ній особистість.

Ключові слова: виховання, розвиток особистості, гуманізм.

Постановка проблеми. У сучасній школі є чимала кількість дітей із досить негативним ставленням до встановлених норм і правил поведінки, навмисним порушенням й ігноруванням вимог вчителя, тому виникає необхідність визначення ефективних методів морального виховання в учнів на основі ідей педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського.

Мета – дослідити погляди В.О. Сухомлинського щодо проблеми морального виховання дитини.

Аналіз досліджень. Загальні проблеми формування моральних почуттів у спадщині В. О Сухомлинського досліджували науковці А. Богуш, А. Бойко, В. Бардінова та В. Омельчук.

Виклад основного матеріалу. Здавна основною метою вчителя була передача нащадкам знань про звичаї, мораль, норми поведінки, що відбилося в традиціях народної педагогіки. На сучасному етапі головним завданням морального виховання є формування цілісної особистості, що гармонійно поєднує в собі гуманність, чесність, правдивість, почуття відповідальності, гідності, любові до своєї Батьківщини. На цих основах і формуються особистісні риси людини. Виховання моральних рис поєднане з формуванням в дітей оцінного ставлення до дійсності, яке проявляється в словах, в діях. У моральному вихованні треба спиратися на ідею, на те, що людині від народження притаманне прагнення до добра, миру, правди, краси.

Василь Сухомлинський вважав, що найважливішим завданням виховання є вплив на пробудження, розвиток у дітей кращих моральних, інтелектуальних і естетичних почуттів; творення щастя кожного учня. «Виховання полягає в тому, щоб уміло, розумно, мудро, тонко, сердечно торкнутися до кожної із тисячі граней, знайти ту, яка, якщо її як алмаз шліфувати, засяє неповторним сяйвом людського таланту, а це сяйво принесе людині особисте щастя», – так писав Василь Олександрович [5, с. 20]. Одним із ефективних прийомів морального виховання є заборона. Уже в початковій школі заборона є гарним застосуванням в певних діях, якщо за нею стоїть необхідний моральний авторитет того, хто забороняє, запобігає багатьом бідам. «Бажання дитини, – писав В.О. Сухомлинський, – можна порівняти з поганими на маленькому плодovому дереві: розпускається на ньому багато паростків і частина з них – дикі, так звані «вовчки»; садівник їх зрізує, залишаючи на дереві тільки плодоносні пагони. Так і з дитячими бажаннями: учневі хочеться дуже багато, його бажанням немає кінця. Якщо старші намагаються задовольнити всяке бажання дитини, виростає вередлива істота, раб примх і тиран близьких».

Василь Сухомлинський вважав, що дітей потрібно вчити моральним основам життя якомога раніше, щоб вони змогли сформувати позитивне ставлення до таких понять як «добро», «щирість», «співпереживання», «людяність» тощо. Вчитель повинен організувати виховний процес так, щоб учні зуміли використати всі ці позитивні якості в своїй діяльності.

Тому найголовнішим у моральному вихованні видатний педагог вважав формування в дитини людяності, гуманізму. До людей треба бути добрими,

чуйними, відкритими до чужих проблем, не робити їм зла і, в міру можливостей, допомагати слабким і беззахисним, простягати руку допомоги. Моральне виховання має здійснюватися у нерозривній єдності з розумовим вихованням дитини. «Розумове виховання завжди було і буде однією з головних ланок навчально-виховного процесу», – так писав В.О. Сухомлинський [2, С. 4-7].

Один із прийомів Василя Сухомлинського – застосування казки у вихованні й розвитку дітей дошкільного віку та учнів початкових класів – відбувалося творчо. «Через казку, фантазію, гру, через неповторну людську творчість – вірна дорога до серця дитини», – зазначав педагог. Глибокі за своїм змістом казки Василя Сухомлинського проникали в розум дітей, розвивали думку і мову учнів. На його уроках діти самостійно складали казки, в яких фантазія поєднувалася з глибоким моральним змістом. У Павлівській школі було обладнано кімнату казок. Морально-психологічний аспект перевірки якості засвоєння матеріалу передбачав оцінку не лише знань, а й наполегливості дитини у подоланні труднощів. Оцінка, на думку педагога, має бути позитивним стимулом навчання та ніколи не використовуватись для покарання.

Слово в руках учителя – найтонший і найголовніший його інструмент». «Слово – не тільки носій інформації, воно іскра, від якої розгорається полум'я інтересу, вікно в незвідане, тому має бути яскравим, образним, барвистим і точним», – наголошував В.О. Сухомлинський. Він неодноразово говорив про те, що багато шкільних конфліктів, які нерідко закінчуються великою бідою, починаються з невміння учителя спілкуватися з учнями [1, с. 16-18]. Наголошуючи на високій мовній культурі кожного педагога, Василь Олександрович зазначав, що педагог має вибирати саме ті слова, що відкривають шлях до людського серця. Тому важливим засобом морального виховання дітей Василь Олександрович вважав слово, а мовну культуру людини – дзеркалом духовної культури.

На думку педагога, зародженню в дитячих душах високих моральних, гуманістичних почуттів – любові до своїх батьків, рідних, поваги до людей похилого віку, милосердя до немічних і нещасних сприяють художні твори-мініатюри. На основі художніх творів він радив у початкових класах проводити уроки доброти і людяності. Він обґрунтував, якими мають бути почуття – до

батьків, рідних, близьких, до інших людей та обов'язок перед ними; любов до Батьківщини, розуміння життя, добра і зла у ньому; виховання високих моральних якостей і норм поведінки, любові до знань, школи, учителя; дружба, любов, сім'я; ставлення до краси в природі, суспільстві [4, с. 50].

У працях «Павлівська середня школа», «Методика виховання колективу» В. Сухомлинський рекомендує дбати про те, щоб для дітей дорогими людьми стали мати, батько, бабуся, дідусь, щоб у їхньому духовному житті затвердився культ матері. Виховання дітей 6–10 років він називав «школою сердечності», радив педагогам і батькам вчити дітей добру, любові, милосердю. Дитина не повинна вирости байдужою, безсердечною, вона має зростати у постійному піклуванні про навколишній світ рослин, тварин, людей, доглядати і допомагати їм [3, с. 160].

Висновки. Творча спадщина відомого педагога В.О. Сухомлинського показала нам різноманіття методів, прийомів щодо морального виховання дітей. Будь-який вчитель або батьки мають змогу знайти для себе цінні поради, що в майбутньому неодмінно допоможуть в процесі навчання і виховання.

У своїй педагогічній спадщині Василь Олександрович великого значення приділяв пошуку тих форм роботи, які б сприяли позитивному розвитку дитини, становленню її індивідуальності. Важливим у вихованні кожної дитини вважав гуманізм, людяність, доброту та щирість. Головним завданням морального виховання – вплив на пробудження, розвиток у дітей кращих моральних, інтелектуальних і естетичних почуттів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонець М. Погляди В. О. Сухомлинського на процес шкільного навчання // Рідна школа. 2002. С. 16–18.
2. Богуш А. Патріотичне виховання починається з доброти. Педагогіка добра у спадщині Василя Сухомлинського. 2014. №11. С. 4–7.
3. Сухомлинський В. Павлівська середня школа . Київ , 1976. 384 с.
4. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Киев: Высшая школа, 1974. 288 с.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. Київ. Радянська школа. 1988, 304 с.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Тішкова В.В.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

ОСНОВИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглянуті педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського з морального виховання особистості. Аналізується значення положень класика української педагогіки для сучасної концепції особистісно орієнтованого навчання і виховання.

Ключові слова: педагогіка, моральне виховання, суспільство, діти, особистість.

Актуальність. Сьогодні, як ніколи, стає зрозумілим, що від моральних норм, цінностей і правил поведінки, яких дотримується суспільство, залежить його розвиток, його доля. Враховуючи деформацію багатьох традиційних моральних цінностей, зниження рівня духовності суспільства, зростання проявів моральної незрілості молоді, є наслідком політичної та економічної кризи, тому вітчизняна система морального виховання повинна відзначатися системністю, орієнтуватися на досягнення світової прогресивної педагогічної науки, бути оперативною, гнучкою, гуманною.

Ступінь дослідженості проблеми. У психолого-педагогічній науці проблему морального виховання особистості висвітлювали в своїх працях І. Д. Бех, О. М. Богуш, Л. С. Бондар, О. С. Бик, Н. П. Дичек, В. С. Курило, О. Г. Кучерявий, С. Н. Лобода, О. Б. Петренко, Т. І. Розумянська, Є. В. Проскура, О. Я. Савченко, Н. І. Сметанський, О. В. Сухомлинська, Т. П. Тоцька, В. Н. Хайруліна.

Мета статті: проаналізувати педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського з морального виховання особистості в світлі положень концепції особистісно орієнтованого навчання і виховання.

Виклад основного матеріалу. Моральне виховання особистості є найважливішою складовою в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.

Наполегливий, творчий педагог-новатор, Василь Олександрович все своє життя присвятив вирішенню проблем навчання і виховання людини. «Людина в дитині, це все інше, дитяче в людині, вміння все це зрозуміти, осягнути, зрозуміти, відчувати – це один з головних секретів виховання... Щоб знати дитину, щоб бачити в ній людину, вихователь повинен пізнати її, дитину, серцем».

Гуманістичні ідеї В. О. Сухомлинського, випереджаючи час, визначали велику кількість проблем, які раніше не були предметом педагогічної рефлексії в радянській системі виховання. Моральні цінності підростаючої особистості, її духовний світ, питання пізнання і самопізнання, проблеми міжособистісної взаємодії педагога і вихованця – ось далеко не повний перелік тем численних творів великого педагога. Такі його праці, як «Серце віддаю дітям», «Павлиська школа», «Народження громадянина» та інші, містять ідеї та положення, які необхідно освоїти кожному, хто присвятив себе педагогічній справі. Це, насамперед, любов, довіра і повага до дитини, звернення до внутрішнього світу дитини, розвиток творчих сил кожної особистості, опора на демократичні педагогічні засоби, звернення до емоційної сфери учня в процесі навчання і виховання [2, 10].

Відмінною особливістю підходів В. О. Сухомлинського до питань морального виховання було те, що їх основою є повсякденна практика роботи школи. В. О. Сухомлинський зазначав, що недостатньо розвинути інтелектуальні здібності у дитини. Не менш важливим завданням є формування почуття добра і зла, де межа проводиться почуттям людської совісті. Початкова школа – це саме той період, коли дитина найбільш чутлива до розвитку моральних почуттів. В. О. Сухомлинський вважав, що якщо упустити виховання в цьому віці, то після вже буде проблематично компенсувати недолік моральних цінностей у дитини [3, 89].

Не можна вселяти молодшому школяреві думку про те, що йому непосильно завдання через те, що він не дорослий. Дитині необхідно усвідомити, що вона самостійно може осягнути те, що здавалося їй незбагненим. Педагог повинен усвідомлювати вік дітей, їх можливості і керуватися цим у своїй роботі, але не демонструвати це сприйняття дитині.

Крім того, згідно з В. О. Сухомлинським, у початковій школі в дитині закладається багаж знань і умінь для продовження освіти. Однак не можна сприймати виховання молодших школярів тільки як підготовку до дорослого життя. Педагогу необхідно допомогти дитині наповнити її життя яскравими моментами вже зараз. При цьому потрібно, щоб матеріал, викладений вихованцям, не був поверхневим або двозначним. Особливо це стосується питань морального і ціннісного виховання: у дитини має вибудовуватися чітка картина цінностей, при цьому, як вказував В. О. Сухомлинський, неприпустимо їх нав'язування [5, 23].

В. О. Сухомлинський зазначав, що в шкільному колективі не повинно бути безнадійних дітей. Неуспішність відстаючого учня не повинна викликати байдужість інших. Якщо дитина не залишиться аутсайдером, а буде бачити підтримку, співчуття, допомогу з боку однокласників, то їй буде простіше впоратися з опануванням навчального матеріалу.

В. О. Сухомлинський вважав, що людське щастя полягає в служінні суспільству. Допомога оточуючим в їх потребах повинна, на думку дослідника, стати моральною схильністю кожної дитини, справжнього громадянина своєї країни. Тільки завдяки цьому можна залишити пам'ять про себе в майбутньому.

В. О. Сухомлинський стверджував, що виховання підростаючого покоління – одне з найважливіших завдань суспільства. Початкові моральні цінності починають закладатися в сім'ї. Співпраця педагога і батьків дитини – необхідна умова морального виховання особистості. Сім'я виступає транслятором духовної моральної спадщини попередніх поколінь. Через передачу життєвого досвіду, сімейних історій і легенд дитина відчуває себе «ланкою у вічному ланцюзі поколінь». Вона приймає спадщину пращурів і усвідомлює свою відповідальність за майбутнє [4, 31].

Безкорислива допомога ближньому – одна з основних складових у моральному вихованні особистості. Демонструючи дитині на особистому прикладі важливість взаємодопомоги, педагог транслює найважливіший загальнолюдський принцип гуманізму, оскільки саме любов до людини і визнання її вищою цінністю дозволяє застерегти від асоціальних вчинків [1, 63].

Людинолюбство В. О. Сухомлинський розглядає не як абстрактне ідеалістичне поняття, а постійну роботу, перш за все над собою. Це передбачає, що потрібно прагнути ділитися внутрішньою красою з навколишнім світом і людьми. У цьому, на думку дослідника, полягає власна боротьба за моральні ідеали, піднесення над буденністю і перехід від об'єктного сприйняття світу до суб'єктивного, діяльнісного.

Висновки. Осмислення і аналіз педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського дозволяє стверджувати, що ідеї і переконання видатного українського вчителя-експериментатора, творця авторської школи, мають надзвичайне теоретичне і практичне значення для розв'язання сучасних виховних завдань. Сьогодні безперечну зацікавленість педагогів викликає погляд В. О. Сухомлинського на проблеми морального виховання особистості, які повинні вирішуватися шляхом індивідуального, особистісного підходу до учнів. Звичайно, нові умови життя вимагають і нових підходів до виховання, проте особистісно розвиваючий вектор цієї важливої роботи може бути доповнений і зміцнений педагогічними знахідками видатного українського педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк Н. М. Этико-педагогические основы формирования личности: учебное пособие. – М.:, 2005. – 196 с.
2. Михели С. Педагогические идеи В. А. Сухомлинского // Начальная школа. – 2003. – № 9. – С. 9-11.
3. Сухомлинский В. А. Моя педагогическая система. «Педагогическая культура» // Просвещение. – 1988. – № 6. – С. 87-91.
4. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека: Педагогическое наследие / сост. О. В. Сухомлинская. – М.: Педагогика, 1990. – 288 с.
5. Федяева В. Л., Сараева О. В. Педагогическая система Сухомлинского: Учебно-методическое пособие. – Херсон: Издательство ХГУ, 2006. – 144 с.

ЧИТАННЯ – НАЙВАЖЛИВІШИЙ ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ

У статті висвітлюються основні результати дослідження ролі й місця книги в навчально-виховному процесі у педагогічній спадщині Василя Олександровича Сухомлинського.

Ключові слова: *навчальна література, шкільний підручник, розвиток здібностей учня.*

Актуальність теми. Серед важливих завдань сучасної школи неабиякого значення набуває проблема формування в учнів бажання та уміння вчитися. Головна роль у розв'язанні вказаних завдань належить книзі, яка поміж іншого має розвивати здібності дітей, створювати умови для самовираження у різних видах діяльності, повноцінного оволодіння вміннями та навичками. Невід'ємною складовою загальнонавчальних умінь і навичок є уміння вчитися та використовувати при цьому різні види літератури. Цінні думки про вимоги до літератури для дітей та шляхи формування уміння працювати з нею зустрічаємо у працях В. Сухомлинського.

Мета. Дослідження ідей В. Сухомлинського про важливу роль книги в навчально-виховному процесі та шляхи формування й розвитку в учнів уміння працювати з різними видами літератури, роблячи аналіз поради «Про інтелектуальне життя вихованця».

Виклад основного матеріалу. Високо оцінював роль книги у житті людини В. Сухомлинський, відзначаючи, що книга має не менше значення, ніж живе слово вихователя; закликав учителів турбуватися про те, щоб загальний розвиток дітей був на високому рівні, однак спочатку треба навчити дитину добре читати і писати. На думку педагога, аби дитина виросла справжньою людиною, її розум і душа мають працювати у діалозі з книгою. Звичайно, увага до книги, спілкування з книгою мають тривати протягом усього життя людини. Розвиток розумових сил і здібностей, багатство духовного існування індивіда і колективу, інтереси і

невгасимий вогник інтелектуальної праці — усе це, вважав Сухомлинський, пов'язано із книгою. Педагог повинен навчити у початкових класах всіх дітей читати так, щоб вони вміли, читаючи, думати й думаючи, читати, тому що створення гармонії знань та умінь є однією з найважливіших проблем школи. Уміння читати, вважав учений, потрібно довести до такого ступеня автоматизму, щоб сприймання зором, очима й свідомістю значно випереджало промовляння вголос. Чим значніше це випередження, тим тоншою буде здатність думати під час читання, а це — надзвичайно важлива умова успішного навчання й розумового розвитку взагалі.

Якщо вчителі думають тільки про те, як би примусити учнів сидіти якомога більше над підручниками, як би відвернути їхню увагу від усього іншого, — неминуче перевантаження. Незавидна доля школяра, який ні про що інше не думає, крім уроку, підручника, домашнього завдання, оцінки. Не можна, на думку вченого, допускати, щоб учня заповонило школярство. Крім звичного кола шкільних справ, уявлень, інтересів, у нього має бути багате, багатогранне інтелектуальне життя. Мова йде про читання учня, особливо у підлітковому віці. Інтелектуальне життя особистості не можна уявляти як вузький, замкнутий маленький світ. Збагачуючи інтелектуальне життя колективу, людина повсякчас користується і його духовними багатствами. В. Сухомлинський прагнув того, щоб у школі було багато колективів, в яких вирувало б розумове життя: «Це передусім науково-предметні гуртки: науково-математичний, науково-технічний, науково-хімічний, науково-біологічний, науково-етнографічний, науково-літературний, філософський. До цих гуртків ні в якому разі не можна ставитися як до придатка предмета або засобу запобігання неуспішності, це — вогнище інтелектуального життя. У гуртках панує дух допитливості, цікавості. На заняттях науково-предметних гуртків учні, звичайно, розповідають про те, що вони читають (доповіді, повідомлення), але тут є одна риса, яка надає думці справді творчого характеру: істинами, закономірностями, про які розповідають своїм товаришам підлітки, юнаки й дівчата, вони дорожать, ставляться до них, як до свого багатства, здобутими особистими зусиллями; з цими багатствами до того ж пов'язуються думки про працю і творчість, про майбутнє» [2].

Василь Олександрович вважав, що навчальна література повинна пробуджувати інтерес до інших видів літератури, наприклад, публіцистичної, художньої, науково-популярної та зрештою – наукової.

Як же добитися того, щоб читання було швидким і свідомим, щоб дитина сприймала зором і думкою цілу групу слів, зв'язаних за змістом? Для цього В. Сухомлинський створив цілу систему вправ. Працюючи із третьокласниками, педагог перевіряв швидкість і свідомість читання ось яким чином: коли учень читає перший раз казку чи оповідання, перед очима школяра на дошці вчитель вивішував яскраву, барвисту картину, на якій зображувалися події, описані у творі. Якщо учень під час читання не міг відірвати погляду від книжки на такий час, щоб до кінця читання добре роздивитися картину, запам'ятати ті деталі, про які не було жодного слова в тексті, значить він не вмів читати. Однак, як стверджував В. Сухомлинський, читання як джерело духовного збагачення не зводиться до вміння читати, з цього вміння воно тільки починається. Дитина може читати вільно, безпомилково, але книжка – це часто буває – не стала для неї тією стежкою, що веде до вершини розумового, морального і естетичного розвитку. Отже, «вміти читати – означає бути чутливим до змісту й краси слова, до його найтонших відтінків. Тільки той учень «читає, в свідомості якого слово виграє, тріпоче, переливається барвами і мелодіями навколишнього світу» [1]. Саме через читання діти повинні пізнати самих себе і навколишній світ. А це буде відбуватися тоді, коли поряд із читанням, одночасно з ним і навіть раніше, ніж уперше розкрита книжка, починається клопітка робота над словом, яка повинна охоплювати всі сфери активної діяльності дітей – працю, гру, спілкування з природою, творчість [2].

Надзвичайно великий інтерес становить прийом, який використав у своїй практиці В. Сухомлинський, – аналіз тексту в процесі читання, оскільки він містить у собі виконання комплексу логічних операцій: цілісність сприймання всього тексту, виділення його складових компонентів, їх взаємозалежності та взаємозв'язків. Цей процес діяльності найвідповідальніший на уроці, бо містить у собі найбільші можливості впливу на всебічний розвиток дітей. Самостійну роботу школярів В. Сухомлинський вважав основним елементом кожного уроку, необхідною умовою розвитку самоосвіти. І саме робота учнів з підручником, на

його погляд, є одним із найважливіших засобів формування самостійності. З огляду на це В. Сухомлинський надавав особливого значення відбору матеріалу для самостійного опрацювання. Найчастіше він пропонував своїм учням текст, що потребує різнобічного пояснення, порівняння та зіставлення, з тим, з чим вони стикаються у житті. В. Сухомлинський створив дві програми навчання: «... перша – це обов’язковий для заучування й збереження в пам’яті матеріал, друга – позакласне читання, а також інші джерела інформації» [2].

Зважаючи на те, що вчитель як особистість формується постійно, протягом усього життя, В. Сухомлинський намагався створити всі умови для саморозвитку своїх колег, рекомендував учителям багато читати. Читання – це самостійне «плавання» у морі знань, і завдання вчителя полягає в тому, щоб кожен вихованець зазнав щастя від цього «плавання», відчув себе сміливцем, який став віч-на-віч із безмежним морем людської мудрості. Не треба забувати, що чим більше буде індивідуально читати книги вчитель, тим легше йому буде працювати на уроках з учнями, бо без книжки, без пристрасті до читання немає вчителя. Читання – це джерело думок і творчості педагога, це саме життя. Усі педагогічні системи валяться, якщо немає потреби у книжці. Справжній педагог – це передусім книголюб. Атмосфера любові до книжки, повага до неї – у цьому полягає суть школи і педагогічної праці. Учитель повинен ввести кожного учня в світ книжок, виховувати любов до книжки, зробити книжку провідною зіркою в інтелектуальному житті. Але наскільки дитина полюбить книжку буде залежати від учителя, від того, яке місце в його власному духовному житті займає книжка. І завдяки тому, що учитель стає центром інтелектуального життя, у школі з’являються вихованці здібні, талановиті, обдаровані, які випереджають своїх ровесників у тій чи іншій сфері діяльності. У вчителів дитина повинна бачити живе втілення любові до книжки [2].

Висновки. Проблема удосконалення роботи з книгою в сучасній загальноосвітній школі є досить актуальною, оскільки сьогодні відбувається оновлення змісту освіти і значно підвищуються вимоги до різних видів навчальної літератури, ускладнюється робота з ними. Тому вчителі на уроках і в позакласній роботі повинні приділяти значну увагу роботі з книгою. Діяльність у цьому напрямі є складовою формування інформаційної культури людини.

Сучасна педагогічна наука має більш результативно використовувати дидактичні ідеї В. Сухомлинського у процесі розроблення нового змісту шкільної навчальної літератури, методів роботи з нею та удосконалення системи використання в навчально-виховному процесі науково-популярної та художньої літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: у 5 т. – Т. 3. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 9 – 278 с.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: у 5 т. – Т. 2. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 419 – 655 с.

УДК 37(09):39 Сухомлинський В. О.

Храмойкіна Д. С.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

ГУМАНІЗМ ПЕДАГОГІКИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ

В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У праці розкривається поняття «гуманізм» та його значущість у вихованні учнів. Подано погляди В. Сухомлинського. Описано основну думку педагога як гуманіста.

Ключові слова: гуманізм, виховання, В.О. Сухомлинський.

Постановка проблеми. На сучасному етапі питання гуманізму є досить актуальним. Адже найвищу цінність при роботі з дітьми становить саме ставлення та розуміння вчителя до учнів як до особистостей, враховуючи індивідуальні та вікові особливості.

Аналіз останніх досліджень. Дану тему активно досліджували А. Борисовський, Г. Волков, К. Григор'єв, С. Соловейчик у своїх статтях та книгах.

Метою дослідження є виділити та описати основні положення гуманізму В. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Василь Сухомлинський – це особистість, яка завжди дивилася на людську душу, намагалася пізнати її. Тому педагог вважав,

що вихователь має стати прикладом для дитини, завжди допомагати їй, сприяти її розвитку. Це речі, без яких учитель може стати хіба що наглядцем, але аж ніяк не вихователем [1, с. 5].

Якщо подивитися на праці В. Сухомлинського, то можна знайти багато відповідей на актуальні запитання, які ставить сучасність. Педагогічна спадщина педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського сприяє та активно сприятиме становленню і розвитку особистості в процесі навчання та виховання як «духовної колиски народу», де кожен відшукає відповіді на питання, що його хвилюють [2, с. 5].

Коли ми розглянемо питання гуманізму педагогіки, то побачимо, що деякі вихователі вважають, що любити учнів не є складним. Та іншої думки дотримувався Сухомлинський, який вважав, що без щирої, невдаваної і водночас мудрої, осмисленої любові й поваги до дітей (як у сім'ї, так і в школі) немає й уміння виховувати їх [3, с. 9]. Василь Олександрович писав: «Що було найголовнішим у моєму житті? Без роздумів відповідаю – любов до дітей».

Саме тому я вважаю, ми сьогодні говоримо про Сухомлинського як про велику постать, досвідченого педагога та мудру особистість.

Як переконаний гуманіст В. О. Сухомлинський розв'язував і проблеми навчальної роботи школи. Процес навчання це передусім людські стосунки. Ось чому ставлення до навчання зумовлюється насамперед ставленням учителя до учнів, його душевною теплотою і чуйністю, прикладом і переконанням. Людяність учителя – шлях не тільки до серця, а й до розуму дитини.

Сухомлинський вважав, що основою виховання є саме віра в дитину. Одна з найважливіших гуманістичних ідей, що пронизують педагогічну систему Сухомлинського, полягає у запереченні, неприступності будь-якого насильства над дитиною.

Школа, виховання в розумінні В. О. Сухомлинського – це «світ душевних людських доторкань» і «владарювання над дітьми» – найважче випробування для педагога, показник його педагогічної етики та культури. Василь Олександрович вважав, що потрібно висувати до дітей чіткі, ясні і тверді вимоги у навчанні і поведінці. Вимоги повинні бути саме чіткими, а не грубими [5, с. 155].

Педагог вважав, що дитина не має знати грубості, дорікань, неповаги. Адже саме тоді дитина стає байдужою до навколишнього світу, до самої себе.

«Кожен педагог має бути вимогливим і твердим у своїх вимогах», – так вважав Василь Олександрович Сухомлинський, але це не означає, що до дітей потрібно ставитися грубо [5, с. 152]. Дуже важливим є те, що впливає на почуття вихованців, збудження позитивних, високих емоцій, що допомагає учням бачити своїх друзів та інших людей кращими, ніж вони є, відповідно потім у дітей виявляється бажання й самим бути тільки хорошими.

Гуманізм Василя Олександровича особливо яскраво виявився у його ставленні до організації навчання учнів. Розумову працю дітей педагог розглядав як засіб розвитку розумових сил і здібностей, засуджуючи механічне заучування і неусвідомленість знань [4, с. 19]. На думку В. Сухомлинського, розв'язання проблеми міцних осмислених знань можливе за умови напруження власних зусиль, досягнення працею успіху, радості розумової праці – цих трьох сходинок на шляху пізнання.

Коли педагог працював з дітьми, він давав можливість висловитися кожному, виражати свої думки, побажання. Видатний педагог був прихильником гуманної поведінки з дітьми. Він ставив особистість дитини на перше місце, враховуючи її індивідуальні й вікові особливості. В. Сухомлинський добирав різноманітні види діяльності та форми їх проведення, що сприятливо відображалось у навчально-виховному процесі.

Висновки. Педагогічна спадщина педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського впливає на розвиток особистості в процесі навчання та виховання. Головні принципи Сухомлинського: любов до дітей, заперечення насильства, врахування індивідуальних та вікових особливостей дитини, сприймати учня в першу чергу як особистість.

Отже, використанню педагогіки гуманізму Василя Олександровича Сухомлинського треба приділяти увагу в умовах роботи школи, сім'ї та продовжувати вивчати педагогічні погляди й переконання педагога-гуманіста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонець М. Великий українець, славетний педагог-гуманіст і дитячий письменник . – Київ: Освіта України, 2008. – С.5.

2. Боднар Л.С. Гуманістичне виховання школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського // Педагогіка і психологія, 2004. – С.5.
3. Лавриненко О. Гуманізм В.О. Сухомлинського // Київ: Рідна школа, 2005. – С.9.
4. Педагогіка гуманізму В. О. Сухомлинського // Київ: Рідна школа, 2002. – С. 19.
5. Сухомлинский В. А. Методика воспитания коллектива // Москва: Молодая гвардия, 1981. – С.152.

УДК37.018.53:27]:37.091.212.3(477)

Шульга О. В.

*Навчально-науковий
інститут педагогіки і психології*

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕДІЛЬНИХ ШКІЛ ЩОДО РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНOSTІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розкрито виховний потенціал вітчизняних недільних шкіл щодо розвитку обдарованості учнівської молоді. Схарактеризовано поняття «обдарованість». Висвітлено засоби розвитку художніх, музично-виконавських, артистичних, лідерських та інших здібностей, що використовуються в недільних школах.

Ключові слова: *недільна школа, обдарованість, учнівська молодь, виховний потенціал.*

Постановка проблеми. Розвиток обдарованості дітей та молоді є актуальною проблемою сьогодення, на що вказано в низці державних нормативних документів, а саме: Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти у ХХІ столітті, Концепції загальної середньої освіти, «Положенні про комплексні заходи Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо підтримки діяльності молодіжних громадських організацій і творчої обдарованої молоді» (2004), «Положенні про стипендії Президента України для переможців Всеукраїнських конкурсів, конкурсу-захисту науково-дослідницької роботи учнів-членів Малої

академії наук України» (2006), «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» (2010), «Про удосконалення роботи щодо виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» (2010), «Про затвердження Положення про Банк інтелектуальних досягнень дітей та Положення про Експертну раду для визначення найкращих інтелектуальних досягнень дітей» (2013). Незаперечним є факт, що розвиток обдарованості учнівської молоді – це спільна справа школи, сім'ї, закладів позашкільної освіти, до яких належать і недільні школи.

Аналіз актуальних досліджень. Зауважимо, що різним аспектам функціонування недільних шкіл України присвятили дослідження такі науковці, як Л. Бондар, С. Дмитренко, Л. Киян, Н. Коляда, Л. Корж-Усенко, Ю. Шульга та ін. Разом із тим проблеми обдарованості висвітлено у працях О. Антонової, О. Бевз, М. Бойченко, Ю. Гоцуляка, А. Сбруєвої, Н. Федорової, О. Шевчишиної та ін. Однак питання розвитку обдарованості дітей та молоді в недільних школах поки що не знайшли достатнього висвітлення.

Мета статті – розкрити виховний потенціал вітчизняних недільних шкіл щодо розвитку обдарованості учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. Поява перших недільних шкіл як приватно-громадських установ належить до доби своєрідної «волі» [2]. Про прихильне ставлення уряду до таких нетрадиційних закладів освіти свідчить зміст спеціальних циркулярів міністра внутрішніх справ від 22 березня 1860 р. про сприяння заснуванню таких навчальних закладів та 22 вересня 1860 р. про надання права губернаторам дозволяти відкриття нових недільних шкіл за згодою місцевого учбового начальства. У недільних школах передбачалося викладання Закону Божого, російської і слов'янської грамоти, письма та арифметики. Проте в більшості випадків засновники та викладачі не задовольнялися визначеним переліком навчальних предметів. До того ж і самі учні недільних шкіл ставили запити, які далеко виходили за межі затвердженої урядом програми. Нова громадсько-просвітницька ідеологія передбачала навчання рідною мовою та розвивальний характер знань, розвиток творчого потенціалу учнівської молоді.

Нові умови для становлення і розвитку системи позашкільної освіти та освіти дорослих виникли у часи УНР (1917 – 1920 рр.), коли відкривалися заклади освіти

для дорослих різних типів – від недільних шкіл та вечірніх класів для неписьменних до народних університетів.

Відповідно до статусу засновників в Україні діяли такі типи недільних шкіл:

1) громадсько-приватні – засновані представниками громадсько-приватної ініціативи – різноманітними товариствами, об'єднаннями, земствами та приватними особами; 2) державні – засновані Міністерством народної освіти, Св. Синодом, військовим міністерством та іншими відомствами, урядовими організаціями, міськими управами, державними службовцями; 3) напівдержавні – засновані громадсько-приватною ініціативою за підтримки уряду, освітнього та інших відомств [2].

У сучасних умовах недільна школа є безкоштовним початковим навчальним закладом для дітей і дорослих як релігійного, так і світського характеру, заняття в якому проводяться в основному в недільні дні.

Основна програма навчання в сучасних недільних школах православних конфесій містить Закон Божий, Священну історію, історію Церкви, церковнослов'янську мову. У деяких школах діє довгострокова програма навчання (наприклад, 7 років). Заняття можуть проводитися не тільки по неділях, але і в інші дні. Ведеться додаткова робота: учні відвідують богослужіння, здійснюють паломницькі поїздки, беруть участь у житті парафії. У низці шкіл створюються творчі гуртки. Деякі недільні школи готують іконописців, на базі інших функціонують спортивні та військово-патріотичні організації, де, крім основних предметів, викладаються військова історія, стройова підготовка, автомобільна справа, рукопашний бій тощо. У ряді шкіл передбачено літній відпочинок дітей, іноді разом із батьками. Існують недільні школи для дошкільного, шкільного віку, для дорослих, сімейні, змішані. Найбільш крупні школи перетворюються в подальшому в православні гімназії. Існують недільні школи в місцях позбавлення волі.

В Україні діють також недільні школи представників інших християнських конфесій та інших релігій [1].

Як зазначалося вище, головними завданнями недільних шкіл є не тільки духовний розвиток, а й розкриття творчого потенціалу особистості, розвиток художніх, музично-виконавських, спортивних та інших здібностей, одним словом – обдарованості.

У цьому контексті зауважимо, що в сучасних умовах не існує однастайності у визначенні обдарованості, оскільки остання являє собою багатогранне явище, що уособлює в собі різноманітність трактувань цього феномену в залежності від етапу вікового зростання дитини. Тому критеріїв для класифікації типів і видів обдарованості визначено багато.

У психологічній літературі поширеною є класифікація обдарованості, згідно з якою існує два аспекти цього феномену. Першим аспектом є вроджена обдарованість, або «актуальна», та набута – «потенційна» обдарованість. Вроджена («актуальна») обдарованість – це особливий стан індивіда, характерний насамперед активністю, швидкістю сприймання і переробки інформації, пошукової поведінки водночас із сильною індивідуалізацією (спеціалізацією) цих процесів, бо здібні інакше відображають світ, його логіку тощо. Фахівці до цього аспекту обдарованості додають і природні здібності. Набутою, або «потенційною», називається така обдарованість, за якої діти не проявили себе в певній галузі в дитинстві, а досягли високих результатів у дорослому віці [3].

Досить поширеною є також класифікація, відповідно до якої обдарованість поділяється на загальну як «універсальну здібність» (здібності до всього) та спеціальну [3]. Більшість дослідників упевнені в тому, що обдарованість являє собою інтеграційну (сумарну, загальну) особистісну властивість.

У цьому контексті нам імпонує визначення обдарованості, подане вітчизняною дослідницею М. Бойченко, яка розуміє цей феномен як сукупність природних задатків та здібностей (інтелектуальних, специфічних академічних, технічно-конструкторських, музично-артистичних, художніх, спортивних, креативних і лідерських), що проявляються у високих досягненнях, та наявність потенціалу до таких досягнень [4].

Спираючись на досвід роботи в недільній школі й аналіз науково-педагогічної літератури з цієї проблеми, можемо констатувати, що недільні школи мають потужний виховний потенціал для розвитку обдарованості. Розвиток творчих здібностей відбувається протягом занять декоративно-прикладним мистецтвом, малюванням, музикою, співом. Проведення вистав до визначних релігійних свят сприяє розвитку артистично-виконавських здібностей, оскільки діти вчаться декламувати вірші, співати, грати в

імпровізованому театрі. Участь у благодійних акціях дозволяє обдарованим учням розкрити свій лідерський потенціал.

Висновки. Отже, у недільних школах створене таке виховне середовище, що сприяє всебічному розвитку особистості учнівської молоді з різними видами обдарованості та дозволяє виявити їх потенційні здібності в інших сферах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близьче до Бога. Недільна школа. Режим доступу: <http://blyzhchedoboga.com.ua/nedilna-shkola/>.
2. Коляда Н. М. (2004). *Розвиток недільних шкіл в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.)* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01). Київ.
3. Щорс В. В. (2016). Робота з обдарованими учнями: психолого-педагогічні та методологічні аспекти. *Завучу. Усе для роботи*, 17–18, 18–40.
4. Boichenko, M. (2016). The terminological toolkit of comparative pedagogical research of gifted students' education in the United States, Canada and the UK. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 6 (60), 221–230.

УДК 37.036+7.011

Яцишена М. В.

*Навчально-науковий
інститут педагогіки та психології*

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті охарактеризовано компоненти системи формування естетичного смаку дошкільників: мотиваційний, діяльнісний, оцінювальний. Доведено, що формування естетичних смаків дошкільників повинне здійснюватися як єдиний органічний процес творчого розвитку особистості, виховання в неї естетичного ставлення до художнього мистецтва в процесі оволодіння естетичними знаннями й уміннями.

Ключові слова: *структура, естетичний смак, мотиваційний компонент, діяльнісний компонент, оцінювальний компонент, дошкільник.*

Постановка проблеми. Актуалізація проблеми розвитку естетичного смаку дошкільників мотивується необхідністю з'ясування низки протиріч, а саме:

- між значущістю мистецтва в становленні висококультурної особистості та посиленням тенденцій раціональних підходів у розвитку особистості;
- між вимогами суспільства до розвитку високого рівня естетичних смаків підростаючого покоління та його реальним станом;
- між потребою надання вихованню дітей естетичної спрямованості та недостатньою увагою до естетичного виховання в закладах дошкільної освіти.

Формування естетичного смаку – одне з найважливіших завдань педагогічної теорії та практики художньої освіти і естетичного виховання підростаючого покоління, що входить в культурну проблему формування гармонійно розвиненої людини.

Сучасна система естетичного виховання повинна будуватися з урахуванням принципу розвитку творчої діяльності дошкільників, що буде сприяти розвитку здатності переносити вироблені творчі навички на виконання будь-яких завдань життєдіяльності особистості.

Аналіз актуальних досліджень. Питанням естетичного виховання в педагогіці завжди приділялося досить багато уваги. Філософсько-естетичні аспекти розглядаються в наукових працях Ю. Афанасьєва, М. Кагана, М. Киященка. Психологічні основи естетичного виховання висвітлюються у дослідженнях Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, Б. Теплова. Теорія естетичного виховання дошкільників сформована на основі наукових висновків Є. Фльоріної, Н. Сакуліної, Н. Ветлугіної, Т. Комарової, В. Котляра, В. Ждан, Г. Підкурғанної та ін.

Мета статті – охарактеризувати компоненти системи формування естетичного смаку дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Естетичний смак є одним із показників рівня естетичного розвитку особистості. Тому задача формування естетичного смаку повинна бути стратегією естетичного виховання в цілому та в процесі розв'язання будь-якої більш часткової проблеми треба мати на увазі формування смаку як якості особистості. Естетичний смак не можна сформувати без різнобічної художньої освіти, без культури художнього сприйняття, без навичок

грамотної художньої творчості, без достатньої кількості й високої якості естетичної інформації загалом.

«Педагогічний словник» дає таке визначення досліджуваного поняття: «Естетичний смак – компонент структури особистості, одна з форм її ставлення до довкілля. Відображає уподобання людини та має яскраве емоційне забарвлення. На його розвиток впливають умови життя, професійна орієнтація, культурний рівень людини» [2].

Н. Волкова зазначає, що естетичний смак – це емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного [1, с. 124].

Визначення компонентів системи (у цій роботі системи розвитку естетичного смаку дошкільників засобами арт-педагогіки) забезпечується необхідністю його системного вивчення. Сутність системного підходу полягає в тому, що відносно самостійні компоненти розглядаються не ізольовано, а в їх взаємозв'язку, розвитку й русі. Він дозволяє виявити інтегративні системні властивості та якісні характеристики, які відсутні в елементів, що складають систему.

Системний підхід дозволяє теоретично обґрунтувати систему формування естетичних смаків дошкільників через виявлення закономірностей, визначення принципів, функцій і методів.

За Ю. Бабанським, складовими процесу навчання виступають: цільовий, стимулюючо-дійовий, мотиваційний, змістовний, операційно-діяльнісний, контрольно-регулюючий, оцінювально-результативний компоненти [5].

Розвиненість означеного феномену виступає загальним результатом практичної роботи. Виокремлюючи основні складові розвитку естетичного смаку дошкільників ми враховували той факт, що функціонування цього феномена залежить від розвиненості в дітей старшого дошкільного віку естетичного смаку як уміння сприймати, переживати, оцінювати естетичне значення мистецьких творів і розвивати власні творчі здібності, що дає можливість виділити мотиваційний, діяльнісний та оцінювальний компоненти.

Мотиваційний компонент естетичного смаку дітей дошкільного віку передбачає наявність у вихованців цілісної системи уявлень щодо наявності мети, потреб художнього мистецтва.

Основу розуміння мотиваційного забезпечення формування музично-естетичного смаку підлітків склали досягнення психолого-педагогічної науки, у яких мотивація трактується як найважливіша властивість свідомості діяльності особистості, як стан і процес із різноманітними функціями, типом, структурою, що особливим чином пов'язують особистісну та діяльнісну сфери спонукань людини.

Відповідно до методологічного положення про визначну роль мотивів діяльності та про відображеність у мотиваційній системі особистості всіх інших її сфер, мотивація віддзеркалює складне явище людської психіки, спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб суб'єкта. Отже, мотивація виступає сукупністю зовнішніх і внутрішніх умов активності людини та визначає її спрямованість.

«Мотив, як усвідомлене спонукання до визначеної дії, формується в міру того, як людина враховує, оцінює, зважує обставини ставлення до них, народжується в його конкретному змісті» [4, с. 189].

Отже, роль і специфіка мотивації полягає в тому, що її розвиток додає діяльності, зокрема художній, яскраво вираженого особистого характеру, виступає чинником, що спонукає до розвитку в дошкільників естетичного смаку.

Генетичною основою мотивів діяльності є різні потреби людини – первинні (природні) та вторинні (матеріальні й духовні). Унаслідок усвідомлення й переживання цих потреб (відображаються у формі почуттів, думок, понять, ідей, уявлень, переконань, ідеалів, інтересів тощо) у людини виникає певне спонукання до дії, завдяки якому потреби задовольняються. Потреба, усвідомлена людиною, може сама виступати спонуканням до дії, як мотив. У такому широкому значенні мотивами як усвідомленими чи малоусвідомленими спонуками до дії можуть бути будь-які внутрішні умови, що збуджують активність людини, спрямовують її поведінку. Мотиви свідчать про те, заради чого людина виконує певні дії, поводить себе в той чи інший спосіб. Вони розкривають життєву значущість для особистості її власної діяльності [3].

В. Шадріков визначає мотиви як внутрішнє прагнення особистості до того чи іншого виду активності (пізнавальної, культурної, соціальної, економічної). Розуміючи під мотиваційною сферою особистості сукупність стійких мотивів, що

мають певну ієрархію і зв'язок зі спрямованістю, треба визнати, що вона є динамічною системою, що постійно змінюється.

Мотиваційна сфера містить в собі все різноманіття установок особистості, які зумовлюють музичну діяльність, інтереси, переконання, цілі, плани. Під час формування мотиваційної сфери особистості створюються передумови для розвитку естетичного смаку в цілому.

Цей компонент передбачає оцінку усвідомлення мети й завдань художньої діяльності, а також сформованість позитивного ставлення дошкільників до художньої діяльності, наявність стійкої мотивації під час виконання завдань. Визначений компонент характеризується сформованістю навчальних і потребнісних мотивів, бажанням досягти художніх навичок, що активізує естетичні смаки.

Діяльнісний компонент передбачає засоби, методи й форми естетичного виховання. Засобами естетичного виховання виступають: мистецтво, телебачення, природа, побут, комп'ютер, естетика шкільних приміщень, зовнішній вигляд вихователів, батьків і самих дошкільників, взаємовідносини між дітьми й дорослими.

Вважаємо за необхідне зазначити, що діяльнісний компонент – це взаємодія педагогів і вихованців, їх співпраця, організація та управління процесом, без яких не може бути досягнутий кінцевий результат.

До того ж, діяльнісний компонент ураховує логіку послідовного здійснення етапів формування естетичного смаку; якісні особливості освітніх суб'єктів як носіїв естетичної свідомості, почуття й дії; рівневу специфіку художньо-естетичної діяльності дошкільників; розвиваючий характер організаційно-педагогічних і виховно-дидактичних форм і методів, що використовуються педагогами.

Цей компонент містить форми, методи, прийоми, технології виховання. Реалізація цілей і задач виховання здійснюється засобами організації взаємодії за допомогою певних методів, прийомів, технологій, організаційних форм. Найважливішою умовою досягнення адекватних поставленим цілям результатів стає відповідність їм способів виховання (методів і прийомів) та способів організації взаємодії між учасниками освітнього процесу (форм виховання) [6].

Оцінювальний компонент передбачає оцінку педагогами й самооцінку дошкільниками досягнутих під час художньої діяльності результатів сформованості естетичного смаку встановлення відповідності їх виховним завданням, знаходження причин тих чи інших практик у знаннях дошкільників.

Оцінка й самооцінка дозволяє встановити відповідність досягнутих у процесі навчання результатів поставленим цілям і задачам виховання, відзначити успіхи вихованців, виявити недоліки в їх роботі, з'ясувати причини відхилень, проектувати нові задачі.

Оціночна підсистема естетичної культури особистості містить глибоко особистісний елемент ціннісних уявлень, які формуються на основі досвіду художнього сприйняття та творчості. Вона пов'язана з формуванням естетичних оцінок, поглядів, переконань.

Завершеність і результативність процесу виховання пов'язані з реалізацією цілей виховання й досягненням відповідних їм результатів. Тому будь-яка діяльність, будь-який процес завершується аналізом результатів і цим самим починається новий етап виховання за допомогою постановки цілей і задач на основі аналізу попереднього. Підбиття підсумків кожного етапу виховання необхідно не лише для оцінки його результативності, але й для розвитку рефлексії й самоаналізу як якостей особистості дошкільника й самого вихователя, а також формування потреби в самовдосконаленні, рухові вперед і того й іншого. Відповідно до цього завершальний етап процесу виховання, зокрема процесу формування естетичного смаку дошкільників, містить в собі:

- а) аналіз і оцінку результатів діяльності дошкільників;
- б) аналіз і оцінку результатів діяльності вихователя.

Необхідно наголосити на тому, що оцінка педагогами результатів діяльності дошкільників повинна бути об'єктивною, систематичною та послідовною. Труднощі оцінки полягають у тому, що вона є багатоаспектною. Дійсно, виховна функція має цінність, коли вона, по-перше, правильна (з точки зору педагога) і справедлива (на думку вихованця) і, по-друге, відповідає загальноприйнятим критеріям оцінок.

Висновки. Здійснене науково-теоретичне дослідження дозволило дійти висновку про те, що формування естетичних смаків дошкільників повинне

здійснюватися як єдиний органічний процес творчого розвитку особистості дошкільника, виховання в нього естетичного ставлення до художнього мистецтва в процесі оволодіння естетичними знаннями й уміннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. *Педагогіка*. К.: Академвидав. 2007.
2. Гончаренко С. У. *Український педагогічний словник*. К.: Либідь. 1997.
3. Єременко О. В. *Підготовка магістрів музичного мистецтва: теорія і методика навчання*. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2009.
4. *Краткий психологический словарь* А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский (ред.). М.: Политиздат. 1985.
5. *Педагогика* Ю. К. Бабанський (ред.). М. 1988.
6. *Характеристика структурных компонентов процесса обучения*.
Режим доступа: <https://murzim.ru/26910-harakteristika-strukturnyh-komponentov-processa-obucheniya.html>

РОЗДІЛ II. СТУДЕНТСЬКІ ЕСЕ

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Анненко Ірина

Природничо-географічний
факультет

ОЦІНКА – ЦЕ РЕЗУЛЬТАТ ВЗАЄМНОЇ ПРАЦІ УЧНЯ З УЧИТЕЛЕМ

(за порадою В. О. Сухомлинського «Оцінки мають бути вагомими»)

*Радість успіху – це могутня емоційна сила,
від якої залежить бажання дитини бути хорошою.*

В. Сухомлинський

Вирушаючи в дорогу роздумів над темою оцінювання дітей, вважаю за необхідне зазначити, що оцінка є відмінним стимулом для дитини лише тоді, коли взаємини між вчителем та учнем побудовані на взаємному довірі та доброзичливості.

Питання оцінювання є буденною справою в житті педагога, начебто нічого особливого – за певні відповіді поставити бали – але чи дійсно все так просто?

З психолого-педагогічної точки зору процес контролю й оцінювання навчальної діяльності є досить складним феноменом. Ще в свої часи відомий педагог та письменник Василь Сухомлинський говорив, що оцінка – це результат співпраці учня з учителем.

Потрібно не бути байдужими до дитини, адже як наслідок вона втрачає чутливість до добра і зла. Вона не може зрозуміти, що в людях, які її оточують, добре і що зле. В її серці поселяються підозра, зневіра в людей, а це — найголовніше джерело озлобленості. Тому важливим у праці вчителя є те, щоб дитина вірила в свої сили та відчувала це зі сторони вчителя. Лише тоді у дитини буде жага до знань та прагнення відкрити для себе нову інформацію.

Позитивною стороною є те, що оцінки ставляться реально за щоденну працю та відвідуваність занять, що дозволяє сумлінно виконувати свої обов'язки та наполегливо йти вперед до виконання своїх цілей.

Педагоги у свою чергу повинні знайти правильний підхід до оцінювання учнів. Але буває так, що вчитель з певних причин занижує оцінки. Я вважаю, що учневі ображатися й припиняти навчатися не варто! Адже, як кажуть, знання за спиною не носити. Вони обов'язково колись допоможуть тобі. І знайдуться ще люди, які гідно оцінять твої успіхи. Але буває навпаки: дитина навчається не дуже добре, а вчителі ставлять їй оцінки вищі, ніж вона заслуговує. Я думаю, це не має ніякого сенсу. Адже дитина не засвоїть ті знання та не буде вміти користуватися ними.

Варто пам'ятати, що оцінка не може бути поставлена за один вид діяльності, вона має містити в собі оцінювання декількох видів роботи на уроці, наприклад, письмове завдання може оцінюватися разом з доповненням до відповіді інших учнів.

У своїй педагогічній діяльності бажано не ставити негативної оцінки учню, адже це відбиває в нього бажання вчитися, він починає сумніватися у своїх силах. Якщо учень хоче отримувати знання, треба допомогти йому зробити хоч би маленький крок уперед, мотивуючи його, і тоді цей крок стане джерелом емоційного стимулу думки, радості пізнання. Дитина бачитиме, що вчитель вірить в нього, і буде прагнути не підвести його, а, навпаки, довести, що він здатен на краще.

У жодному разі не можна ставити оцінки, якщо дитина не розуміє певного матеріалу. Треба допомогти їй розібратися з цим. Так, дійсно, нехай це займе трішки більше вільного від занять часу, але ніщо в житті не замінить тієї іскорки вдячності в очах учня. Наступного разу він буде першим з нетерпінням чекати, коли його улюблений учитель знову прийде до дітей, щоб дізнатися щось нове, або показати, як він засвоїв матеріал для попереднього вивчення.

Підводячи підсумок, можемо сказати, що оцінювання дітей – це складне психолого-педагогічне новоутворення. Ставитися до нього необхідно обдуманно, адже оцінками ми як контролюємо рівень знань дитини, так і стимулюємо до подальшого вивчення нового та цікавого матеріалу.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Бойченко А.В.

Навчально-науковий

інститут культури і мистецтв

ЩО ТАКЕ КРАСА?

(за казкою В.О. Сухомлинського «Красиве і потворне»)

Марія Іванівна сказала: «Діти, подумайте, що вам здається найкрасивішим, а що – найпотворнішим. Подумайте і напишіть про це»... Саме так починається оповідання Василя Сухомлинського «Красиве і потворне». Видатний педагог в особі вчительки запитує, ні, не у класу, тут усе набагато тонше. Він запитує в усіх нас, у своїх нащадків. Крізь призму часу, крізь покоління, у вік штучності і «пластмасових» цінностей лине його сиве, як світ, питання.

Так що ж таке красиве й потворне? Якщо озвучити це питання сьогодні, можна почути безкінечну демагогію на тему стандартів краси, брендового мотлоху, дорогих гаджетів і VIP відпочинку. Чомусь ця мішура виходить на перший план, закриваючи собою не тільки красу природи, а й красу загальнолюдських цінностей, доброту, співчуття, любов.

Василь Олександрович вважав, що людина стала людиною, тому що побачила красу навколо – блакить неба, мерехтіння зірок, рожевий розлив вечірньої зорі, прозорий серпанок степових просторів... І нам важко не погодитися, адже в цих словах прихована справжня істинна. Безглуздо заперечувати цей факт. Педагог закликає нас не просто бачити красу в простому і звичному, він закликає «серцем відчувати красу». В одному із його оповідань маленький хлопчик приходить до лісу, де зустрічає сивого дідуса, який перебуває у прекрасному настрої. Дитині стало цікаво, чому ж той усміхається, і він припустив, що в лісі, мабуть, дуже гарно. Старий сказав, що в лісі є Краса, Натхнення, Радість і Таємниця, і це дає йому сили жити. Хлопчик починає міркувати, у чому ж усе то проявляється. І він знайшов, але на розуміння одних цінностей вистачило години, на розуміння інших – пішло все життя. І тільки ставши дорослим, хоча не так, ставши сивим дідусем, колишній хлопчик сповна

зрозумів усе почуте в дитинстві. І однією з таких істин було розуміння, що майже все тлінне, а краса – вічна.

Тому однією з задач педагога, і взагалі людини, є прищеплення любові до вічного й прекрасного дітям. А потім і вміння самому її створювати, переносючи свої враження в живописі, музиці чи танці. В. Сухомлинський, у свою чергу, вбачає в цьому не лише задоволення власних потреб, а й спосіб духовного зростання та становлення особистості.

Порівняно з красою у природі В. Сухомлинський закликає і вчить своїх нащадків красі людських взаємин. Турбота, співчуття, милосердя, любов, доброта – ось що робить людину по-справжньому прекрасною. Яка різниця, чи буде відповідати людина якимось прийнятим канонам краси, якщо вона буде дивитися на тебе з любов'ю і буде нести її у своєму серці?

Повертаючись до оповіді, зазначу, що головна її героїня, маленька дівчинка-школярка, починає міркувати на тему краси. Спочатку найкрасивішими здаються «мармурові квіти конвалії», вони вражають своєю ніжністю, чистотою. Від споглядання малесеньких білих дзвіночків на душі стає радісно. І хочеться дарувати цю радість оточуючим, надихати, окриляти. Згодом для людини лише краси природи стає недостатньо. Ми живемо в суспільстві і потребуємо ще й краси людських відносин. Тому дівчинка згадує добрий вчинок своєї матері у відношенні до незнайомої людини, якій раптом стало зле. Жінка поступила не лише по совісті, коли не пройшла повз незнайомого дідуса, а й запросила його додому, де нагодувала й дала ліків. Вона показала прекрасний приклад людяності і співчуття для своєї дочки. У той же час, для старенького це був не просто жест доброї волі, можливо, байдужість інших могла коштувати йому життя.

Через цю маленьку дівчинку Василь Олександрович прагне донести до нас ідею вічних цінностей. Адже краса взаємин і чарівність природи – це те, що вічне й незмінне у віки. Виникає питання: «А що ж є найпотворнішим?» Після довгих роздумів, на прикладі свого знайомого однолітка, у якого померла бабуся, (так, вона була стара-стара, але все одно вона була рідною людиною, і по суті однією з найдорожчих, а він навіть не прийшов на похорон, і більше того, не навідувався під час хвороби), дівчинка приходить до висновку, що найпотворнішим є «коли

людина стає злою, безсердечною». Коли втрачаються моральні якості, прекрасне вимірюється матеріальним, а душа черствіє й занурюється в морок.

Підсумком усього вищесказаного хочу навести слова геніальної поетеси Ліни Костенко «В епоху спорту і синтетики людей велика ряснота. Нехай тендітні пальці етики торкнуться вам серце і уста».

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Борисова В.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

**ПОРАДИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ
ДЛЯ СУЧАСНИХ ВЧИТЕЛІВ**

**(за В.О. Сухомлинським «Сто порад вчителю»: за третьою порадою
«Як запобігти виснаженню нервових сил в процесі
повсякденної діяльності»)**

Василь Олександрович Сухомлинський був патріотом своєї країни, педагогом, поетом, письменником. Він писав для дітей та дорослих українською та російською мовами.

В.О. Сухомлинський має і сьогодні великий вплив на вчителів через свою працю «Сто порад вчителю». Окремі педагоги прислухаються до неї, адже вона є повчальною.

«Сто порад вчителю» вчать як правильно вчителям розуміти дитину; як поводитись із «важкими» учнями, як виховувати їх; як залишатися вдома батьками, а на роботі вчителем; як допомагати батькам; вчать дітей піклуватися про інших.

Третя порада «Як запобігти виснаженню нервових сил в процесі повсякденної діяльності». Вона є дуже повчальною, і допомагає молодому вчителю розуміти дітей. Як на мене, вона допомагає майбутнім вчителям бути доброзичливими, добрими, розуміти дітей. В.О. Сухомлинський говорив, що доброзичливість, розумна доброта – ось що повинне бути атмосферою життя

дитячого колективу, головною якістю взаємин педагога і дітей. Отже, якщо учень зможе побачити в учителєві друга, ймовірно, дитина почне наслідувати його поведінку.

У вчителя не повинно з'явитись невдоволення своєю роботою, так якщо невдоволення з'явиться, то вчитель не буде об'єктивно дивитись на ситуацію. Наприклад, учитель прийде з поганим настроєм і буде своє невдоволення переносити на ні в чому невинних дітей, які не розумітимуть, що зробили не так і в майбутньому не будуть поважати вчителя. Василь Сухомлинський говорив, що багато років роботи в школі твердо переконали його, що якщо він доброзичливий до дітей і виховав у них доброзичливість, вони щадять його серце і нерви, розуміють, коли у нього важко на душі, коли йому важко навіть говорити. Отже, ми повинні з повагою і розумінням ставитись до кожної людини, і тоді вона так само буде ставитися до нас.

«Сто порад вчителю» В.О. Сухомлинського – це унікальна праця, яка вчить розуміти дітей та дорослих, що до кожного має бути індивідуальний підхід, і щоб кожна дитина могла змінити себе, а в цьому їй допоможе вчитель.

Також до «Сто порад вчителю» повинні прислухатися не тільки вчителі, а й батьки. В.О. Сухомлинський говорив, що головний зміст і мета сімейного життя – виховання дітей; також те, що головна школа виховання дітей – це взаємини чоловіка і дружини, батька і матері. Великий вплив на виховання дітей мають батьки, і якщо вони займаються зі своєю дитиною, то вона росте розумною та вихованою, але якщо дитиною займається лише один член сім'ї, то дитині не вистачатиме батьківської любові і уваги, саме тому дитина буде вести себе погано, лише для того, щоб батьки звернули увагу.

На мою думку, у вихованні майбутнього покоління мають брати участь вчителі та батьки, які між собою повинні спілкуватися і допомагати дитині переборювати свої проблеми і виховувати в ній любов до людей та природи.

Отже, навчайте дітей сумлінно, щоб з них вирости відповідальні, виховані громадяни своєї країни.

Педагогічні погляди Василя Сухомлинського впливали і впливають на педагогічну діяльність вчителів.

ДЕ БРАТИ ЧАС?

(за главою « Сто порад учителям »)

Обирати тему з такого різноманіття було дуже не просто, адже майже кожна проблема, описана в книзі Василя Сухомлинського «Сто порад учителям», виданій ще в далекому 1967 році, залишаються актуальними і до сьогодні, як для молодого покоління вчителів, що лише готуються прийти до школи після вузів та навчати школярів, так і для вчителів, які присвятили цій праці не один десяток років свого життя.

За приклад можу навести пораду «Як бути з перевіркою зошитів?», адже більшість практично набутих знань можуть швидко розсіятись в голові молодого вчителя, коли він зіткнеться на практиці з перевіркою реальних знань учнів, або «Як берегти дитяче довір'я?», позаяк дорослим людям з віком все важче стає продовжувати розуміти дитячий світ та розумітись з ним. Але врешті-решт я зупинила свій вибір на одній з порад, що глибоко охоплює одну з важливих проблем вчителів, а саме брак часу. «Де брати час? Доба має тільки 24 години» – на даний момент у вивченні педагогіки це питання має для мене неабияку актуальність, тому що я маю лише деякі уявлення про структуру уроку, позаурочну систему, розклад цілого дня самого вчителя, в який треба вмістити і час для власної сім'ї. '

Проблемою, що розглядається в цьому уривку, є те, що у вчителів, як правило, катастрофічно не вистачає часу на власну родину, своїх дітей, які не менше потребують уваги в цей час: за підготовкою нових уроків у різних класах в один день, перевіркою зошитів, складанням завдань для контрольних робіт. Окрім цього, ще є заповнення шкільної документації, педради, обов'язки по спеціальності: наприклад мені, як майбутньому біологу, це вже знайомо, а саме проведення тематичних екскурсій за межами навчального закладу,

порядкування зеленої ділянки, квітника. Висловлюючи свою думку щодо прочитаного уривку, не можу не погодитись із думкою Василя Олександровича, адже вона чітко описує одне з вирішень даного питання. А саме: щоб часу вистачало, треба постійно розвиватись та постійно збільшувати запас прочитаних книг, не лише зі свого предмету, а осягати наукову літературу з різних галузей, вивчати паралельно психологію. І це дійсно підтверджено практикою, щоб було більше вільного часу, щоб підготовка до уроку не виливалася в одноманітне, нудне сидіння над підручником, треба, щоб шкільний підручник основ науки, яка викладається, був для вчителя азбукою. Щоб в морі наукових знань, лише основу яких подається школярам, підручник був краплею. Тоді на підготовку до уроків не витратиметься декілька годин. Але це дуже довготривалий процес і на вдосконалення педагогічної майстерності у кращих вчителів піде не один рік, цьому не навчитись так швидко, необхідно лише накопичувати досвід, знання. На жаль, неможливо прийти до школи та досконало вміти одночасно розподіляти увагу при викладенні матеріалу на уроці та спостерігати як працює кожен школяр, які труднощі сприйняття, мислення, запам'ятовування зустрічаються у окремих вихованців, не просто учити, але і розумово виховувати в процесі навчання.

Варто відмітити, що оскільки це не машинальна бездумна праця, то майбутні вчителі впродовж всіх етапів навчання повинні відмічати для себе, чи готові вони до такого нового порядку життя. Якщо така робота не може приносити задоволення, треба переглянути свої плани та можливо відмовитись від такої професії.

Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, хочу додати, що Василь Олександрович чітко на власному досвіді сформулював в одну книгу сто важливих та актуальних порад для майбутніх вчителів. Більшість з них засновані на саморозвитку, принципах природовідповідності та наочності, психологічних прийомах, які ніби здаються буденними, банальними речами про які всі повинні знати, але мало хто їх використовує, а не просто говорить про це. Тому в цій книзі Василю Сухомлинському вдалось втілити свої ідеї виховання та педагогічні погляди, які і до нашого часу залишаються як борозни в душі враженнями.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Жарко О.

*Природничо-географічний
факультет*

ПОКЛИКАННЯ – ВЧИТЕЛЬ

(Мудрі думки В. О. Сухомлинського про вчителя)

Обираючи майбутню професію людина визначає своє майбутнє. Важливість цього рішення важко переоцінити, адже справа, якою потрібно займатися кожен день, заняття, якому людина присвячуватиме левову частку свого часу та зусиль, має приносити не лише заробіток, а й задоволення.

Безумовно, кожна професія передбачає наявність певних якостей, що притаманні людині, яка хоче пов'язати з нею своє життя. Людина, яка не має хисту і бажання до співу, навряд чи стане вокалістом, а людина, котра боїться крові, лікарем. Професія вчителя, на мою думку, передбачає досить велику кількість якостей, здібностей та умінь, які притаманні далеко не кожному, і з якими потрібно «народитися», а не просто навчитися у ВНЗ.

Ця професія ні з чим не зрівняна, вона є творчою і цю творчість неможливо порівняти з умінням малювати натюрморти. Адже кожного дня, кожної хвилини вчитель має бути готовим до нестандартних ситуацій, подій, прийняття рішень, які з незнання чи необережності можуть негативно вплинути на дитину. Немає конкретної інструкції до дій, посібника, до якого можна заглянути і отримати підказку. Адже, на мою думку, ця справа вимагає від людини імпровізації та вміння вчасно і правильно зреагувати, що притаманно далеко не всім.

Відомий український педагог Василь Сухомлинський писав не тільки про дітей, але й дав оцінку яким має буди справжній вчитель. Він виокремив власні вимоги до вчителя, такі, як: вимога любові до власної справи, вимога високої кваліфікації, вимога високих моральних якостей, вимога творчого підходу вчителя до навчання та виховання.

Недарма В.О. Сухомлинський ставив на початок саме любов, тобто покликання до справи, а потім кваліфікацію, адже без любові до професії і дітей неможливо, на мою думку, і дня пропрацювати в школі.

Другою вимогою до вчителя, за В.О. Сухомлинським, є вимога високої кваліфікації. «Чим більше знає вчитель, – писав педагог у праці «Павлиська середня школа», – чим частіше й успішніше відкриває він перед учнями горизонт науки, тим більшу допитливість і жадобу до знань виявляють учні...». Важливим у даному разі я вважаю здатність вчителя до саморозвитку. Адже сучасний світ передбачає постійну готовність людини до сприйняття інформації, нових методів та форм навчання, які будуть позитивно впливати на процес навчання та виховання. Вчитель має навчатися протягом всього свого життя, як і будь-яка людина взагалі, без цього неможливий розвиток особистості. Професійний саморозвиток передбачає розвиток педагогом своїх професійних якостей, характеристик, здібностей, вибудовування власної професійної перспективи. Необхідність саморозвитку вчителя, на думку В.О. Сухомлинського, зумовлена тим, що об'єкт навчання та виховання – дитина – перебуває в стані змін та формування: «повсякчас змінюється, завжди нова, сьогодні не та, що вчора». Отже, перед учителем постійно виникає потреба творчого пошуку шляхів та засобів досягнення максимальної досконалості власної діяльності.

Я вважаю, що лише той вчитель, який зацікавлений у своїй справі, закоханий у власний предмет, може поділитися цим з дітьми. Як часто можемо спостерігати вчителів, що втратили, або можливо і не мали жаги до власної справи, а лише монотонно виконують свою роботу. Хіба з цього буде користь? У школі, в якій я навчалась, вчитель предмету природничого спрямування лише перечитувала параграфи з підручника. Не думаю, що таким чином можна викликати інтерес до даного предмета. Тому саме покликання до професії вчителя визначає весь зміст роботи, а не лише суха теорія, набута в університеті. Викладання – це щоденна підготовка вчителя до уроків, підбір цікавого матеріалу, зацікавленість своїм предметом, додаткові знання та головне вміння легко та якісно донести їх до дітей. Цими якостями володіють далеко не всі, і навчитися, на мою думку, цьому неможливо.

Випадкові люди дуже рідко затримуються в цій професії. Я вважаю, що не кожна людина може бути вчителем, так як ця професія вимагає колосальної та

копіткої праці, саможертвності, величезного терпіння, любові до дітей та невідкупного інтересу до своєї професії. Тому важко переоцінити заслуги талановитого педагога, який відкриває перед дитиною двері у світ знань, впливає на формування його життєвої позиції та пріоритетів, закладає ґрунтовні основи його майбутнього.

УДК 373.091.4

Клевнова А. О.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ У ПОГЛЯДАХ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Добро, толерантність, радість, зло, ненависть, насильство – моральні категорії, за допомогою яких оцінюються поведінка і вчинки людей, життєві явища та події. Вочевидь нині назріла нагальна потреба у виокремленні спеціальної педагогічної галузі – педагогіки добра, витоки якої чітко простежуються у спадщині В. Сухомлинського. Про це свідчать назви окремих статей і розділи творів видатного педагога: «Радість і доброта», «Розуміння життя, добра і зла в ньому», «Будьте доброзичливими», «Не можна прожити і дня без тривоги за людину», «Про радість праці» та інші.

В. Сухомлинський вважав найважливішим завданням виховання і навчання розвиток у дітей кращих моральних, інтелектуальних і естетичних почуттів. Процес морального виховання є не що інше, як передача підростаючому поколінню цінного досвіду людства, яке воно накопичило за всю історію свого розвитку. Цей досвід закріплений в діяльності, поведінці людей старшого покоління, звичаях і традиціях народу. Отже, засвоєння моральних знань є важливою умовою морального виховання. Лише через знання можна зрозуміти сутність людини, людських відносин, сенсу та мети життя.

Нормам моральності В. Сухомлинський присвячував спеціальні бесіди, через які намагався не лише передати дітям знання, а й вплинути на їхні почуття, емоції, тим самим спонукати їх до правильних хороших вчинків.

По-перше, вважав педагог, діти повинні зрозуміти, що кожен їхній вчинок, кожне бажання, кожна дія позначається на інших людях, і дитина завжди повинна думати над тим, чи не завдає вона незручностей, прикростей, зла іншим людям своїми вчинками, своєю поведінкою.

По-друге, треба завжди бути вдячним старшому поколінню за те, що воно створило необхідні умови для дітей, їх навчання, виховання.

По-третє, вважав педагог, коренем моральності є праця. Праця, на думку педагога, стає розвиваючою, виховною для школяра лише тоді, коли вона вимагає напруження духовних і фізичних сил, подолання труднощів, коли вона загартовує волю і головне – є джерелом пізнання світу і формування світогляду.

Серцевиною морального виховання В. Сухомлинський вважав формування в дитини людяності, гуманізму. До людей треба бути добрими, чуйними, не робити їм зла і, в міру можливостей, допомагати слабким і беззахисним.

На думку педагога, зародження в дитячих душах високих моральних, гуманістичних почуттів – любові до своїх батьків, рідних, поваги до людей похилого віку, милосердя до немічних і нещасних сприяють художні твори-мініатюри. На основі художніх творів він радив у початкових класах проводити уроки доброти і людяності.

Важливим засобом морального виховання дітей Василь Олександрович вважав слово, а мовну культуру людини – дзеркалом духовної культури. Слово в руках учителя – найтонший і найголовніший його інструмент.

«Людина народжується не для того, щоб зникнути безвісною, нікому невідомою пилінкою. Людина народжується для того, щоб залишити по собі слід вічний», – говорив В.О. Сухомлинський. І це так. Хорошу пам'ять про себе може залишити людина у порядних діях, добрих вчинках, наполегливій праці. Адже людським рукам дано творити дива.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Кравченко К. О.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

«ЯК БОРОТИСЯ З ЛІНОЩАМИ»

Есе за твором Василя Сухомлинського «Сто порад учителям»

Кожен із нас може пригадати, як часом йому було складно впоратися з самим собою. Людина влаштована дуже цікаво. З одного боку, усі ми хочемо жити як можна краще, удосконалювати себе і світ навколо. З іншого боку, як тільки людина стикається з якимись певними труднощами, вона може істотно змінити своє ставлення через щось особисте, наприклад, через власну лінь. Тільки уявіть, якого б успіху ви досягли якби не лінь.

Лінощі – вада, властива багатьом людям. З нею знайомі всі, від найменшого школяра до пенсіонера.

«Не хочу! Не буду!» Як часто батькам доводиться чути ці слова від дітей. Або просто спостерігати як улюблена дитина віддається абсолютному неробству, нічим не цікавлячись, забуваючи про відповідальність, ігноруючи свої обов'язки і не бажаючи робити зовсім нічого. Із самого дитинства нам знайома приказка: «Праця годує, а лінь марнує». Бо тільки доклавши зусиль можна домогтися успіху і рухатися вперед.

Звідки ж береться лінь та як її побороти? На це питання я знайшла відповідь, прочитавши одну з порад Василя Сухомлинського. На ці та інші питання він дав відповідь у своїй праці «Сто порад учителям».

Лінь, виявляється, може бути простою звичкою, часом навіть з дитинства. Найбільше мені сподобалася порада «Могутній засіб відвернення лінощів — обмеження бажань». Ще від народження дитини всі клопоти присвячуються лише їй. Батьки починають метушитися, займатися вирішенням проблем, що виникають у дітей, не помічаючи того, як їхнє чадо стає тим, кому вже не потрібно багато турботи і батьківської уваги. Саме це може стати причиною виникнення ліні у дитини.

На мою думку, батькам не слід намагатися виконувати всі завдання за дитину. Важливо доручати їй робити хоч якісь примітивні справи. Діти отримують

велике задоволення, коли у них усе виходить робити самотійно. Саме це найбільше і мотивує на виконання справ у майбутньому.

Я вважаю, що особливо важливо також мотивувати дитину. Робити це потрібно ненав'язливим чином і без нездійснених обіцянок. Вже з раннього віку повинно з'явитися відчуття відповідальності і до чого може призвести невиконання тих чи інших завдань. Якщо батьки правильно налаштують дитину на це, то в результаті з неї виросте гармонійна особистість, здатна до розвитку, на яку в майбутньому батьки можуть розраховувати на добре та чуйне ставлення до них у похилому віці.

Якщо вже так сталося, що дитина з самого малку починає лінитися - треба її рятувати. У цьому випадку Сухомлинський радить бути наполегливим в її перевихованні. Потрібно змусити її попрацювати без крику і покарання. Показувати на власному прикладі аби в дитини з'явився стимул до праці.

Недарма Сухомлинський говорить про перевиховання ледаря саме в сім'ї. Адже все і навіть лінощі зароджуються саме в родині. Ці слова я можу підтвердити прикладом з власного життя. Хлопчик, над яким матір опікувалась усе дитинство, у свої 11 років зовсім не самотійний. Для нього лень стала найкращим другом. Він звик, що за нього всі його завдання робить мама, тому сам не знає, що таке праця. Школяр навіть не в змозі самотійно скласти в школу портфель.

Я вважаю, що ситуацію змінити можна, якщо виховати любов до праці не тільки фізичної, але і над собою. Навчити свою дитину бути більш відповідальною і самотійною. Адже саме через працю людина реалізується, виявляє свої найкращі риси, розвиває свою особистість і творчість.

На мою думку, із лінощами все ж варто боротися, якби це не було складно. Тому потрібно вирватися з їх обіймів, переступити і змусити себе працювати. Довго чекати не доведеться – лінощі під тиском таких зусиль відступлять. А що ж буде з людиною, яка так їх і не подолає? Вона буде деградувати, зупиниться на певній точці розвитку, у той час як інші люди будуть досягати нових досягнень. Не треба дружити з лінню, це не найкращий друг. Набагато кращими друзями можуть стати натхнення, завзятість та працелюбність, котрі приносять почуття потрібності навколишньому світові. А це і є запорукою справжнього розвитку.

**КНИГА – ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
(За порадою В. Сухомлинського «Читання - важливий засіб розумового
виховання «важких» учнів»)**

Є багато див на землі, створених природою і зроблених руками людини. І серед них найбільше з див – книжка, у ній увесь неосяжний світ. Усе, що створено людським розумом, усе, до чого прагне наша думка, має своє відображення в книжці. Я вважаю, що читання є основою опанування всіх наук і розвитку людського інтелекту. Найважливішим завданням початкової школи є навчити дітей вчитися, а це неможливо без уміння читати і працювати з книжкою.

Я погоджуюсь з думкою В. Сухомлинського, який у своїх працях зазначав, що без високої культури читання немає ні школи, ні справжньої розумової праці, що погане читання – ніби брудне вікно, крізь яке нічого не видно. Тому що читання – настільки складний процес, що суть його важко чи й неможливо визначити однозначно. Адже є стільки різновидів діяльності, яка зветься багатозначним словом «читання». Скажімо: читання невідомого твору – перечитування вдруге, втретє добре відомого («для себе»), читання вголос («для когось»), перегляд тексту в пошуках певної інформації, читання з метою виконати навчальне завдання (як правило, за текстом, зміст якого невідомий).

У цьому складному процесі беруть участь зір, мислення, мовлення, сприйняття, пам'ять, уява, слухові та зорові аналізатори. Дітям непросто поєднувати водночас зорове сприйняття букв, слів, речень, усвідомлювати прочитане, визначати ставлення до нього. Не володіючи технікою читання, дитина втрачає до нього інтерес, погано розуміє і засвоює текст, швидко стомлюється. Тому розвиток техніки цього вміння та розуміння прочитаного – слів, словосполучень, речень - взаємопов'язані і мають здійснюватися одночасно.

Для багатьох вчителів і батьків вміння читати до першого класу є основним показником готовності дитини до школи. Перевірка навичок читання при

прийомі в школу проводиться зазвичай на коротких словах: з 3-4 букв. При «читанні» таких слів відбувається впізнавання їх. Кожна дитина в такому віці знає, наприклад, як «виглядає» слово «мама», деякі інші, легкі для запам'ятовування слова. Навички читання – це і темп читання, і інтонування речень, і розуміння прочитаного. Поки навички не сформовані, не можна вимагати від дитини робити це швидко. Темп обмежений індивідуальними здібностями дитини. У кожної людини вони різні. Крім того, швидкість в основному перевіряється, коли учень читає вголос. Іноді дитина так поспішає прочитати, що не звертає уваги на інтонацію, на зв'язок слів, на виразність читання. Я вважаю, що дитині потрібно розказати і навчити правильно читати, щоб вона розуміла те, про що читає, тому що розуміння прочитаного – основний показник читання.

У сучасному світі з'явилися зовсім інші, нові джерела інформації, звідки ми можемо черпати всі знання та поради. Звичайно, мова йде про комп'ютери та інтернет. Але з тим, що книги стали менш значущими для людини, погодитися неможливо. Та чи зможе комп'ютер повністю витіснити книгу? І чи можна їх порівнювати?

Відповідь на це питання неоднозначна. З одного боку справді, техніка полегшила існування мільйонам людей. Ми вже не можемо навіть уявити свого життя без машини, комп'ютера, інтернету. Техніка дійшла до того, що навіть школярам більше не потрібно носити за спиною величезні підручники. На зміну пришла кишенькова електроніка. Та є й зворотній бік медалі. На жаль, технологічний прорив має негативний вплив на психологію дітей. Особливо зомбуючі так звані пізнавальні комп'ютерні ігри та соціальні мережі. Вони пропагують насильство, марне витрачання часу, усамітнення. А це призводить до деградації.

На мою думку, наймудріший у світі комп'ютер не замінить людині книг через те, що вони втілюють у собі мудрість, історію та певну чарівність. Книга є основою для самостійного здобуття знань. Самостійна робота з підручниками підвищує пізнавальну самостійність учнів, якість засвоєння знань, формує вміння вчитися, навички самоконтролю. Важливими прийомами раціональної роботи з книгою є установка на запам'ятовування основних положень, теорій, правил, створення плану прочитаного, його фіксація; створення опорного конспекту.

Отже, книга – це величезна база знань. Чим більше людина перечитала книг, тим більше в неї знань. Мова йде про книгу в широкому сенсі цього слова – паперові й друковані видання, електронні та аудіокниги – всі вони сприяють вихованню особистості, її духовному зростанню. Людина начитана є людиною освіченою та розумною. Вона має багатий лексичний запас, не має проблем з комунікацією, адже їй не буває важко добирати слова.

Саму книгу можна порівняти з колодязем чистої води. Адже людина не може існувати без води. Вона необхідна їй для їжі, для вгамування спраги та для врожаю. Так і книга є джерелом знань, які необхідні для всебічного розвитку людини.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Мажар А.В.

Навчально-науковий

інститут історії та філософії

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНОСТІ НА УРОКАХ

(За твором В.О. Сухомлинського «Сто порад вчителю»

порада "Наочність - стежка пізнання, і світло, що осяває цю стежку")

Чи можна вчитись лише слухаючи? Ні. Потрібно ще й цікавитись, діяти, проїнятися ідеями, відчувати, бачити, захоплюватись, проявляти ініціативу – лише так можна навчитися й навчити інших.

Ще будучи в школі я почав замислюватись, чому на одних уроках мені та однокласникам було дуже цікаво, а на інших кожен був зайнятий своїми справами, геть не слухаючи вчителя. Пізніше мені здалось, що це залежить від характеру предмета, який ми вивчали. Проте одного разу на уроці, який для мене був дуже нудним і незрозумілим, нашого вчителя заміняв інший. Для мене було дуже дивним те, що надто нудний і незрозумілий раніше предмет став цікавим і доступним для мого розуміння, абсолютна більшість класу вже не займалась своїми справами, а уважно слухала вчителя. У мене з'явилося питання, завдяки чому ставлення моє та інших до цього предмета змінилося?

І я знайшов відповідь – це наочність. Василь Сухомлинський писав: «...Єдиним засобом виховання уважності є вплив на думку, і наочність лише тією мірою сприяє розвитку і поглибленню уважності, якою вона стимулює процес мислення...». Наш вчитель розповідав все в теорії, для нас «незрозумілою мовою формул, теорем, заплутаних визначень», які ми вже й не намагалися зрозуміти. Проте інший вчитель використовував прості, наочні приклади. Неймовірним чином складні й незрозумілі формули й визначення перетворились на предмети й процеси, які ми могли спостерігати, щодня йдучи до школи, а ми до цього навіть й не підозрювали про всю їхню важливість та складність. Адже про все це ще А.С. Макаренко говорив: «...Тільки живий приклад виховує дитину, а не слова, навіть найкращі, але не підтверджені ділом». Простими словами – про складні речі, на прикладі з нашого життя – ось запорука успіху, подумав я.

Адже недарма в культурі мудрого українського народу здавна побутувало всім відоме прислів'я: «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути». Вже в ті далекі часи було помічено, що людина краще сприймає й запам'ятовує те, що вона може побачити, відчувати, потримати в руках, можливо навіть розібрати на частини й знову зібрати, аніж те, про що вона дізнається з чужих вуст. Особливо важко сприйняти на слух те, з чим ніколи не зустрічався в реальному житті. У голові школяра слова вчителя складаються в картинку; коли вчитель описує певний принцип дії або предмет, про який учень раніше не знав, то школяр може застосовуючи свою фантазію в кінцевому результаті отримати неправильне уявлення про нього. Щоб цього не сталося й застосовують засоби наочності.

Проте після прочитання видатної праці відомого на весь світ педагога Василя Сухомлинського – «Сто порад вчителю», а саме 36 пораду «Наочність – стежка пізнання і світло, що осяває цю стежку», я зрозумів, що наочність це не панацея для вчителя, і неправильне її використання може нашкодити процесу навчання, тому необхідно обережно використовувати ці засоби.

Завдяки наочності покращується загальне сприйняття навчального матеріалу. При неправильному використанні цих засобів учні можуть за деталями не побачити узагальнюючу суть. Василь Олександрович в своїй праці писав: «Наочний образ предмета може сам по собі привернути увагу на тривалий час, але мета застосування наочності полягає зовсім не в тому, щоб на весь урок

привернути увагу учня, – наочність приноситься на урок для того, щоб на якомусь етапі пізнання діти відволікались від образу, перейшли в думці до узагальнюючої істини, закономірності. У практиці трапляються досить несподівані випадки, коли наочні посібники, привернувши увагу дітей якоюсь деталлю, не допомагають, а заважають осмислити абстрактну істину, до якої хотів підвести дітей учитель». Через це не буде досягнуто результату під час уроку, якщо діти захопляться наведеним прикладом і не зможуть сконцентруватися на самому завданні, то задум вчителя буде зірвано, а діти не отримають необхідних знань за результатами уроку.

Для підтвердження цієї думки Василь Олександрович описав конкретний приклад зі своєї довгої та неймовірно успішної педагогічної діяльності. Прочитавши історію, яку він наводив, я згадав, що декілька разів у нас була схожа ситуація, що мало не призвело до зриву уроку, навряд чи задум вчителя тоді був успішно виконаний. Проте це не означає цілковиту відмову від засобів наочності, навпаки його необхідно використовувати ще й в інших сторонах навчально-виховного процесу. Це обґрунтовує необхідність проведення попередньої підготовки учнів, за допомогою простих, натуральних прикладів до переходу на більш складні, образотворчі або символічні (замальовки, схеми). Адже саме вони мають великий вплив на подальший розвиток абстрактного мислення.

Кожен учень це індивідуальність, тому як же пояснити всім учням необхідний матеріал, в тому числі використовуючи засоби наочності? Знову звернемось до поради видатного педагога: «...наочність вимагає великого мистецтва в її використанні, знання душі, думки учня...» – ось головна думка всієї поради! Саме такий підхід є найкращим, бо в ньому враховується індивідуальність. Отже, один наведений приклад не завжди є повністю зрозумілим для всіх учнів, через це необхідно їх комбінувати, використовуючи як простіші приклади, так і складніші. Не можна забувати про різні види знань в учнів, тому приклади мають бути зрозумілими всім. Вчитель має допомогти учню осягнути, зрозуміти знання, що подаються, зробити з уроку діалог між ним та учнями, а не перетворити його в монолог, де все зрозуміло лише вчителю і невеликій кількості учнів. Звичайно, чим краще технічно оснащений клас, тим

легше демонструвати учням найрізноманітніші наочні приклади. Проте в сучасних реаліях, завдяки комп'ютерам і різноманітним спеціально розробленим комп'ютерним програмам, цей процес стає ще більш доступним та неймовірно захопливим, що полегшує завдання вчителя. Проте не можна забувати, що наочність у навчанні може забезпечити успіх лише тоді, коли вона логічно пов'язана з навчальним процесом, наочні образи на уроках мають бути цілком розумно поєднані з попередніми словами вчителя.

Наочні малюнки, які вчитель малює на дошці, мають величезний вплив на мислення учнів, завдяки тому, що вони створюються безпосередньо в їхній присутності. Завдяки цьому учні бачать, як за допомогою маленьких деталей складається великий, цілком завершений малюнок. Саме тому велике значення Василь Олександрович надавав дошці, як предмету, без якого неможливо навіть уявити процес розвитку абстрактного мислення. Ця цитата видатного педагога найкраще опише значення дошки в наочності: « ... Класна дошка існує не тільки для того, щоб писати на ній, але й для того, щоб учитель робив замальовки, схеми, креслення безпосередньо в процесі розповіді, пояснення, лекції ...». Ось тут вже я зрозумів, що при поясненні якоїсь теми замість використання великої кількості слів і речень, з яких учень не запам'ятає й половини, легше їх замінити на схеми, або малюнки, де використовується мінімальна кількість слів, а результат осмислення кращий. Саме таке значення дошки доводить, що вчитель має бути не лише ерудованою особою, а й людиною з вмінням викласти свою думку, не лише усно чи письмово, але й, наприклад, схематично.

На вчителеві лежить велика відповідальність, адже він, неначе дороговказ, саме від нього залежить, в якому напрямі підуть підростаючі покоління та з якими навичками вони будуть долати життєві труднощі. У цій нелегкій справі вчителю знадобляться засоби наочності, які вже давно стали вірним його помічником. І те, як він вміє вірно їх використовувати, продемонструє весь його професіоналізм. Адже в таких, наче простих наочних засобах навчання, є тонка межа між поясненням «складних речей – простими прикладами» та втратою уваги учнем і загрозою зриву уроку. Тож досягнути «мистецтво наочності та його використання» зобов'язаний кожен відповідальний вчитель!

ПРАВИЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – ЗАПОРУКА ЗДОРОВИХ НЕРВІВ

Запобігання виснаженню нервових сил в процесі повсякденної діяльності вчителя є актуальною проблемою. Тому що людина, яка має таку проблему, дуже часто хворіє, ходить злою та сумною. А все це негативно впливає на якість вчительської роботи, і як наслідок – учні погано сприймають свого вчителя.

Зазвичай причиною цього недугу виявляється невміння учителя контролювати свої почуття до дітей та до їхніх витівок. Про це писав у своїх порадах Василь Сухомлинський. Він говорив: «Причиною нервового розладу вчителя є нерозуміння світу дитинства».

По-перше, педагог, який агресивно ставиться до дітей та їхніх витівок, втрачає довіру дітей, позитивний контакт, а це найголовніше. Бо негативне ставлення дітей до вчителя у вигляді намагання постійно вивести його із себе, зробити якусь шкоду, як раз і є відповіддю на його нерозуміння своїх підопічних.

По-друге, вчитель сам повинен відчувати себе дитиною, щоб краще розуміти своїх вихованців. Такий педагог ставить себе на їхнє місце, і, як результат, краще їх розуміє. Якщо увійти в їх положення та допомогти у вирішенні якогось питання, то вони віддячать тим же.

Вчитель повинен тонко відчувати душу дитини та підбирати такі ключі до неї, щоб вона легко відкрилася з усіма її глибинами. Зуміти розібратися в гармонії почуттів, бо це найважливіша умова духовної повноти, радості і успіху в педагогічній праці.

Я вважаю, що дитині треба допомогти відкрити Світ, з його дивами, красою, унікальністю, бо дитинство – це перш за все емоційне пізнання навколишнього світу. І тоді взаємини вчителя і дітей стануть доброзичливими, а це винятково важливо в педагогічній праці – «людина розуміє людину без слів, відчуває якнайтонші рухи душі людини».

Складно бути таким учителем, але цілком реально, якщо прислухатись до порад В. О. Сухомлинського. Вони обов'язково допоможуть нам зорієнтуватися у психолого-педагогічних аспектах роботи вчителя і стати творчою особистістю,

здатною розуміти світ дитинства. Головне пам'ятати, ні в якому разі не давати місця у своїй душі недоброзичливості, озлобленості, злорадості та нетерпимості, бо ці якості – «це небезпечна недуга душі, яка відбивається і на серці і на нервах». Ця недуга закриває очі педагога пеленою і він не бачить в людині нічого хорошого, а сам стане похмурим, дратівливим та злим.

Обираючи професію вчителя, інколи керуються міркуваннями про те, що в учителів тривала відпустка, гарна заробітна плата, непотрібно фізично працювати, забуваючи при цьому, що це постійна робота з дітьми, яка вимагає психічної напруги. А скільки ненормованого робочого часу забирає в людини професія педагога. І якщо при цьому відсутні любов до дітей, доброта, оптимізм, доброзичливість, то радості від цієї професії ви ніколи не отримаєте, нервові сили виснажаться і праця перетвориться для вас на каторгу.

Ми – вчорашні учні школи, сьогодні – студенти педагогічного вузу, які вчаться стати вчителями, повинні зараз у собі тренувати стриманість, терплячість, уважність та пунктуальність. На даному етапі нашого життя треба цілком і повністю усвідомлювати всю повноту відповідальності нашої майбутньої професії, яка буде приносити користь і радість як педагогу, так і його вихованцям.

Отже, для того щоб запобігти виснаженню нервових сил в процесі повсякденної діяльності вчителя треба зрозуміти «світ дитинства» і ніколи не втрачати в собі «іскорку дитини». Тобто при виникненні якихось проблем з учнями треба одразу входити в їхнє становище – стати на цю мить дитиною та зрозуміти їх. А вони натомість збережуть вам ваші нерви.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Матюшенко І.В.

Навчально-науковий

інститут історії та філософії

ЯК НАВЧИТИ УЧНЯ ПРАВИЛЬНО РОЗПОРЯДЖАТИСЯ СВОЇМ ЧАСОМ

(За Василем Сухомлинським «Сто порад вчителів»)

32. Учть дитину користуватися вільним часом.)

З чого складається наше життя? З днів, годин, хвилин... Кожна мить, яка тільки-но промайнула, кожна секунда, яка тільки-но пройшла – це плин нашого часу на цій землі.

В. Сухомлинський писав: «Для дитини час проходить зовсім не так, як для дорослого – про це нам не можна ніколи забувати. Той, хто не враховує цієї особливості дитинства, на шляху до серця дитини часто натрапляє на стіну нерозуміння. Сонячний літній день, проведений у лісі, – для дитини це цілий рік, а місяць у дитячому таборі – ціла вічність. Не обмежуйте дітей жорстким регламентом плану, дайте їм роздивитися і надивитися». Для дитини час – це щось небачене, неосяжне... Вона не думає про його швидкоплинність та важливість. А й справді, навіщо їй це? Доки молодий питання часу зовсім не бентежить. Лише з роками, озираючись на своє життя, людина починає розуміти, наскільки була важлива кожна хвилина і те, на що вона була витрачена. А потім багатьом хочеться повернутися в минуле і прочитати хоча б декілька книг у шкільні роки або ж частіше виходити на подвір'я, а не проводити весь день за телевизором чи комп'ютером.

Проте можна навчитися цінувати кожную мить, правильно розподіляти дорогоцінні хвилини життя. За такої умови, озирнувшись назад, кожен з гордістю зможе сказати, що життя минуло не даремно. Саме юність є тією золотою добою, коли дитина має тисячі можливостей, і всі дороги відкриті перед нею. Кожен учень має це усвідомити. Головним завданням учителя є допомогти вихованцям обрати правильний шлях і йти по ньому впевнено. Потрібно не гаяти час дарма, щоб дні в житті не були порожніми. Знайти себе та свою улюблену справу, вдосконалюватися в якомусь напрямку, постійно розвиватися. Найголовніше – любити те, що робиш, та отримувати від цього задоволення. Наприклад, перепробувати себе в різних видах спорту, не зупиняючись на чомусь одному, а знайти щось «своє», що буде до душі. Тому варто спонукати дітей не падати духом, коли щось не виходить, а просто продовжувати пошук. Потрібно навчити учня легко переживати невдачі і вірити в себе та свої можливості. Адже, якщо не буде відступати та визначиться, то матиме міцне тіло та здоров'я на довгі роки і, загалом, гідний, омріяний результат.

Василь Олександрович зазначав: «Пам'ятайте, що на кожному кроці перед дитиною відкривається щось нове, невідоме, що приваблює її, захоплює розум і серце, і дитина вже не в змозі не те що думати, а й відчувати плин часу. Немає нічого дивного в тому, що, захоплена плавним, повільним, але невпинним

плином річки дитинства, дитина забуває – так, зовсім забуває про те, наприклад, що їй треба сьогодні виконати домашні завдання...». Дуже важливо розпоряджатися часом з користю для себе, приділяючи хоча б декілька годин на тиждень відвідуванню якоїсь секції або ж гуртка. При цьому потрібно не забувати нагадувати дитині, що в тонусі мають бути не тільки м'язи, а й розум. Відвідувати заняття має кожен учень, та окрім цього, поза межами школи, слід нагадати, що є велика кількість цікавої літератури, яку буде доволі цікаво читати перед тим, як лягати спати. Дитина порине з книгами в інший світ, де, можливо, уявить себе головним героєм якогось пригодницького роману, навчиться літати, зробить великий подвиг, відвідає інші небачені світи. Важливо допомагати учням обирати цікаві за сюжетом книги та проживати з ними тисячі життів.

Дитині ще з малих літ варто засвоїти, що не час має нас контролювати, а ми маємо контролювати його. Насаджувати таке розуміння потрібно правильно, допомагаючи школяреві вірно спланувати свій робочий графік. Якщо навчити дитину робити це правильно, то вона досягне набагато кращих успіхів у своєму житті, коли буде присвячувати роботі весь час, що відведений для цього. Праця буде результативною тільки в тому разі, якщо для неї буде відведено достатньо годин. Адже неможливо посадити рослину в сухий ґрунт і очікувати, що вона сама собою виросте та розквітне. Тільки щоденне піклування про неї і довготривала праця з ґрунтом допоможе насолодитися цвітом і зібрати плоди. Варто при цьому надолужувати час для інших важливих речей та не втрачати його даремно.

Якщо учень буде правильно розпоряджатись часом, то також зменшить стрес, поліпшить оцінки і здобуде у батьків більше довіри. **Але** дехто лише від самої думки про графік почувається зв'язаним по руках і ногах! Адже кому як не дитині подобається робити все спонтанно, а не жити по плану. Прийшовши зі школи, вона хоче розслабитись, подивитися телевізор, прогулятися. Або навіть якщо і спланує одразу ж сісти та підготуватися до тесту в школі, та неочікувано отримавши есемеску із запрошенням в кіно, відразу швидко змінить плани – кіно не почекає, а от підготовку до тесту можна відкласти до вечора. Тобто порушить свій графік і **тим самим створить** собі додаткове навантаження. Потрібно пояснити дитині, чим для неї можуть обернутися такі дії. Адже готуючись до тесту

пізно вночі, вона погано почуватиме себе вранці. Може потім проспати, буде нервуватись, прибіжить до школи в останню хвилину, а то й взагалі запізниться. З іншого боку, якщо не буде порушувати розпорядку дня, то готуватиме уроки на свіжу голову, буде краще себе почувати та отримає ліпші оцінки. Але чудово зрозуміло і те, що графік учня має бути спланований не лише з тих справ, які він мусить робити, але й з тих, які подобаються. Просто варто навчити дитину планувати справи за ступенем важливості. Це не означає, що вони обов'язково повинні бути корисними, ні, нехай у графіку належне місце буде відведено і просто на приємні речі, лише варто не забувати про послідовність – спочатку робота, а потім відпочинок.

Кожна людина з самого свого народження опиняється в полоні часу, важливо жити з ним в гармонії та бути його господарем, тобто знайти влучний момент для кожної справи, використовуючи його належно. Інколи може здаватися, що саме час вирішує коли нам сіяти, а коли жнивувати, коли сміятися, а коли плакати, коли розкидати каміння, а коли його збирати. Й тоді в голові зріє думка: ми всі пішаки у грі космічних масштабів. Насправді ж кожен і є повелителем цього безмежного простору. Але завжди треба пам'ятати – життя насправді коротке, а час не безкінечний, і дуже важливо те, як дитина його використає для досягнення своїх найзаповітніших цілей.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Мелешко К. В.

Навчально-науковий

інститут історії та філософії

**ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ УЧИТЕЛЯ – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО
НАВЧАННЯ УЧНІВ**

**(за «Сто порад вчителю» В. О. Сухомлинського,
глава 4 «будьте доброзичливі!»)**

На сьогоднішній день дуже важливою є тема доброзичливості. Як вважав великий педагог і мудра людина В. О. Сухомлинський, людина, яка від щирого серця зичить іншим всього найкращого, бажає щастя і по-справжньому радіє

чужим перемогам, є справжньою людиною. Доброзичливість – це та риса характеру, яка притаманна справжньому вчителю, покликанням якого є виховання гідної людини.

Одне із основних завдань нашого життя – допомога світу. Людство не зможе виживати, якщо люди не будуть піклуватися один про одного. Як ми знаємо, доброзичлива людина – це людина, яка завжди бажає добра іншим, не використовує людей задля своїх примх, піклується про своїх рідних та навколишнє середовище, завжди прийде на допомогу у складну для інших хвилину. Але, мабуть, одна з найкращих якостей у неї – забувати старі образи. Вона просто відпускає всі ті погані ситуації та неприємні моменти, які трапилися у житті, зробивши при цьому певний висновок для себе, і живе далі. Не носить у собі той гнів чи ненависть, викликані вчинками інших. Тобто справжня доброзичлива людина не повинна піддаватися злу, якого, на жаль, так багато навколо нас.

Головне завдання вчителя – навчити дитину бачити красу внутрішнього світу людини, аби вона змогла відчувати, що у людини, яка зустрілася на життєвому шляху, на серці. Це, на думку В.О. Сухомлинського, найтонше педагогічне уміння.

У той же час дитину не так легко направити на шлях доброти. «Легко сказати: будьте доброзичливі. Але доброзичливість треба виховувати, і виховується цей стан душі тільки тоді, коли він взаємний, тобто коли педагог бажає добра учневі, а учень – педагогові», – підкреслював Василь Олександрович. Тобто, якщо дитина не підготовлена до такого виховання, а саме виховання з добротою та щирістю, то дуже важко буде достукатися до такої душі.

Важливу роль у вихованні доброзичливості дитини відіграють її батьки. Зрозуміло, що основи доброзичливості повинні закладатися ще з дитинства. Іноді трапляються емоційно невиховані діти, котрих не навчили пізнавати людей серцем. Ця невихованість містить у собі нерозуміння звичайної доброти та доброго слова, з яким люди звертаються до дитини, і звичайно, вона у свою чергу не відповідає добром на добро, відкрито глузує з тих, хто відкриває перед дитиною душу.

В. О. Сухомлинський звертався до батьків із закликом бути уважними і чуйними до своїх дітей, не дати змоги злу увійти у дитяче серце та спотворити душу. Внутрішня доброта загартовує вміння людей володіти своїми емоціями і це, в свою чергу, допомагає ствердженню доброти та щирості у світі.

У своїй роботі «Сто порад вчителю» великий педагог писав: «Доброзичливість педагога виражається перш за все в умінні не допустити, щоб дитина стала поганою, застерегти її від помилкових кроків». Очевидно, що вчитель повинен докладати великих зусиль, аби правильно виховати дитину справжньою людиною. Важливо ставитися до дітей так, наче до своїх рідних: відчувати душу, віддавати частинку своєї душі.

Як же виховати у дітях таку рису характеру як доброзичливість? Василь Сухомлинський вважав, що перш за все потрібно звернути серця малечі до людей, які потребують допомоги. Коли діти зафіксували свою увагу на такій людині, Василь Олександрович власними діями намагався показати дітям, що потрібно зробити та яким способом вони зможуть надати допомогу. А найголовніше – як підтримати людину у такий складний для неї момент життя. Іншими словами, педагог навчав власним прикладом, як робити добро людям.

Важливість такого прикладу полягала в тому, аби діти розуміли й творили добро по відношенню не тільки до друзів чи рідних, а й до незнайомих людей, яких вони просто бачать на вулиці.

Кожного дня ми проходимо повз багатьох людей і гадки не маємо, що вони думають і як вони себе почувають. Нам до них немає діла, байдуже. Але хіба це правильно? Основна думка Василя Олександровича Сухомлинського полягала в тому, щоб діти не були відчуженими та апатичними до інших людей. Директор Павлівської школи багато розмірковував над тим, що головними рисами людини повинні бути совість та людяність, стверджував, що виховання гуманізму здійснюється через творення людям добра. І при правильному вихованні дитині вистачатиме лише одного уважного погляду на людину, щоб зрозуміти її стан душі.

Найважливіше у людини – очі. Педагог-гуманіст звертався до дітей: «Подивіться в її очі – які вони сумні, сумні. Скільки гіркоти, туги в її погляді».

Очі – дзеркало душі і саме через погляд на них вихованці визначали справжні емоції та переживання людини. Погляд показує внутрішній світ людини.

Один за одним, перейнявшись чужим горем, дітлахи підходили до людей і, заглядаючи у обличчя, запитували, чи можусь вони їм чимось допомогти. Після цього мудрий педагог запитував кожну дитину, що в неї на серці, що дитина, після праці, зробленої на благо, мала на душі. Діти ділилися радістю, відчуючи добро та світло у середині себе. Саме в такі моменти у дитині і виховується доброзичливість. Важливо аби малеча запам'ятала такий урок на все життя.

Отже, доброзичливість це найкраще, що може бути у людини. Це найкраще виховується змалку, бо лише так можна навчити дитину бути справжньою людиною і відчувати душі людей.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Набока Г.Д.

*Навчально-науковий
інститут педагогіки і психології*

РОЛЬ КАЗОК В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Василь Сухомлинський – педагог світового значення, який говорив, що у будь-які часи важливо виховати Людину. Його гуманістичні ідеї та ідеали актуальні й до сьогодні. Завдяки видатному педагогу особливе визнання як могутній виховний засіб, один із основних жанрів фольклору здобула казка.

Як всім відомо, саме з казки починається пізнання дитиною такого таємничого і, на перший погляд, непізнаного світу. Саме казка, на мою думку, задовольняє жадобу дитячого пізнання творити інтерес до навколишнього. Чарівний і дивовижний, веселий і життєстверджуючий світ казок входить у душу кожної людини з дитинства, засіваючи її першими зернами добра, краси й справедливості. Справа в тому, що у казці все реально і все можливо, а крім того, казка завжди закінчується щасливим кінцем.

Великий педагог визначав провідну роль роботи дітей над казкою, прагнучи створити за її допомогою чарівний світ: «Я ставив за мету: закарбувати в

свідомості дітей яскраві картини дійсності, добивався того, щоб процеси мислення відбувалися на основі живих, образних уявлень, щоб діти спостерігали навколишній світ, установлювали причини і наслідки явищ, порівнювали якості і ознаки речей».

Педагогічні казки В. О. Сухомлинського стали ефективним засобом виховання у дітей найкращих почуттів добра, любові, співчуття. Вони формували перші навички людяності у взаєминах один з одним, виховували духовні цінності, бережливе ставлення до природи. Казки педагога були і засобом патріотичного виховання, і засобом розвитку дитячої творчості, сприяли формуванню основ світогляду. Особливо важливим вважав В. О. Сухомлинський те, що завдяки казці дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем.

У своїх казках Василь Олександрович навчав дітей уважно придивлятися до краси навколишньої дійсності, любити природу і милуватися нею, пізнавати життя рослин і тварин, і врешті решт бути справжньою Людиною. Казки великого педагога, хоч і маленькі, але вчать бачити прекрасне в поведінці своїх героїв, любити Батьківщину.

Я вважаю, що казка, яку чує дитина з вуст учителя, стає зернятком, з якого розвиваються паростки найкращого і доброго, мудрого, розумного. Павлиський педагог наголошував: «Найголовніше – це те, щоб у казці була глибока думка ...Коли я сідаю з дітьми під столітнім дубом, коли над нами спалахують у небі перші зірки, а ми, притулившись один до одного, сидимо на високій степовій могилі й слухаємо музику степу, – саме в очах отих діток я бачу перші вогники інтелектуального інтересу. Вони чекають казку». Казка – це мудра думка, втілена в художнє слово. Педагог наголошував, що саме через казку дитина починає бачити чарівне в звичайному, переживає захоплення і незвичайну радість, разом з головним героєм прямує неймовірними стежками життя.

Казки Сухомлинського допомагають сформувати й розвинути в молодших школярів духовні цінності; гуманістичні почуття; родинні цінності; естетичні почуття; бережливе ставлення до природи. Казкові історії розвивають мислення дитини, а також її уяву. Дитина вчиться бачити світ з чіткими кордонами добра і зла. Слухаючи казку діти, як правило, обирають позитивного героя, якого в подальшому житті наслідують. Діти ще в ранньому віці

усвідомлюють, що негативні персонажі, які завжди наявні в творах, обов'язково будуть покараними, а єдина можливість цього уникнути – не наслідувати їм, не бути негативними.

Василь Олександрович був переконаний, що читання, інсценування і творення казки – це могутній засіб виховання справжньої Людини. Краса рідного слова пробуджує у дитини любов до рідного краю, казкова алегорія зворушує, посилює враження, будить думки, породжує роздуми, утверджує моральні поняття про добро і зло, красу і потворність, правду і брехню.

У своїх коротеньких, але повчальних оповіданнях педагог переконливо довів, що добрі почуття йдуть своїм корінням у дитинство, а людяність, доброта, ласка, доброзичливість народжуються у праці, турботах, хвилюваннях про красу довкілля.

Казка, як вважав В. Сухомлинський, і я долучаюсь до його слів, найшвидше проникає в душу людини, полонить її внутрішній світ. Вона, як буревій, захоплює у свій вир душу дитини, адже впродовж поколінь у ній формувалися світлі орієнтири і перестороги перед темним.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Почепцова Г.А.

*Природничо-географічний
факультет*

ПЕДАГОГ ЯК ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ У ПРАЦІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО «СТО ПОРАД ВЧИТЕЛЮ»

Нещодавно я познайомилася з творчістю В.О. Сухомлинського, яка справила на мене неабияке враження. Не дивно, що він входить до списку видатних вітчизняних педагогів. Саме йому, на мою думку, вдалося створити доцільні та корисні поради як для вчителя-початківця чи досвідченого педагога, так і для батьків, які мають на меті виховати дітей правильно.

Більшою мірою процес виховання реалізується за допомогою вчительської діяльності, яка передусім є творчою. В. О. Сухомлинський неодноразово

наголошував на цьому у своїх творах, зокрема в праці «Сто порад вчителю». Тут він звертає увагу на те, що педагогічна професія є особливою, незрівнянною з іншими, предметом якої є виховання як цілеспрямована, планомірна праця. Її результат залежить від майстерності та мудрості вчителя. Перша ґрунтується на компетентності, загальній культурі та творчому досвіді. «Лише творчий вчитель може бути джерелом успіху своїх вихованців», – писав В.О. Сухомлинський. Він вважав, що саме такі риси, як доброта, сердечність, людяність та чуйність є важливими для ефективного виховання та навчання. Що стосується вчителя, то важливим чинником його успішної діяльності є висока кваліфікація, а також самоосвіта та самовдосконалення.

Педагогічна діяльність, як і обдарована особистість, реалізують себе в активній дії. Саме в цей час виникають важливі професійні вміння вчителя й відбувається різноплановий розвиток. Але, на думку педагога, цього не достатньо, бо важливо не тільки бути обізнаним у своєму напрямі, а ще й вміти проникнути в духовний світ дитини. Оволодівши цим умінням, можна сміливо застосовувати свої знання й вони будуть актуальними й дієвими. Важливою умовою творчої реалізації виховання є можливість спостерігати, вивчати й аналізувати все, що стосується вихованця.

Важливо зауважити, що риси гуманізму він бачить по-своєму, вважаючи, що не можна уявити справжню творчу особистість без них. В основному, це відносини між вчителем і учнем, їхня взаємоповага один до одного. Тому гуманізм і моральність є першими й визначними рисами в окресленому ним ідеалі педагога. Ним стає тільки той, хто володіє почуттям власної гідності й розвинутим відчуттям співчуття, самоповаги, взаємодопомоги.

Основними вміннями вчителя повинні бути такі як здатність бачити в людині лише гарне, вірити в неї й відчувати серцем іншу людину. Ці риси є вершиною педагогічної культури, тобто певної межі опанування вчителем соціально-культурного досвіду людства, уміння використовувати його на практиці в різних сучасних формах, знання психології.

Не погоджувався В. О. Сухомлинський і з тим, що педагогічна майстерність не обмежується лише набутими знаннями, уміннями і навичками, бо цього не вистачить, якщо мова йде про виховання. Адже цей процес вимагає

найперше усебічно розвиненої особистості. У цьому зосереджений напрям педагогічної діяльності.

Не менш важливою є позиція педагога серед учнів. Він повинен бути найвищим авторитетом для вихованця допоки бачитиме в ньому людину і це супроводжуватиметься почуттям поваги.

Отже, після огляду праці «Сто порад вчителю» В.О. Сухомлинського можна зробити висновок про те, що він на досить серйозному рівні дослідив педагогічну професію, всі її нюанси, роз'яснив суть принципу утворення гуманістичної спрямованості особистості вчителя і створив принципові умови для його продуктивної роботи. А також визначив роль моральних якостей, любові, наполегливості, вимогливості.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Приліпа С. А.

*Природничо-географічний
факультет*

ЯКИМИ ЯКОСТЯМИ ТРЕБА ВОЛОДІТИ ПЕДАГОГОВІ ЯК ВИХОВАТЕЛЕВІ

Вчитель – унікальна професія. Вона вважається однією з найдавніших, але продовжує залишатися популярною і на сьогоднішній момент. На мою думку, до викладання має бути покликання. Сьогодні далеко не всі вчителі його мають, потрібно володіти низкою якостей, якими насправді може похизуватись невелика кількість людей. Це, насамперед, багато терпіння, змога відчувати дітей, вміння піднятися до рівня учня для загального порозуміння та мати почуття гумору.

Праця вчителя нелегка, кропітка і надзвичайно відповідальна. Вона передбачає освіченість, професіоналізм, гарне знання свого предмету, витримку, стриманість, гарні організаторські здібності, всебічну розвиненість, і найголовніше – любов до дітей.

Учителю для якісного виконання своєї роботи потрібно мати гарну фахову підготовку, тобто досконало знати свій предмет, бути закоханим в нього. Як говорив В. О. Сухомлинський: «Вчитель, що любить свій предмет, володіє однією

виключно цінною якістю. Він не тільки передає своїм вихованцям фактичні знання, але і будить у них думку про знання. До цього прагнуть всі викладачі, які прагнуть виховувати знаннями, любов'ю до предмету...». Тобто для того, щоб навчити чогось, треба самому досконало розбиратися в цьому, бути готовим відповісти на будь-яке питання. Тим більше, вчителю доводиться часто відповідати на запитання, які зовсім не стосуються його предмету, тому він має бути всебічно розвиненим.

Бути вчителем також дуже відповідально, бо для вихованців він є взірцем у всьому. Як писав В. О. Сухомлинський – «... вихованець – дзеркало вихователя...», тобто учні дуже часто беруть собі в приклад поведінку, думки, ставлення до оточення, переймають звички, а вони можуть бути як хорошими, так і шкідливими. Я вважаю, що вчителі мають найбільший вплив на мотивацію дитини до навчання. Саме вони можуть зацікавити дітей, підібравши відповідний матеріал та подавши його у такій формі, щоб заохотити дитину до навчання.

Того, що вчитель має досконало знати свій предмет – мало, він має вміти навчити. Кожен учень має зрозуміти викладений матеріал, тому вихователь має бути дуже уважним, адже всі діти різні, і всі вони по-своєму та з неоднаковою швидкістю його засвоюють. Він має знати як знайти підхід до усіх, вміти зацікавити своїм предметом, показати його важливість та корисність тих знань у житті. При цьому обов'язково потрібно враховувати індивідуальність кожного з вихованців, поважати її, і ні в якому разі не принижувати, навіть ставлячи незадовільний бал.

Терпеливість, витримка та стриманість також невід'ємні риси гарного педагога. Без цих якостей ніяк, бо йому щоденно потрібно активно спілкуватися з дітьми, які не завжди діють відповідно до встановлених норм та правил, вони постійно пустують та бавляться. Учитель завжди повинен стримувати себе та не поспішати приймати необдумані рішення, особливо в стані афекту. Потрібно завжди пам'ятати, що виховання – це довготривалий процес і його результат відразу ж не з'явиться, всі зміни відбуваються поступово. Тому без терпеливості, без сподівань та надій на хороший результат своїх дій у майбутньому педагогові не обійтись.

Я вважаю, що професія вчителя – найпотрібніша і найпрекрасніша в нашому суспільстві, адже робота вчителя є дуже відповідальною. Тільки від того, який він, буде залежати майбутнє його вихованців. Можна не одразу побачити плоди своєї праці, але якщо вона була наполегливою, то результат обов'язково має принести радість та гордість за здобутки та високі досягнення своїх вихованців.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Прокопенко Є.

*Природничо-географічний
факультет*

РОБОТА З ВАЖКИМИ УЧНЯМИ – НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА

РОБОТИ УЧИТЕЛЯ

(Есе за порадою Василя Олександровича Сухомлинського «Про «важких» дітей»)

Учительська діяльність за своєю природою діяльність творча. На цю її особливість неодноразово вказував видатний педагог-гуманіст В.О. Сухомлинський. У своїй праці «Сто порад учителю» він писав: «Як і всяка кваліфікована, систематична, планомірна праця, виховання та навчання людини є професією, спеціальністю. Педагогічна професія – особлива, специфічна, її не можна порівнювати з іншими професіями. Адже вчитель має справу із найдорожчим, що є в житті, – з людиною. І саме від мудрості, майстерності, мистецтва вчителя залежить її здоров'я, розум, характер тощо».

У цьому есе я поставила за мету проаналізувати погляди В.О Сухомлинського «Про роботу з важкими учнями». Я вважаю, що ця тема є дуже актуальною для всіх вчителів, і мені було дуже цікаво написати саме про цю раду.

Кожному з нас доведеться під час своєї педагогічної діяльності мати справу з «важкими» учнями, це учні, яким треба в три – п'ять разів більше часу для осмислювання й запам'ятовування матеріалу, ніж переважній більшості учнів, які на другий день забувають вивчене, яким вправи для запобігання забуванню

треба виконувати не через три – чотири місяці після вивчення матеріалу, а через два – три тижні. Що саме робити з такими учнями? Що пропонує В.О. Сухомлинський: «Я випробовував багато засобів полегшення розумової праці цих школярів і дійшов висновку, що найефективнішим засобом є розширення кола читання.

Так, цим дітям дуже треба якнайбільше читати. Працюючи з III – IV і V – VIII класами, я завжди дбав про те, щоб для кожної «важкої» дитини підібрати книжки і статті для читання, які розкривають зміст понять, узагальнень, наукових характеристик у найбільш яскравій, цікавій, захоплюючій формі.

У цих дітей має виникнути якнайбільше запитань про речі і явища навколишнього світу, з цими запитаннями вони повинні звернутися до мене – це дуже важлива умова їх розумового виховання».

Адже так і є, у кожної дитини є більший хист лише до одного напрямку науки. Василь Сухомлинський розповів історію з життя про учня на ім'я Федя. Важкими для Феді були задачі та арифметика, Василь Сухомлинський переконався, що дитина просто не встигає запам'ятати умову задачі, в її свідомості не встигає скластися уявлення про предмети, речі, явища, покладені в основу умови. Саме тоді Василь Олександрович склав спеціальний задачник для таких дітей як Федя, там було близько 200 задач і усі на народну тематику, що було більш зрозуміліше і цікавіше дітям. «Спершу ми просто читали задачі, як маленькі захоплюючі оповідання про птахів і тварин, комах і рослин. Минуло немало часу, поки Федя зрозумів, що оповідання – задачі. Над однією з найпростіших хлопчик замислився і з моєю допомогою розв'язав її. Його вразила простота розв'язання. «Значить, кожну з цих задач теж можна розв'язати? – запитав Федя».

Пізніше справи Феді пішли на краще, він майже не розлучався із задачником, читав різні статті й книжки з арифметики, пізніше його зацікавила фізика, а ще пізніше він зміг вступити до технікуму і став спеціалістом високої кваліфікації.

Взагалі я згодна з Василем Олександровичем, треба просто навчити дитину читати і думати, читання пробуджує думку і дитина самоволі вдумується у прочитані слова.

Отже, як висновок, можу сказати, що мене дуже захопила ця порада, вона є дуже корисною для усіх учителів і ця проблема є актуальною і досі. До кожної дитини потрібен індивідуальний підхід, і потрібно уміти помічати такі найменші дрібниці у вчительській роботі. Як говорить Василь Олександрович, «Пам'ятайте: чим важча дитина, чим більше, здавалося б, непереборних труднощів, на які натрапляє вона у навчанні, тим більше їй треба читати. Читання вчить її мислити, мислення стає стимулом, що пробуджує сили розуму.

Книжка й жива думка, пробуджена книжкою, є найсильнішими засобами, які запобігають зубрінню – великому злу, що отуплює розум. Чим більше учень думає, чим більше бачить у навколишньому світі незрозумілого, тим сприйнятливішим стає він до знань, тим легше вам, учителеві, працювати». Я завжди буду пам'ятати ці слова і ці поради.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Ровінець Ю. В.

*Природничо-географічний
факультет*

ІНТЕРЕС ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ ВЧИТЕЛЯ

(за В. Сухомлинським «У чому таємниця інтересу»)

Творчість Василя Сухомлинського нагадує мені про щасливі роки дитинства. Саме тоді, коли матуся приносила мені цікаві книги з повчальними оповіданнями, я вперше познайомилася з його творчістю. Взагалі, як і кожна дитина, я любила гуляти зі своїми друзями, але задля читання могла полишити все і поринути в казковий світ. Навчаючись у старшій школі, чула як вчителі часто згадували вислови видатного педагога. Можливо, завдяки цьому я вступила до педагогічного вузу, а вже тут все більше і більше почала замислюватися над його основними порадами, прислухатися до них, адже саме зараз переді мною стоїть важливий вибір.

Книга «Сто порад учителеві» Василя Сухомлинського є цінним матеріалом для майбутніх вчителів. Найбільше мені сподобалася порада – «У чому

таємниця інтересу». Я вважаю, що кожен педагог повинен прочитати цю чудову, повчальну книгу.

Деякі вчителі зовсім не зацікавлені у тому, щоб їх урок був доступним, корисним для дітей. Вони не враховують інтереси учнів, а просто викладають матеріал без ентузіазму, «сухо». Це страшенна помилка. Професія вчителя потребує від фахівця наявності найкращих рис характеру: обізнаності, терплячості, любові до дітей, комунікабельності, цей список можна продовжувати безкінечно. Педагог повинен уміти зацікавити учнів, навчити їх думати, всебічно розвиватися, привити любов до книги. Перш ніж прийти на урок, потрібно добре підготуватися. Звичайно, що кожен вчитель мріє про те, щоб процес навчання пройшов плідно, і в дитини виникло бажання самостійно розвиватися, прагнути досягати нових вершин.

Що ж зробити, щоб урок став цікавим для кожного учня?! Над цим питанням замислювався напевно кожний відданий своїй професії вчитель. Намагайтеся викласти матеріал так, щоб в усіх дітей «загорівся вогник» бажання вчитися. Прагніть до того, щоб учні самі відкривали джерела інтересу, саме тоді вони зможуть відчувати свій успіх, оцінити зусилля, якими вони досягають вершин, здолавши всі труднощі. Викликати інтерес до знань в учня є важливим завданням педагогіки, виконати яке вдається не всім. Щоб бути вчителем, потрібно не тільки любити дітей, а й розуміти світ дитинства.

У кожного вчителя є свої методи навчання, але, як на мене, найефективнішими є метод наочності, коли учні можуть здобувати нові знання під час спостереження. Також цікавим є проблемно-пошуковий метод, який допомагає дітям самостійно вирішувати проблемні питання, активізувати свою увагу та мислення. Залучайте учнів у дослідницьку і позанавчальну діяльність, мета яких навчити учнів самостійно формулювати висновки.

Отже, якщо ваш урок цікавий, то кожна дитина відчуває такі почуття, як: піднесення, хвилювання, людську гордість за свої нехай невеличкі досягнення, які в свою чергу повинні бути оцінені вчителем. Придивіться до своїх учнів, якщо в їх очах ви бачите радість, подив, усвідомлення розумових сил, то вам вдалося «запалити» цей вогник до знань і зробити щасливими не тільки дітей, а й себе. Звичайно, для кожного учня потрібний індивідуальний підхід. Дитину потрібно

навчити не тільки читати, писати, рахувати, а й вірити у себе, власними силами досягати успіху. Наша робота – це велика праця, яка потребує не тільки знань, умінь і навичок, а й здорового серця та сталевих нервів. Робіть усе задля того, щоб ваші діти виходили з класу задоволені, сповнені сили, ентузіазму, віри в себе та свої починання. І тоді ваше серце буде спокійне за підростаюче покоління.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Скоробагатько Б.

*Природничо-географічний
факультет*

ІНТЕРЕС – ОСНОВА ПЕДАГОГА

(есе за порадою Василя Олександровича Сухомлинського

«У чому секрет інтересу»)

Василь Олександрович Сухомлинський – педагог, засновник гуманістичної, новаторської педагогіки. Теоретична, літературно-педагогічна творчість і практична діяльність видатного українського педагога затвердилась в історії вітчизняної педагогічної думки. Його педагогічні, публіцистичні і літературні праці та учительський досвід значно вплинули на практичну діяльність школи і збагатили педагогіку України новими положеннями і думками.

Особливого значення в педагогіці набула праця «Сто порад учителям» (написана протягом 1965 – 1967 років). Ця праця видана різними мовами світу, від німецької до японської, і друкується в педагогічних журналах Чехії, Польщі, Фінляндії, Швеції та інших країн.

У праці «Сто порад учителям» автор змальовує творчу особистість педагога, дає поради учителям, як досягти високого рівня педагогічної майстерності і головне, вчить любити дітей і розкривати їх навчальний і творчий потенціал.

Одна із порад, яка мене найбільше зацікавила – це порада № 25. У чому секрет інтересу. Кожен учитель мріє про те, щоб учні були активними на уроці, щоб їх цікавила тема і вони могли колективно чи самостійно мислити вирішуючи якісь завдання. «Учитель – перший і головний наставник в інтелектуальному

житті школяра, саме він пробуджує в дитини жадобу до знань ...» – говорив В. О. Сухомлинський.

Пізнання саме по собі є дивовижним і чудовим процесом, що будить живий і непогасний інтерес. У природі речей, в їх відносинах і взаємозв'язках, в русі і зміні, у всьому, що створила людина – невичерпне джерело інтересу. Не всі це розуміють, бо не можуть знайти точки зіткнення його з життям.

Пізнання будь-якого предмета та інтерес до нього ніколи не будуть лежати на поверхні. Видимі, або помітні стимули до пізнання не розкривають потенціал дитини і тим паче не розвиватимуть її інтелектуальну працьовитість, наполегливість і винахідливість.

Перше джерело, перша іскорка інтересу до знання – в підході вчителя до матеріалу, який пояснюється на уроці, до фактів, що піддаються аналізу. Учитель повинен прагнути до того, щоб учні самі відкривали джерела інтересу, щоб в цьому відкритті вони відчували власну працю і успіх. Готуючись до уроку, вчитель завжди повинен продумати, осмислити якраз ті точки зіткнення, ті нитки, де завдяки зчепленню думок розкривається щось нове, несподіване в сенсі пізнання істини і закономірностей навколишнього світу. Чим більше захоплює підлітків відчуття невідомого, тим більше їм хочеться знати, осмислити і розуміти. Тут важлива робота вчителя. «Чим більше знає вчитель, чим частіше й успішніше відкриває він перед учнями горизонт науки, тим більшу допитливість і жадобу до знань виявляють учні...» – писав В. О. Сухомлинський.

Учитель постійно повинен підтримувати, заглиблювати бажання учня, бути відкривачем, бути прикладом на власних досягненнях і реалізувати бажання учнів в поглибленні знань спеціальними методами роботи. Розповідати, як отримане знання можна застосувати на практиці і для чого воно знадобиться в житті. Це надихає дітей, думка їх стає допитливою, невгомною.

Знання, яке народжується в свідомості учня з пізнання, характеризують точки зіткнення між фактами і явищами, нитками, якими ці факти і явища зв'язуються. Наприклад, як неживе слугує будівельним матеріалом для живого чи що відбудеться, якщо розтягнути ланцюжок ДНК людини, скільки кілометрів буде його довжина? У цих питаннях відповідь лежить не на поверхні, а далеко в глибині. Щоб знайти відповіді на ці питання, треба висока розумова активність

учня, його посидючість і допитливість, завдяки цьому інтерес до предмету буде зростати, і учні будуть відчувати здивування перед таємницями природи.

Діти переживають ні з чим не зрівняну людську гордість, володіючи новими знаннями. У майбутньому ці знання стають неабиякою силою в руках вже дорослих людей. Відчуття сили знань, що дає людині поштовх в гарне, забезпечене життя – важко знайти яскравіший стимул інтересу до знань.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Слободюк Т. О.

*Природничо-географічний
факультет*

ЧИ ВАРТО БУТИ ВЧИТЕЛЕМ?

(за В. Сухомлинським «Що таке покликання до праці вчителя?

Як воно формується?»)»

Неймовірним здобутком української педагогіки безумовно є праці Василя Сухомлинського, які доступно і зрозуміло навчають все нові, і нові покоління вчителів. Педагог склав немов заповіт для своїх наступників у вигляді книги «Сто порад учителеві», аби його старання допомогли вчителям майбутнього гідно виховувати дітей, щоб на основі уже здобутих знань розширювали свою педагогічну майстерність.

Мені особисто припала до душі перша порада Василя Сухомлинського – «Що таке покликання до праці вчителя? Як воно формується?». Ця порада актуальна особливо для тих, хто лише збирається стати на шлях вчительської праці. Саме тому вона зацікавила мене. Адже я також стою на роздоріжжі, чи варто бути вчителем?! Дана порада необхідна в першу чергу для того, щоб об'єктивно оцінити свої сили та можливості в даній професії. Вона непомітно занурює в певні можливі ситуації, що можуть скластися, і які вимагають від вчителя особливих якостей.

Саме наявність певних якостей в людині визначає чи варто їй працювати вчителем. Такі риси як: любов до дітей, активність, комунікабельність, терпимість вже повинні бути закладені у майбутньому вчителеві. Відсутність цих

якостей настановує на перший крок відступу від праці вчителя, а їхня наявність, навпаки, підтверджує правильність рішення для вибору даної професії. Не потрібно задовольняти мрії батьків, очікування оточуючих при виборі професії вчителя. Необхідно враховувати саме свої вподобання та поклик серця. Адже працювати доведеться самому, а не комусь іншому, кожний повинен виконувати свою роботу, при цьому викладатися на повну. Я вважаю, що людина здатна працювати на повну віддачу тільки тоді, коли отримує задоволення від результатів виконаної роботи, в протилежному разі вона лише марнує свій час і не може приносити користь.

У першій пораді Василь Сухомлинський щиро застерігає обдумати рішення стати вчителем, щоб не завдати шкоди ні собі, ні дітям. Я розумію, кожним словом педагог підводить до думки, що вчитель повинен не просто працювати в школі, а присвятити життя дітям. Протягом своєї педагогічної діяльності вчитель постійно має прагнути уникати тих помилок, що можуть зашкодити вихованцям. Звісно, не завжди все проходить успішно, але потрібно вміти аналізувати свої помилки, щоб зробити правильні висновки. Саме тоді похибку в діяльності можна компенсувати. Життя педагога це постійний рух із підростаючими вихованцями. Неможливо залишатися байдужим до змін, що відбуваються в дітях. Адже пізнати ці зміни – означає пізнати своїх маленьких вихованців, а це і є одним з головних завдань педагога.

Отже, професія вчителя дуже відповідальна. Адже ви обираєте не тільки діяльність, а – й долю, і не лише свою. Долі тисячі дітей опиняться у ваших руках, і думка про це не повинна панічно лякати, а навпаки спонукати найбільш гідно виховувати нові покоління. У цьому допоможе віра у дітей, у їхні можливості. Саме вона створює усі умови для ефективного виховання і навчання. Перша порада Василя Сухомлинського допомагає зазирнути у світ педагогічної діяльності. Прочитавши її, можна зробити різні висновки, хтось не захоче пов'язати життя з дітьми, а хтось відкриє їм своє серце Тому важливо виділити для себе пріоритети, що допоможуть визначитися в житті. Звісно, самому це зробити важко, адже нестача досвіду, хвилювання, сумніви можуть завадити. Але саме в такій ситуації за допомогою потрібно звертатися до майстрів своєї справи. Тому, ознайомившись з творами Василя Сухомлинського, я сміливо

раджу прочитати «Сто порад учителям». Особливо першу пораду, на мою думку, необхідно прочитати випускникам шкіл. Можливо, той, хто й не думав бути вчителем, після прочитаного збагне, що хоче стати ним, а інший навпаки зрозуміє, що ця справа не для нього, але в будь-якому разі порада В.Сухомлинського нікого не залишить байдужим. Вона завжди знайде свого читача, адже може відповісти кожному по-своєму на питання – «Чи варто бути вчителем?».

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Ткаченко Я.

*Природничо-географічний
факультет*

СКЛАДОВІ ЗДОРОВ'Я ВЧИТЕЛЯ

**(за В.О.Сухомлинським «Сто порад учителям» про здоров'я і повноту
духовного життя педагога)**

Видатний вітчизняний педагог В.О. Сухомлинський все своє життя присвятив праці в школі, з дітьми. Він вважав, що здоров'я, повнота духовного життя, радість творчої праці, задоволення від улюбленої справи тісно пов'язані між собою, взаємозалежні. Насамперед важливим тут є гармонія здоров'я та сили духу.

На мою думку, В. О. Сухомлинський безсумнівно правий, оскільки саме від цього залежить наше самопочуття, з яким азартом ми будемо працювати, та як це в майбутньому вплине на нас.

Здоров'я – це не тільки відсутність хвороб, а й стан фізичного, психічного і соціального благополуччя, що відіграє значну роль в самопочутті педагога. Оскільки це праця, яка втомлює не тільки фізично, але морально, тому що робота з дітьми це завжди тяжкий труд. Ще з самого початку потрібно навчитися розділяти працю та відпочинок. Бо як буває, вчитель молодий, у самому розквіті сил, енергійний, бадьорий, у zenіті педагогічної мудрості, тільки почав досягати мистецтво виховання, а вже видихався, сил уже немає. Проблема погіршення

здоров'я педагога заслуговує великої уваги, так як саме від цього залежить успішність навчально-виховного процесу.

Найчастіше першими в списку тяжких професійних хвороб є серцево-судинні захворювання. Усе це викликано стресом та психічним перенапруженням. Вони гальмують творчу працю вчителя, змушуючи передчасно йти на відпочинок. Вчителю необхідно берегти серце і нерви, щоб у 50-60 років відчувати себе в розквіті сил, бути здоровим та життєрадісним, отримувати задоволення від праці. Важко уявити розумово збагаченого роками педагогічною мудрістю та безсило фізичним педагога.

Як берегти нерви та серце? У жодному разі не ставати індіферентним до своєї роботи, насамперед потрібно враховувати специфічні професійні умови нашої праці, як запевняє В. О. Сухомлинський.

Робота педагога – це робота серця та нервів, це клопітка праця, що забирає в нас величезні душевні сили. Основними причинами, що руйнують здоров'я, є підвищене психоемоційне напруження, адже негативний вплив породжений невмінням гальмувати постійні збудження, невмінням володіти ситуаціями, що головним чином впливає на нормальне функціонування серця та нервів. Аби навчитися запобігати цьому потрібно знати своє здоров'я, особливості своєї нервової системи й серця. Перенаправте енергію всього колективу, враховуючи вчителя, на справу, яка б посприяла духовній єдності, колективній творчості та трудовій зосередженості. Тоді роздратування не вирвуться назовні.

Не менш важливим в роботі вчителя є доцільний гумор – як засіб педагогічної підтримки. Вміння незлобно висміювати негативне – не тільки гарант здорового серця та міцних нервів, а й запорука професіоналізму педагога. Бадьорий, енергійний, веселий вчитель більше сподобається дітям, аніж дратівливий та нудний. Бо діти – веселий народ, який володіє почуттям гумору. Важливим є те, щоб між педагогом та учнем був налагоджений контакт розуміння один одного, адже якщо цього не буде, уникнути стресу через непорозуміння та дратівливість учителя є просто неможливим.

Також у праці педагога необхідно вміти чергувати періоди напруженості розумових зусиль з періодами спокою. Правильний розподіл відпочинку, у різні

пори року, сприяє виробленню витримки, урівноваженості. Лише в гармонії з природою людина швидше відновлює здоров'я.

Отже, ця порада спрямована на те, щоб вчителі навчилися збагачувати своє духовне життя, раціонально розподіляти свій час, аби в подальшому погіршення здоров'я не стало головною причиною втрати улюбленої праці.

УДК 37(09):39 Сухомлинський

Шило Ю.Р.

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка*

**ЕССЕ ЗА ТВОРОМ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО «СТО ПОРАД УЧИТЕЛЕВІ»
«БУДЬТЕ ДОБРОЗИЧЛИВІ!»**

«...а все-таки легше, що ви – добрі люди...»

Усі ми люди, а ось з великої літери чи ні, видно саме з наших вчинків та нашого ставлення до оточуючих. У кожного з нас щоденно трапляється чимало ситуацій, які обов'язково потрібно вирішити, знайти вихід. З роками людство навчилося, чи скоріше пристосувалося, до способу розв'язання своїх щоденних турбот. Але знаєте, моя цікавість постає в іншому, а саме – з якими відчуттями, з якими емоціями та намірами ми проживаємо кожен мить свого життя?

Ще з дитинства мені сильно запам'яталася цитата з одного дуже відомого фільму – «Що володіє тобою, Людино?». Вона дуже проста, але має набагато глибший та важливіший сенс, ніж можна подумати, вперше її прочитавши чи почувши. Так, саме володіє. Тому що відображення самих нас у вчинках та діяльності формується з маленького і рухає нами впродовж усього життя. Я, зацікавившись цим питанням, довго шукала відповідь, щодня аналізуючи людей, а особливо себе. І що найцікавіше і дуже несподівано, я знайшла, мабуть, найточнішу та найвідвертішу відповідь, прочитавши одну з порад Василя Сухомлинського. Він, український педагог, публіцист, поет та письменник, а головне – учитель, настільки тонко і доступно дав зрозуміти дійсну суть зародження справжньої людини, написавши неперевершену, а головне – правдиву роботу «Сто порад учителям».

Найбільше мені сподобалася порада «Будьте доброзичливі». Я завжди цікавилася питанням жорстокої поведінки людей, чи їх непорозумінням. Адже мене з раннього дитинства виховували правильно, прищепляючи любов, повагу і доброзичливість. Спостерігаючи за людьми, особливо у період навчання у школі, я не розуміла, чому виникає стільки конфліктів між учнями та вчителями, між дітьми та батьками, бо батьки це також свого роду вчителі, причому всього нашого життя. Чесно кажучи, у мене самої іноді виникали цікаві ситуації саме через непорозуміння. І коли я прочитала пораду Василя Сухомлинського, то лише ще раз підтвердила свої судження. Мені дуже сподобалось, як він описав справжній процес правильного взаєморозуміння людей.

«...а все-таки легше, що ви – добрі люди...» – саме ці слова висловлення старого чоловіка мене вразили найбільше. І дійсно, ці слова не можуть не заставити задуматися. Бо навіть кажучи лише за себе, то скільки конфліктів було за пройдені роки, лише тому, що я не хотіла розуміти людей, приймати їх справжній внутрішній стан, аби налагодити розмову чи продовжити спілкування. На мою думку, для того щоб остаточно зрозуміти, що просто необхідно бути доброзичливими у цьому світі, треба безпосередньо прочитати прості, але такі важливі настанови Василя Сухомлинського.

Я повністю і без жодних вагань погоджуюся зі словами та ідеями цього справді величного учителя, викладених у пораді про доброзичливість. Бо все починається з малечку. І буде набагато менше різних непорозумінь, особливо у школі, якщо дітей будуть правильно виховувати батьки. Адже вчителі у навчальних закладах проводять лише один з останніх етапів прищеплення доброти, а також підтвердження та практики у реальному житті.

Читаючи пораду, я чомусь одразу згадала недавню ситуацію з життя. Того моменту я була у нашому місцевому товаристві захисту тварин. Тоді волонтери чекали на приїзд звичайних школярів з простої загальноосвітньої школи. Чесно кажучи, коли знаєш складну та тяжку долю деяких тварин та неабияку жорстокість сучасних людей, я зовсім не сподівалася побачити хоч краплю жалю в очах підростаючого покоління. До останнього думала, що вони приїжджають лише тому, що це лише так званий культурний похід або їх змусили. Але не дивлячись на все, мої негативні сподівання більшою мірою були розвіяні

щиросердною проникливістю дітей. І я дійсно бачила ту справжню доброзичливість. І навіть нехай, що вони не можуть допомогти матеріально. Школярі допомагали глобальністю своєї доброти. Доброти, що полягала в елементарних часу та увазі, приділених тваринам, чого так насправді не вистачало. Діти питали мене та інших волонтерів про долю собак і згодом щиро співчували кожній тварині. Вони хвилинами не відходили від наших менших братів, даруючи таку просту любов і доброзичливість. Саме в той момент в моїй голові співставилися настанови та ідеї Василя Олександровича та випадок з власного життя. На мою думку, це було ще одне підтвердження дієвості і правдивості його слів у реальному житті. Я зрозуміла, що у нашому світі не завжди обов'язково допомагати чимось конкретно, іноді досить бути Доброзичливим.

Я вважаю, що маленьку дитину треба вчити розуміти людей, вчити співчувати, вчити бути по-справжньому добрими. Бути добрим і ділитися цим буде важливим завжди. Мені дуже подобається, що такі прості істини нашого людського життя Василь Сухомлинський пояснює на таких простих і щоденних ситуаціях чи справах. Його слова вражають назавжди своєю проникливістю. У них немає нічого складного і доступні кожному. Слова «добрі люди» личать усім!

Наукове видання

Наукові пошуки

Збірник наукових праць молодих учених

Випуск 16

Збірник засновано у 2009 році

Суми : Вид-во СумДПУ, 2019 р.

Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальна за випуск ***С. М. Кондратюк***

Комп'ютерна верстка ***О. Л. Суріна***

Здано в набір 14.12.2018. Підписано до друку 21.12.2018.

Формат 60x84x16. Гарн. Calibri. Друк. ризограф. Папір офсет.

Умовн. друк. арк. 10,69. Обл.-вид. арк. 11,18.

Тираж 100. Вид. № 6.

Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві СумДПУ імені А. С. Макаренка